

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОНОНЧУК АРТУР ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.341

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТВОРЕННЯ
НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ
ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ**

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. О. Конончук**

Науковий керівник **Вознюк Андрій Андрійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Конончук А. О. Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням сучасних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, у якому сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони громадської безпеки від зазначених злочинних об'єднань.

Аргументовано положення, згідно з яким попри те, що підстави кримінальної відповідальності учасників незаконних воєнізованих, збройних, а також інших подібних злочинних об'єднань передбачено в кримінальному законодавстві низки зарубіжних держав (Австрія, Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Вірменія, Грузія, Данія, Іспанія, Ізраїль, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Норвегія, Таджикистан, Туркменістан, Німеччина, Росія, Франція, Швеція тощо), у світі не існує єдиних стандартів кримінально-правової природи цих формувань, а отже, вона обумовлена особливостями системи норм, які визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них. Зауважено, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування, передбачені ст. 260 КК України, є самостійними формами співучасті.

Доведено помилковість кваліфікації дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що функціонують на тимчасово окупованих територіях України, за ст. 260 КК України в тих випадках, коли вони усвідомлюють, що беруть участь у воєнізованих або збройних формуваннях, підпорядкованих терористичним об'єднанням (такі дії слід кваліфікувати за ст. 258-3 КК України).

Обґрунтовано доцільність криміналізації в ст. 260 КК України створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, що не мають на меті вчинення кримінальних правопорушень, а також запропоновано відсутність у них мети вчинення кримінальних правопорушень визнавати головним критерієм їх відмежування від суміжних злочинних об'єднань.

Сформульовано систему негативних кримінально-правових наслідків створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що обумовили необхідність криміналізації суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 260 КК України.

Розроблено рекомендації щодо тлумачення кримінально-правових ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та пропозицій щодо їх удосконалення, які охоплюють: 1) диференціацію таких ознак на обов'язкові та факультативні; 2) визнання незаконними тих воєнізованих або збройних формувань, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а відтак вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань; 3) тлумачення озброєності не передбаченого законом збройного формування як наявності придатної для використання зброї хоча б частини учасників та усвідомлення ними цього факту та можливість її використання для виконання поставлених завдань; 4) виключення з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівки на те, що зброєю ці формування володіють незаконно; 5) доцільність будь-які незаконні дії зі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, бойовою технікою додатково кваліфікувати за сукупністю; 6) необхідність розгляду озброєності в широкому значенні (має включати наявність будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки); 7) визнання оптимальним кількісним складом учасників незаконних воєнізованих або збройних формувань трьох і більше осіб; 8) закріплення в примітці до ст. 260 КК України визначення понять «незаконне збройне формування» та «озброєність».

Розкрито об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, надано пропозиції щодо їх удосконалення, зокрема: 1) уточнено визначення створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування шляхом диференціації його ознак на обов'язкові та факультативні, а також момент закінчення злочину у цій формі залежно від виду незаконного формування; 2) уточнено критерії розмежування створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування від керівництва ними, а також участі в цих об'єднаннях від сприяння їм; 3) підтримано ідею щодо трансформації фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки у сприяння таким формуванням, а також щодо розміщення участі та сприяння вказаним формуванням в ч. 1 ст. 260 КК України, а створення та керівництва – у ч. 2 цієї статті; 4) аргументовано доцільність вилучення зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5; 5) запропоновано диференціювати кримінально-правову оцінку суспільно корисної мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування; 6) наведено додаткові аргументи на користь ідеї зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, до 14 років тощо.

Сформульовано пропозиції щодо оптимізації підстави кримінально-правового заохочення, передбаченої ч. 6 ст. 260 КК України, шляхом визначення оптимальних передумов та умов звільнення від кримінальної відповідальності, а також встановлення заборони на повторне застосування цієї норми.

Ключові слова: співучасть, кримінальна відповідальність, злочинне об'єднання, не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, звільнення від кримінальної відповідальності, громадська безпека.

SUMMARY

Kononchuk A. O. Criminal-legal characteristics on the creation of non-statutory paramilitary or armed formations and participation in them. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – «Law». National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is a comprehensive scientific study of modern problems connected with criminal liability for the creation of non-statutory paramilitary or armed formations and participation in them. It formulates proposals to improve the effectiveness of criminal protection of public safety from these criminal formations.

It is established that despite the fact that the grounds for criminal liability of members of illegal paramilitary, armed, and other similar criminal formations are provided in the criminal law of a number of foreign states (Austria, Azerbaijan, Argentina, Belarus, Armenia, Georgia, Denmark, Spain, Israel, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Norway, Tajikistan, Turkmenistan, Germany, Russia, France, Sweden, etc.), there are no unified criminal law standards for the nature of these formations around the world. Therefore, such liability is caused by peculiarities of the system of norms that determines the grounds for criminal liability for the creation of criminal associations and participation in them. It is proved that the paramilitary or armed formations, provided by Article 260 of the Criminal Code of Ukraine, considered as independent forms of complicity.

The erroneous qualification of the actions of participants of paramilitary or armed formations not provided by law operating in the temporarily occupied territories of Ukraine under Article 260 of the Criminal Code of Ukraine has been proved. We are talking about those cases when participants realize that they take part in paramilitary or armed formations subordinated to a terrorist association (such actions should be qualified under Article 258-3 of the Criminal Code of Ukraine).

The expediency of criminalization in Article 260 of the Criminal Code of Ukraine of unlawful paramilitary or armed formations creation and participation in such formations, if participants are not intended to commit criminal offenses, is substantiated. It is proposed to recognize the lack of purpose for committing criminal offenses as the main criterion for their separation from related criminal groups.

A system of negative criminal-legal consequences of the creation and functioning of unlawful paramilitary or armed formations has been formulated, which have necessitated the criminalization of socially dangerous acts provided for in Article 260 of the Criminal Code of Ukraine.

Recommendations for the interpretation of criminal law features of an unlawful paramilitary or armed formation and proposals for their improvement have been developed, including: 1) differentiation of such features into mandatory and optional; 2) recognition of those paramilitary or armed formations, the creation and participation in which is not provided by the Constitution or any other law of Ukraine (therefore, they do not belong to any of the legitimate paramilitary or armed formations), as illegal; 3) interpretation of the unlawful armed formation armament by the presence of usable weapons in possession of the participants and their awareness of this fact and the possibility of weapon usage to perform tasks; 4) exclusion of indications on illegal weapons possession from Note 2 to Article 260 of the Criminal Code of Ukraine; 5) expediency of any illegal actions with weapons, explosives, explosive devices, military equipment to be additionally qualified per totality; 6) the need to consider concept of armament in a broad sense (should include the presence of any type of weapon, explosives, explosive devices, military equipment); 7) recognition of the most optimal quantitative composition of participants in illegal paramilitary or armed formations as three or more persons; 8) enshrining the definition of «illegal armed formation» and «armament» in the Note to Article 260 of the Criminal Code of Ukraine.

The objective and subjective features of the crime under Article 260 of the Criminal Code of Ukraine, proposals for their improvement were provided, in

particular: 1) the definition of the creation of a non-statutory paramilitary or armed formation by differentiating its features into mandatory and optional, as well as accomplishment of the crime, depending on the type of illegal formation have been made; 2) the criteria for distinguishing the creation of a non-statutory paramilitary or armed formation from exercising its direction, as well as participation in these associations from mere assistance, have been clarified; 3) the idea of transforming the financing of non-statutory paramilitary or armed formations, supplying them with weapons, ammunition, explosives or military equipment to promote such formations, as well as the placement of participation and assistance to these formations in Part 1 of Article 260 of the Criminal Code and for the leadership in part 2 of this article, was supported; 4) the expediency of removing parts 4 and 5 from Article 260 of the Criminal Code of Ukraine is substantiated; 5) the idea to differentiate the criminal-legal assessment of the socially useful purpose of illegal paramilitary or armed formation is proposed; 6) additional arguments in favor of the idea of lowering the age from which criminal liability may arise for committing a crime under Article 260 of the Criminal Code of Ukraine to 14 years are given, etc.

Proposals to optimize the basis of criminal law incentives provided for in Part 6 of Article 260 of the Criminal Code of Ukraine by determining the most optimal preconditions and conditions for exemption from criminal liability, as well as establishing a prohibition on re-application of this rule have been formulated.

Key words: complicity, criminal liability, criminal association, illegal paramilitary or armed formation, exemption from criminal liability, public safety.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Конончук А. О. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та інших країн. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 2 (49). С. 172–183.

2. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). Т. 2. С. 203–207.

3. Конончук А. О. Участие в не предусмотренном законом военизированном или вооруженном формировании по УК Украины. *Право и политика*. 2016. № 3. С. 115–118.

4. Конончук А. О. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 319–328.

5. Конончук А. О. Об'єкти злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. № 2 (60). 2017. С. 113–120.

6. Конончук А. О. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 4 (50). 2017. С. 111–117.

7. Kononchuk A. Conceptual Problems of Criminal Liability for the Creation of Illegal Militarized or Armed Formations and Participation in them. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 120–128.

8. Конончук А. О. Вина як ознака суб'єктивної сторони створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 4. Vol. 1. С. 71–75.

9. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Конончук А. О. Предмет як ознака складу злочину, передбачена ст. 260 КК України. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку* : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. (Одеса, 9 груд. 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 57–58.

11. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за участь службової особи в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 231–233.

12. Конончук А. О. Потерпілий у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.) : в 2 т. Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 303–304.

13. Конончук А. О. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 159–161.

14. Конончук А. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь в них. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 148–150.

15. Конончук А. О. Аналіз санкцій статті 260 Кримінального кодексу України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 9 листоп. 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 100.

16. Конончук А. О. Озброєність як кримінально-правова ознака незаконного збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.). Хмельницький: НАДПСУ, 2019. С. 224–226.

17. Конончук А. О. Керівництво не передбаченим законом України воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 217–219.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ.....	24
1.1. Стан наукового розроблення проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них	24
1.2. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування.....	32
1.3. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	45
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ.....	82
2.1. Об'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них	82
2.2. Об'єктивна сторона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.	96
2.3. Суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них	127
2.4. Суб'єктивна сторона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.	143
Висновки до розділу 2	168

РОЗДІЛ 3. ПОКАРАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАХОЧЕННЯ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТЬ У НИХ	177
3.1. Покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	177
3.2. Звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	188
Висновки до розділу 3	205
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	246

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- Австрія** – Австрійська Республіка
Азербайджан – Азербайджанська Республіка
Албанія – Республіка Албанія
Аргентина – Аргентинська Республіка
Білорусь – Республіка Білорусь
Бразилія – Федеративна Республіка Бразилія
Вірменія – Республіка Вірменія
Данія – Королівство Данія
Естонія – Естонська Республіка
Ізраїль – Держава Ізраїль
Ісландія – Республіка Ісландія
Іспанія – Королівство Іспанії
Італія – Італійська Республіка
Казахстан – Республіка Казахстан
Киргизія – Киргизька Республіка
КК – Кримінальний кодекс
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
Литва – Литовська Республіка
Молдова – Республіка Молдова
Німеччина – Федеративна Республіка Німеччина
Норвегія – Королівство Норвегія
ПВС – Пленум Верховного Суду
Польща – Республіка Польща
Росія – Російська Федерація
Сербія – Республіка Сербія
Словаччина – Словацька Республіка
Словенія – Республіка Словенія
США – Сполучені Штати Америки

Таджикистан – Республіка Таджикистан

Туркменістан – Республіка Туркменістан

Фінляндія – Фінляндська Республіка

Франція – Французька Республіка

Швейцарія – Швейцарська Конфедерація

Швеція – Королівство Швеція

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасній соціально-економічній і політичній ситуації в державі серйозне занепокоєння викликають факти створення та діяльності злочинних об'єднань, які, посягаючи на громадську безпеку, завдають шкоду чи створюють загрозу її спричинення кожному члену суспільства.

З 2014 року в Україні розпочалося масове створення незаконних воєнізованих та збройних формувань. Попри пряму заборону в Конституції України (ч. 6 ст. 17 та ч. 2 ст. 37) створювати на території України не передбачені законом воєнізовані або збройні формування, кількісні показники злочинів, пов'язаних із функціонуванням цих злочинних об'єднань, є досить високими. Якщо у 2013 р. не зареєстровано жодного злочину, передбаченого ст. 260 КК України, то у 2014 р. їх обліковано 457, у 2015 р. – 543 (+18,8 %), 2016 р. – 536 (–1,3 %), 2017 р. – 431 (–19,6 %), 2018 р. – 396 (–8,2 %), 2019 р. – 305 (–23 %), 2020 р. – 376 (+23,2 %) [200]. Вони здебільшого пов'язані зі збройною агресією на Сході України та вчиняються на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях.

Зазначені факти зумовили потребу в розв'язанні проблеми щодо забезпечення безпеки особи, суспільства й держави від кримінально-протиправної діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань. Цей процес має ґрунтуватися на якісному законодавчому врегулюванні відповідних суспільних відносин.

Проблемні питання кримінально-правової характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них досліджено в працях М. А. Акімова, Ю. В. Бауліна, А. А. Вознюка, Р. М. Дударця, З. А. Загиней, М. Й. Коржанського, В. О. Навроцького, В. А. Робака, О. В. Смаглюка, В. П. Тихого, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, П. В. Хряпінського, І. С. Шапкіна, С. Д. Шапченка та інших науковців. З-поміж зарубіжних учених вказану проблему вивчали В. А. Абдухамітов,

А. Д. Аджиєв, Д. А. Бадушева, Б. Ш. Бейбулатов, Т. А. Бекботової, Ю. С. Бірюков, А. В. Дмитренко, В. А. Конарева, Т. М.-С. Магомедов, А. В. Павлінова, І. О. Смірнов, А. Ч. Сигинбаєва, Ф. А. Узбеков та ін.

Вагоме значення для розв'язання проблем кримінальної відповідальності та звільнення від неї учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань мають праці О. Ф. Бантишева, В. І. Борисова, В. К. Грищука, В. В. Василевича, Н. О. Гуторової, А. О. Данилевського, О. М. Джужі, Л. М. Демидової, О. О. Дудорова, С. О. Єфремова, О. О. Кваші, О. О. Книженко, В. П. Ковальчука, М. В. Корнієнка, В. В. Кузнецова, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, М. І. Мельника, Р. О. Мовчана, С. А. Мозоля, А. А. Музики, Н. В. Невідомої, Г. В. Новицького, А. В. Савченка, М. І. Панова, Є. О. Письменського, В. Я. Тація, В. В. Ткаченко, В. І. Тютюгіна, В. В. Українця, П. Л. Фріса та ін.

Попри значні досягнення вчених у розробленні зазначеної проблематики, чимало питань залишилися невирішеними, зокрема чітко не визначено кримінально-правову природу злочинних об'єднань, передбачених ст. 260 КК України, відсутні однозначні підходи до тлумачення їх кримінально-правових ознак, незрозумілою є мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, складно відмежувати ці формування від інших злочинних об'єднань. Крім того, труднощі викликають питання кримінальної відповідальності службових осіб, які беруть участь у цих злочинах, дискусійним є питання про форму вини в складі злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України. Удосконалення потребують також підстави заохочувальних норм, що можуть бути застосовані до учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Це позначається на ефективності застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 260 КК України, та зумовлює потребу у формулюванні пропозицій щодо її вдосконалення. Зазначене також свідчить про актуальність дослідження кримінально-правової характеристики

створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Концепцією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011); Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.); Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11); Основними напрямами наукових досліджень НАВС на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 26 грудня 2016 р. (протокол № 24) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень НАПрН України (п. 897, 2016 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексне розв'язання теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань і розроблення на цій підставі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення ст. 260 КК України та практики її застосування з урахуванням досвіду зарубіжних держав.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– з'ясувати сучасний стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них;

– встановити кримінально-правову природу не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування;

- визначити кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань, надати пропозиції щодо їх удосконалення;
- схарактеризувати об'єкт злочину, передбаченого ст. 260 КК України;
- розкрити його об'єктивну сторону та розробити пропозиції щодо вдосконалення її ознак;
- проаналізувати суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них;
- висвітлити особливості суб'єктивної сторони цих суспільно небезпечних діянь та запропонувати рекомендації щодо уточнення її ознак;
- визначити оптимальні покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;
- розкрити особливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також надати пропозиції щодо підвищення їх ефективності.

Об'єкт дослідження – встановлений законодавством порядок створення та діяльності воєнізованих або збройних формувань і відносини, що складаються в процесі його кримінально-правової охорони.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети і задач використано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *діалектичний* – для з'ясування проблематики дослідження, визначення його методологічної основи, побудови оптимальної структури (підрозділ 1.1); *системний* – у процесі комплексного дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, а також підстав покарання та кримінально-правового заохочення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (розділи 1–3); *формально-логічний (догматичний)* – під час тлумачення заборонної та

заохочувальної кримінально-правової норми, передбаченої ст. 260 КК України (розділи 1–3); *порівняльно-правовий* – у межах зіставлення положень КК України та зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них (розділи 1–3); *соціологічний (аналізу документів)* – під час вивчення матеріалів відповідної судової практики (розділи 1–3); *статистичний* – для аналізу емпіричної інформації, що стосується теми дослідження (вступ, розділи 1–3); *моделювання* – під час формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства в частині відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (розділи 1–3, висновки).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2014–2020 рр.; результати вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 рр. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України; інші судові рішення за 2015–2020 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним науковим дослідженням сучасних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, у якому сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності зазначених злочинних об'єднань. У роботі аргументовано низку нових положень, висновків і рекомендацій:

вперше:

– доведено помилковість кваліфікації дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що функціонують на

тимчасово окупованих територіях України, за ст. 260 КК України в тих випадках, коли вони усвідомлюють, що беруть участь у воєнізованих або збройних формуваннях, підпорядкованих терористичним об'єднанням (такі дії слід кваліфікувати за ст. 258-3 КК України);

– обґрунтовано доцільність криміналізації в ст. 260 КК України створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, що не мають на меті вчинення кримінальних правопорушень, а також запропоновано відсутність у них мети вчинення кримінальних правопорушень визнавати головним критерієм їх відмежування від суміжних злочинних об'єднань – злочинних організацій, банд, терористичних груп та організацій;

– визначено створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування шляхом диференціації його ознак на обов'язкові (вербування учасників; встановлення їм певних завдань чи правил поведінки; матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення) та факультативні (інші діяння), а також уточнено момент закінчення злочину в цій формі залежного від виду незаконного формування;

– сформульовано систему негативних кримінально-правових наслідків створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що обумовили необхідність криміналізації суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 260 КК України;

удосконалено:

– ознаку незаконності не передбаченого законами України воєнізованого або збройного формувань шляхом вказівки на те, що створення та участь у них не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного з легальних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати будь-якої нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування);

– правила кваліфікації дій осіб, які вчинили діяння, пов'язані зі створенням воєнізованих або збройних формувань та участю в них, у разі помилки в законності й незаконності цих формувань, а також їх належності до певного виду злочинного об'єднання;

– критерії розмежування створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування від керівництва ними, а також участі в цих об'єднаннях від сприяння їм;

– підставу кримінально-правового заохочення, передбачену ч. 6 ст. 260 КК України, шляхом розроблення пропозицій щодо оптимальних передумов та умов звільнення від кримінальної відповідальності, а також встановлення заборони на повторне застосування цієї норми;

– систему аргументів щодо запровадження в законодавство України задля підвищення ефективності кримінально-правової протидії створенню в Україні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них моделі маркування-реєстрації злочинних об'єднань (такий порядок значно полегшує притягнення до відповідальності, оскільки спрощує доведення кримінально-правових ознак цих формувань і суб'єктивної сторони відповідного складу злочину);

дістало подальший розвиток:

– визначення кримінально-правової природи не передбаченого законами України воєнізованого або збройного формування як самостійної форми співучасті: ці об'єднання найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 КК України), однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України;

– ознаки об'єкта злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зокрема аргументовано доцільність розміщення відповідної статті в розділі IX Особливої частини цього кодексу; сформульовано авторське визначення безпосереднього основного об'єкта цього злочину; визначено його

безпосередній додатковий факультативний об'єкт, а також предмет і потерпілого;

– аргументація доцільності визнання проведення військової, стройової чи фізичної підготовки не обов'язковою, а факультативною кримінально-правовою ознакою цих формувань з огляду на недоцільність чи неможливість її проведення в певних випадках, а також зважаючи на результати вивчення судової практики (у частині вироків не згадується про проведення військової, стройової чи фізичної підготовки);

– обґрунтування ідеї зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, до 14 років;

– диференціація підходів до кримінально-правової оцінки суспільно корисної мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (створення цих злочинних об'єднань з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України за певних умов варто визнавати обставиною, що виключає злочинність діяння, – спеціальним видом необхідної оборони);

– положення про доречність виключення з ч. 4 та 5 ст. 260 КК України згадки про участь у нападах учасниками зазначених формувань (діяння, передбачене цими нормами, конкурують з участю в нападах банд; призводить до порушення принципу *non bis in idem* у разі його кваліфікації за сукупністю злочинів).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані чи вже використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – у межах удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

– *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінального законодавства в справах про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (акт впровадження Головного слідчого управління НП України від 15 лютого 2021 р.);

– *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки та вчинені у співучасті (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та криминології, а також для підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів КК України (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації висновки й положення, що становлять її новизну, розроблені автором особисто. З метою обґрунтування окремих положень дослідження використано праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на таких наукових заходах: «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку» (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.), «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 9 грудня 2016 р.), «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (м. Київ, 24 лютого 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 16 листопада 2017 р.), «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 9 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 1 березня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 20 листопада 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, що об'єднують 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань на 30 сторінках) і 4 додатків на 18 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них обсяг основного тексту – 201 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СТВОРЕННЯ
НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ
ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ

1.1. Стан наукового розроблення проблем кримінальної
відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або
збройних формувань та участь у них

Побудова оптимально ефективної моделі кримінально-правової протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них потребує передусім з'ясування стану наукового розроблення проблем кримінально-правової характеристики вказаних діянь. Кримінально-правовою характеристикою здебільшого вважають систему відомостей про злочин та інші категорії, пов'язані з кримінальною відповідальністю за його вчинення, яка закріплена в КК України, а також інших формах (джерелах) кримінального права. Це – характеристика певного об'єкта в системі КК України (кримінально-правової науки) або крізь призму його норм й інститутів. Кримінально-правова характеристика злочину – опис, визначення істотних, характерних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину. Вона включає елементи, необхідні для правильної кваліфікації злочину, зокрема: 1) склад злочину; 2) кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; 3) характер (вид і розмір) покарання за злочин; 4) спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння [73, с. 155–158]. Виокремлення таких складових, як елементи кримінально-правової характеристики злочину, слід визнати

оптимальним для цього дослідження, попри наявність інших позицій з цього приводу [20, с. 181–182; 149, с. 10].

Головним завданням кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм тощо [82, с. 67].

Чимало дослідників звертали увагу на проблеми кримінально-правової характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. Їх праці умовно можна класифікувати на такі групи:

1. *Кримінально-правові дослідження, присвячені складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК України.* У межах цієї групи можна виокремити праці, присвячені виключно питанням кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 260 КК України. Прикладом слугує праця В. А. Робака «Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (2008) [190], автор якої здійснив історичний аналіз розвитку національного кримінального законодавства щодо протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, дослідив обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, зокрема визначив чинники, що зумовили встановлення відповідної кримінально-правової заборони. Учений здійснив порівняльно-правовий аналіз норми, передбаченої ст. 260 КК України, з відповідними нормами кримінального законодавства іноземних держав, на підставі чого сформулював висновок про те, що закріплення означеної норми в КК України обумовлено також іноземним досвідом необхідності боротьби з цим негативним явищем. У дослідженні доведено сумнівність віднесення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань до різновидів

злочинних організацій, а також зауважено, що поняття «збройне формування» є ширшим, ніж «воєнізоване формування», адже охоплює всі ознаки останнього. В. А. Робак обґрунтував позицію щодо недоцільності паралельного використання в законі понять «воєнізоване формування» та «збройне формування» (на його думку, краще вживати словосполучення «воєнізоване збройне формування»).

З часу проведення зазначеного дослідження змін зазнало кримінальне законодавство не лише України, а й зарубіжних країн. З'явилася практика застосування як заборонної, так і заохочувальної кримінально-правових норм, передбачених ст. 260 КК України. Виникли проблемні питання кваліфікації створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, їх відмежування від суміжних кримінальних правопорушень. Водночас низка проблем кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, залишилися поза увагою. Ідеться про кримінально-правові ознаки вказаних формувань, об'єктивні та суб'єктивні ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до їх учасників.

Серед зарубіжних дослідників, що займалися вказаною проблематикою в кримінально-правовій площині, варті уваги праці В. А. Абдухамітова «Кримінальна відповідальність за організацію незаконного збройного формування: на матеріалах Республіки Таджикистан» (2009) [1], А. Д. Аджиєва «Організація незаконного збройного формування або участь у ньому: кримінально-правові аспекти протидії» (2009) [3], Д. А. Бадушевої «Кримінально-правова характеристика злочинів проти громадської безпеки, пов'язаних із залякуванням населення та наданням впливу на ухвалення рішень органами влади» (2010) [11], А. В. Павлінова «Кримінально-правові засоби боротьби з організацією незаконного збройного формування або участь у ньому» (1998) [163], І. О. Смірнова «Кримінально-правова характеристика організації незаконного збройного формування або участі в ньому»

(2015) [198], А. Ч. Сигинбаєвої «Кримінальна відповідальність за організацію незаконного збройного формування або участь у ньому» (2011) [204], Ф. А. Узбекова «Кримінально-правові аспекти відповідальності за організацію незаконного збройного формування або участь у ньому» (2005) [217] тощо.

Кримінально-правові ознаки цих формувань частково розглядав у своїх дослідженнях Р. М. Дударець [93; 94], однак автор передусім акцентував увагу на криміналістичній характеристиці цих злочинів та їх розслідуванні. Певною мірою вказану проблематику розглядали й інші вчені [139; 140; 147; 162, с. 77; 239; 251; 258].

2. Наукові праці, присвячені кримінально-правовим та кримінологічним аспектам створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. Українські вчені не проводили ґрунтовних досліджень у цій сфері. Водночас окремі комплексні кримінально-правові та кримінологічні аспекти цієї проблематики розглядали зарубіжні науковці: А. В. Дмитренко «Кримінально-правовий та кримінологічний аспекти організації незаконного збройного формування або участі в ньому» (2003) [91], Б. Ш. Бейбулатов «Кримінально-правові й кримінологічні аспекти організації та участі в незаконних збройних формуваннях» (2001) [14], Т. А. Бекботової «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика організації незаконного збройного формування або участі в ньому» (2011) [15], Т. М. Магомедова «Кримінально-правові та кримінологічні проблеми незаконних збройних формувань (за матеріалами Республіки Дагестан)» (2004) [141] тощо. Таким чином, зарубіжні дослідники досить ретельно досліджували вказану проблематику, однак кримінально-правова норма, передбачена ст. 260 КК України, відрізняється від аналогічних норм у зарубіжних країнах, а отже, результати їх наукових пошуків не можуть використовуватись у вітчизняній правозастосовній діяльності. Водночас вони містять положення, які варто врахувати в межах дослідження проблем кримінально-правової характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них в Україні.

На проблеми запобігання створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них в Україні звертав увагу у своїх працях С. В. Кучменко [84; 135–138]. Проте поза увагою вченого залишилося питання кримінально-правових інструментів запобігання вказаним суспільно небезпечним діянням.

3. *Комплексні наукові дослідження проблем створення злочинних об'єднань та участі в них.* Передусім, ідеться про дисертацію І. С. Шапкіна «Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань» (2013) [235]. У ній поверхнево розглянуто кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 255, 257, 258³, 260, 446 КК України. Автор обґрунтував доцільність виключення з ч. 5 ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» КК України особливо кваліфікуючої ознаки «загибель людей» з метою розвантаження понятійного апарату кримінального законодавства. У праці вдосконалено визначення не передбаченого законом воєнізованого формування, яким запропоновано вважати злочинну організацію, що має організаційну структуру військового типу (їй притаманні єдиноначальність, підпорядкованість, дисципліна) та в якій проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Не передбачене законом збройне формування визнано різновидом не передбаченого законом воєнізованого формування, яке незаконно має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Наявне в ч. 5 ст. 260 КК України поняття «тяжкі наслідки» науковець визначає як спричинення фізичної та матеріальної шкоди. Натомість фізичною шкодою, на його думку, є спричинення тілесних ушкоджень, загибель принаймні однієї особи тощо; матеріальною шкодою – виведення з ладу повністю або на тривалий час важливих споруд, техніки, тривале припинення або дезорганізація роботи підприємств, установ, організацій тощо [235]. Критикуючи зазначену працю, А. А. Вознюк слушно зауважує, що цей автор лише фрагментарно дослідив окремі аспекти

кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них, причому не завжди результативно [65, с. 50].

Вагомий внесок у розроблення проблематики кримінально-правової характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань зробив у своїх працях А. А. Вознюк, зокрема в монографіях «Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій» (2015) [69], «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань» (2015) [77], «Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них» (2018) [65], дисертації [79] та інших публікаціях [57; 59; 60; 63; 64; 72; 74]. На фундаментальності вказаних напрацювань наголошували й інші вчені [167; 227].

У зазначеній вище дисертації розроблено доктринальну модель системи норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних організацій, банд, терористичних груп та організацій, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, а також кримінально-правового заохочення їх учасників. Сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства (у вигляді авторського законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них») та практики його застосування [80]. За результатами проведеного дослідження А. А. Вознюк пропонує ст. 260 КК України викласти в такій редакції:

«Стаття 260. Створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування чи участь у ньому

1. Участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні чи сприяння йому –

караються позбавленням волі на строк від двох до шести років з конфіскацією майна або без такої.

2. Створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування чи керівництво ним –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. Воєнізованими слід вважати формування, які мають організаційну структуру військового типу, що, серед іншого, передбачає єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну.

2. Збройними формуваннями є воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання зброю» [65, с. 811].

За результатами свого дослідження автор запропонував диференціювати відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, висловив свої пропозиції щодо санкцій за відповідні діяння, а також уточнив визначення воєнізованого та збройного формування.

Водночас поза ґрунтовною увагою вченого залишено окремі кримінально-правові ознаки вказаних формувань, передусім незаконність та озброєність. Чітко не визначено також юридичну природу вказаних формувань. Крім того, потребують деталізації об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Необхідно більше уваги звернути на критерії відмежування вказаних кримінальних правопорушень від інших злочинів і проступків, а також правила їх кваліфікації. Водночас в умовах реформування кримінального законодавства, зокрема розроблення проєкту нового КК України, потребує вдосконалення сучасна модель кримінально-правового реагування на кримінально-протиправні діяння учасників незаконних воєнізованих і збройних формувань.

Важливе значення для сучасного стану розроблення проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них має історико-правовий аспект вказаної тематики.

У КК України 1960 року положення про цей злочин було закріплено в главі IX «Злочини проти порядку управління»:

«Стаття 187-6 Створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп

Створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп або участь в їх діяльності –

карається позбавленням волі на строк від двох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

Керівництво зазначеними у частині першій цієї статті формуваннями чи групами, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин або військової техніки –

караються позбавленням волі на строк від трьох до десяти років з конфіскацією майна чи без такої.

Участь у складі передбачених частиною першою цієї статті формувань чи груп у нападі на державні, громадські підприємства, установи, організації, або окремих громадян –

карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, що призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років, з конфіскацією майна.

Особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань чи груп, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування чи групи і повідомила про їх існування органи державної влади.

Примітка. Воєнізованим слід вважати формування чи групу, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність і підпорядкованість, дисципліну, а також у яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка» [130].

Зіставлення конструкції ст. 187-6 КК України 1960 року з конструкцією ст. 260 КК України засвідчує, що вони мають деякі відмінності. Стаття 260

КК України, на відміну від попередньої, містить підстави кримінальної відповідальності ще й учасників не передбачених законом збройних формувань. У новій заборонній кримінально-правовій нормі більш м'які санкції та по-іншому диференційовано кримінальну відповідальність учасників незаконних формувань.

Конструкція кримінально-правових норм, передбачених ст. 260 КК України, містить окремі недоліки, які перешкоджають її ефективному застосуванню на практиці. Вони стосуються передусім визначення юридичної природи та кримінально-правових ознак не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, що міститься в ст. 260 КК України, умов та наслідків кримінально-правового заохочення учасників цих формувань до позитивної посткримінальної поведінки.

Усунути ці недоліки можливо шляхом вивчення наукових розробок зазначених вище науковців, статистичних даних, судової практики та зарубіжного досвіду, який, на думку вчених, сприятиме транспозиції відповідних положень кримінального законодавства різних зарубіжних країн з метою їх адаптації, зближення, гармонізації, уніфікації тощо [265, с. 234].

1.2. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування

Кримінально-правову характеристику створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них варто розпочати із з'ясування кримінально-правової природи¹ цього злочинного об'єднання.

¹ До змісту кримінально-правової природи будь-якого явища А. А. Вознюк пропонує передусім віднести: історію виникнення, становлення і розвитку; визначення поняття, яке його характеризує; зміст; характерні ознаки, властивості; мету, яку переслідує; відмінність від інших явищ [61, с. 409]. Це – широке розуміння поняття

Якщо в ст. 260 КК України встановлено кримінальну відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих і збройних формувань та участь у них, то в більшості вивчених зарубіжних країн передбачено відповідальність лише учасників збройних (озброєних) формувань (наприклад, в Австрії, Азербайджані, Албанії, Білорусі, Вірменії, Киргизії, Німеччині, Росії, Таджикистані, Туркменістані). Водночас у ст. 223 КК Грузії встановлено відповідальність за створення незаконного формування, керівництво ним, участь у такому формуванні, його фінансування [210]. Тобто вид незаконного формування в назві статті не конкретизовано. Однак аналіз примітки до статті дає підстави стверджувати, що в ній ідеться про збройне формування.

Водночас у законодавстві окремих країн (наприклад, Молдови та Казахстану) визначено підстави кримінальної відповідальності для учасників саме воєнізованих формувань. Про незаконні воєнізовані формування йшлося і в Модельному КК для держав – учасниць СНД [150], однак унаслідок змін до нього від 16 листопада 2006 року ст. 183 «Організація незаконного воєнізованого формування» цього кодексу було виключено [100]. Такий крок, на наш погляд, є невиправданим з огляду на зростаючу загрозу протягом останніх років як в Україні, так і в інших країнах Європ, від діяльності збройних формувань, зокрема військового чи воєнізованого типу.

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн наявні положення й про інші схожі на воєнізовані та збройні формування злочинні об'єднання, зокрема заборонене об'єднання (ст. 145 Закону про кримінальне право Ізраїлю) [99], незаконне об'єднання, до ознак якого належать наявність військової чи військового типу організації та зброї (ст. 210 bis КК Аргентини) [246], військовий корпус, група або асоціація, які мають намір із застосуванням сили впливати на державні справи або порушувати

«кримінально-правова природа». Водночас у цьому дослідженні вказане поняття буде вживатись у вузькому значенні. У межах кримінально-правової природи не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань ми розглянемо визначення цих злочинних об'єднань, їх кримінально-правові ознаки, а також місце з-поміж форм співучасті в кримінальному правопорушенні.

громадський порядок, а також будь-яка незаконна військова організація або група (§ 114 f, 114 g КК Данії) [262], бойова група (ст. 431-13–431-18 КК Франції) [244], незаконні спільноти типу військового загону чи поліцейських сил (глава 18 КК Швеції) [242], незаконні об'єднання військового характеру (ст. 515 КК Іспанії) [245], приватні організації військового характеру (§ 128 КК Норвегії) [257].

У законодавстві окремих зарубіжних країн відсутні самостійні підстави кримінальної відповідальності учасників зазначених формувань. За таких обставин кримінальна відповідальність за створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та участь у них може наставати на підставі інших заборонних кримінально-правових норм, що стосуються учасників злочинних об'єднань.

Позитивним моментом у кримінальному законодавстві як України, так й інших країн є закріплення юридичної природи досліджуваних злочинних об'єднань у статтях закону про кримінальну відповідальність чи примітках до них.

У певних випадках це – статті, у яких визначено не лише кримінально-правові ознаки цих об'єднань, а й юридичні підстави кримінальної відповідальності їх учасників.

Наприклад, у ст. 145 Закону про кримінальне право Ізраїлю заборонене об'єднання визначено таким чином:

1) група осіб, об'єднана чи ні, яка пропагує, закликає або заохочує у своєму статуті чи шляхом агітації або в інший спосіб до однієї з таких заборонених дій:

– зруйнувати підвалини влади шляхом революції або підривної діяльності;

– повалити шляхом застосування сили або насильства законний уряд Ізраїлю чи іншої держави або будь-яку організовану владу;

– зруйнувати державне майно або майно, що служить для внутрішньодержавної або міждержавної торгівлі, а також завдати шкоди такому майну;

2) група осіб, об'єднана чи ні, яка проповідує або заохочує у своєму статуті чи шляхом агітації або в інший спосіб вчинити діяння, пряма чи опосередкована мета якого полягає в закликанні до непокори;

3) група осіб, яка не повідомила про свої статутні положення, як вона зобов'язана зробити це за законом, а також група осіб, яка продовжує збиратися після того, як була розформована за законом;

4) група осіб, об'єднана чи ні, яка є філією або передбачається, що вона є філією організації, яка проповідує або заохочує одне з навчань або діянь, передбачених цією статтею;

5) філія, центр, комітет, група або фракція забороненого об'єднання, а також будь-яка установа чи школа під його керівництвом або наглядом [99]. У цьому разі законодавець визначив злочинне об'єднання надто широко, у зв'язку з чим до них можна відносити будь-які злочинні об'єднання, зокрема ті, що є аналогом не передбачених законодавством України воєнізованих або збройних формувань.

У ст. 210 bis КК Аргентини до ознак незаконного об'єднання віднесено його мету вчинення злочинів, сприяння створенню загрози Національній Конституції, військову або військового типу організацію, наявність бойової зброї або вибухових речовин великої руйнівної сили, перебування в його складі одного чи декількох офіцерів або унтерофіцерів збройних сил чи органів безпеки [69, с. 164–165; 246]. Причому якщо його мету можна визнати обов'язковою ознакою, то інші ознаки визнано факультативними, оскільки у вказаній статті безпосередньо зазначено, що воно мало принаймні дві з наведених характеристик: 1) складалося з десяти або більше осіб; 2) мало військову або військового типу організацію; 3) його структура включала осередки; 4) мало бойову зброю або вибухові речовини значної руйнівної сили; 5) діяло більш ніж в одному політичному окрузі країни;

б) мало у своєму складі одного чи декількох офіцерів або унтерофіцерів збройних сил чи органів безпеки; 7) мало очевидні зв'язки з іншими аналогічними організаціями, які діяли в країні або за кордоном; 8) отримувало підтримку, допомогу або керівництво з боку державних службовців [69, с. 164–165; 246].

Вартий уваги той факт, що визначення воєнізованих або збройних формувань закріплено і в примітках до статей, у яких встановлено кримінальну відповідальність за створення зазначених злочинних об'єднань та участь у них. Наприклад, відповідно до примітки 1 до ст. 223 КК Грузії, у межах цієї статті формуванням (дружиною, об'єднанням, загonom чи іншою групою) визнано будь-яке формування, озброєне вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими або легкозаймистими речовинами, вибуховими пристроями, речовинами сльозоточивої, радіоактивної, нервово-паралітичної дії або отруйними речовинами, холодною зброєю або будь-якими пристроями або предметами, які можуть бути використані для ураження або знищення живих або інших об'єктів [210].

У кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн існують спеціальні статті або частини закону про кримінальну відповідальність, де визначено вжиті в ньому ключові терміни. Наприклад, відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КК Казахстану, незаконне воєнізоване формування – не передбачене законодавством Казахстану формування (об'єднання, загін, дружина або інша група, що складається з трьох і більше осіб), що має організаційну структуру воєнізованого типу, що володіє єдиним началом, боєздатністю, жорсткою дисципліною [214].

Окремі ознаки цих формувань можуть розкриватись у диспозиції статті, у якій встановлено відповідальність для їх учасників. Наприклад, у § 114 f КК Данії зазначено, що військовий корпус, група або асоціація мають намір із застосуванням сили впливати на державні справи або порушувати громадський порядок [262]. У ст. 431-13 КК Франції зазначено, що бойову групу, крім випадків, передбачених законом, утворює будь-яке об'єднання

осіб, які володіють зброєю або мають доступ до неї, є ієрархічною організацією та здатне порушити громадський порядок [244].

Таким чином, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн встановлено кримінальну відповідальність за створення та участь у збройних, воєнізованих, бойових, військових та інших незаконних об'єднаннях. У деяких країнах відсутні підстави для кримінальної відповідальності саме учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, однак наявні норми, що встановлюють відповідальність учасників злочинних об'єднань, які мають схожі риси з незаконними воєнізованими або збройними формуваннями [115, с. 178].

Важливо з'ясувати належність не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування до певної форми співучасті. Українські вчені з цього приводу висловлюють різні позиції. Так, Р. М. Дударець вважає, що такі формування є групами осіб без попередньої змови [93, с. 217; 94, с. 192]; Ю. В. Баулін – групами з двох чи більше осіб [13, с. 251]; Ю. В. Грачова – організованими групами [87]; А. С. Беніцький, Л. В. Дорош, В. О. Навроцький, В. П. Тихий, О. В. Смаглюк, Т. М. Приходько – спеціальними видами злочинних організацій [16, с. 343; 92, с. 128; 127, с. 362; 159, с. 758]; В. А. Робак – стійкими злочинними об'єднаннями [190, с. 5]; С. О. Єфремов – організованими злочинними угрупованнями [98, с. 30]; Р. В. Трофименко – формами організованої злочинності у сфері державної безпеки (до них він відносить незаконні воєнізовані збройні формування та організовані злочинні угруповання на базі передбачених чинним законодавством військових формувань і правоохоронних органів держави) [208, с. 153]; М. О. Акімов – складними різновидами співучасті: організована злочинна група та злочинна організація [4, с. 20].

Водночас А. А. Вознюк в одному випадку зазначає, що ці формування є групами осіб за попередньою змовою [69, с. 132], а в іншому – наголошує, що з огляду на сучасну неузгодженість норм, передбачених ст. 28 та ст. 260 КК, їх можна визнавати самостійними формами співучасті [58, с. 52].

У Постанові ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року їх віднесено до спеціальних видів організованих груп і злочинних організацій [183, с. 2–6]. Натомість М. І. Хавронюк зауважує, що відповідно до ст. 28 КК України, передбачені ст. 260 КК України формування не можуть бути визнані ні організованою групою (організована група створюється з метою вчинення «цього та іншого (інших) злочинів»), ні злочинною організацією (злочинна організація створюється з метою вчинення кількох тяжких або особливо тяжких злочинів) [228, с. 289]. Водночас є пропозиції закріпити визначення понять «організована група» та «злочинна організація», урахувавши можливість їх створення для вчинення одного тяжкого та триваючого злочину, що має ознаки злочинної діяльності [85, с. 101].

Неоднозначною є позиція зарубіжних учених щодо аналогічних незаконних формувань. З цього приводу Ю. С. Бірюков стверджує, що незаконне збройне формування є злочинною організацією або злочинним співтовариством [19, с. 18]. Т. Д. Устінова вважає його різновидом організованої групи [219], а Б. Ш. Бейбулатов та А. Ч. Сигинбаєва відносять до різновидів організованих форм злочинної діяльності [14, с. 31; 204, с. 12]. А. М. Мондохонов наголошує на організованому характері цієї форми співучасті [151, с. 57]. Окремі вчені переконують, що це повинні бути організовані формування [169].

В. А. Абдухамітов стверджує, що незаконне збройне формування, яке в законодавстві визначено як об'єднання, загін, дружину або іншу групу, охоплює переважно всі риси групових злочинів Загальної частини, може мати структурні функції управління, а також, маючи статус злочинного об'єднання, може характеризуватися як стійка організація [1, с. 18].

На думку А. Д. Аджиева, характерна риса незаконного збройного формування – причетність усіх членів – дозволяє розглядати його, якщо не як

самостійну форму співучасті, то принаймні як один з видів складної його форми – організованої групи [3, с. 19].

Існують також твердження про те, що передбачене законом воєнізоване або збройне формування *не належить до певної форми співучасті*.

Так, Т. А. Бекботова зауважує, що незаконне збройне формування не є формою співучасті, адже не містить усіх необхідних для тієї чи іншої форми співучасті ознак. Зокрема, мета вчинення злочинів для них не є обов'язковою, на противагу організованій групі або злочинному співтовариству [15]. Аналогічну позицію обстоює Н. І. Сальнікова [192, с. 20–22].

Таким чином, у теорії кримінального права не передбачене законом воєнізоване або збройне формування здебільшого відносять до однієї чи декількох форм співучасті або ж розглядають поза межами форм співучасті.

Це дає підстави висловити дві *гіпотези*: 1) не передбачене законом воєнізоване або збройне формування належить до певної форми співучасті; 2) не передбачене законом воєнізоване або збройне формування не належить до певної форми співучасті.

Розпочати аналіз доцільно з розгляду аргументів противників віднесення цих формувань до певної форми співучасті.

Слід зауважити, що в примітках 1 і 2 до ст. 260 КК України, де визначено ці формування, *відсутнє положення щодо віднесення їх до певної форми співучасті*. Крім того, ці тлумачення, на відміну від визначень інших форм співучасті, не містять вказівки на мету вчинення певного злочину. З огляду на зазначене, можна припустити, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть існувати й поза межами інституту співучасті. Передусім це пов'язано з тим, що в цих визначеннях відсутня вказівка на мету вчинення певних злочинів у разі створення таких формувань. До речі, у кримінальному законодавстві Австрії, Азербайджану, Албанії, Білорусі, Вірменії, Греції, Грузії, Казахстану, Киргизії, Молдови,

Німеччини, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Фінляндії тощо також відсутня така вказівка [114, с. 160].

Т. А. Бекботова зауважує, що власне факт створення незаконного воєнізованого формування вважають самостійним і закінченим злочином, тому розглядати таке об'єднання як вид (форму) співучасті недоцільно. Наявність множинності учасників діяння в ст. 208 КК Росії законодавець використовує лише як ознаку об'єктивної сторони злочину, що не має кримінально-правового значення, притаманного співучасті [15].

Н. І. Сальнікова стверджує, що оскільки збройне формування не має на меті вчинення не лише тяжких або особливо тяжких, а й злочинів іншої категорії, немає правової підстави пов'язувати його з інститутом співучасті, який регламентує відповідальність за об'єднання двох або більше осіб для спільного вчинення суспільно небезпечного діяння.

Збройне формування має іншу юридичну природу. Факт множинності учасників діяння в ст. 208 Росії законодавець використовує лише як ознаку об'єктивної сторони злочину та не має того кримінально-правового значення, яке надають співучасті, тобто ні дії з організації або участі в незаконному формуванні, ні власне незаконне збройне формування не можуть оцінюватися з точки зору конкретизації загальних положень інституту співучасті, зокрема що стосуються форм спільного вчинення злочинів. Об'єднання декількох (багатьох) суб'єктів у незаконну озброєну групу передбачає наявність кількох осіб (можливим є використання категорії множинності учасників посягання, що також використовують у кримінально-правовій доктрині) в одному злочині (одному з його різновидів), що відрізняється від співучасті відсутністю будь-якої з обов'язкових ознак останньої. Стосовно незаконного формування ця відмінність полягає у відсутності угоди щодо об'єднання його учасниками власних зусиль з метою вчинення злочину. У цьому контексті дії з організації або участі в незаконному збройному формуванні означені меншою суспільною небезпекою порівняно зі спільною діяльністю співучасників, які від початку

мають на меті здійснення одного або декількох злочинних діянь [192, с. 20–22].

На думку А. М. Мондохорова, вказана позиція є помилковою, оскільки створення незаконного збройного формування, а також керівництво, фінансування та участь у ньому, з огляду на підвищену суспільну небезпеку, законодавець уже визнає умисним злочином, а отже, умисне об'єднання зусиль двох або більше осіб, спрямованих на спільне вчинення умисного злочину – організацію незаконного збройного формування, слід визнавати співучастю в злочині [151, с. 57].

Для того, щоб віднести це злочинне об'єднання до певної форми співучасті, слід проаналізувати ознаки співучасті та її форм.

Відповідно до ст. 26 КК України, співучастю в кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення в учиненні умисного кримінального правопорушення.

Не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванню притаманна умисна спільна участь декількох суб'єктів, яка може полягати у створенні цього формування, участі в ньому, керівництві ним тощо. Учinenня вказаних діянь потребує наявності принаймні декількох суб'єктів злочину. Крім того, злочин, передбачений ст. 260 КК України, є умисним. Отже, якщо наслідувати таку логіку, то не передбачене законом воєнізоване або збройне формування *можна віднести до певної форми співучасті*.

Для того, щоб визначити, до якої саме форми співучасті можна віднести такі формування, слід проаналізувати їхні ознаки порівняно з ознаками форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України.

У примітці 1 до ст. 260 КК України воєнізованими визнано формування, які мають організаційну структуру військового типу (єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну) та в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Водночас у примітці 2 до цієї статті збройні формування визначено як воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи

іншу зброю. Ще одну ознаку цих формувань закріплено в ч. 1 і 2 ст. 260 КК України – вони не передбачені законами України.

Зазначене дає змогу виокремити три спільні ознаки не передбачених законом воєнізованих і збройних формувань:

- 1) незаконність їх створення;
- 2) організаційна структура військового типу, яка охоплює єдиначальність, підпорядкованість і дисципліну;
- 3) проведення в них військової, стройової чи фізичної підготовки.

Єдиною характерною ознакою цих злочинних об'єднань є наявність на озброєнні в збройного формування придатної для використання вогнепальної, вибухової чи іншої зброї. У воєнізованого формування ця ознака відсутня (вона навіть не факультативна). Адже поява озброєності у воєнізованого формування означає автоматичну його трансформацію в збройне формування.

Зазначене підтверджує, що цих ознак недостатньо для чіткого розуміння їх сутності та встановлення відмінностей між ними [166, с. 158].

Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування *не можуть бути групами осіб*, про які йдеться в ч. 1 ст. 28 КК України, оскільки вони передбачають попередню змову на об'єднання та досягнення озброєності. З огляду на зазначене, вони підпадають під ознаки групи осіб за попередньою змовою.

Однак чи може не передбачене законом воєнізоване або збройне формування *існувати у формі організованої групи*? Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, кримінальне правопорушення визнають учиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три та більше), які попередньо зорганізувались у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Зазначене положення свідчить про те, що учасники організованої

групи мають на меті вчинення двох і більше злочинів. Попередня організація в контексті злочину, передбаченого ст. 260 КК України, стосується створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Однак для організованої групи характерний й інший або інші злочини. До таких злочинів гіпотетично можна віднести ті, що пов'язані з незаконним здобуттям зброї. Причому тут мається на увазі здобуття додаткової зброї після утворення таких формувань. Окрім того, організованій групі притаманна стійкість та об'єднаність єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Однак про ці ознаки нічого не сказано в примітці до ст. 260 КК України. Таким чином, вони для не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування не обов'язкові. З аналогічних причин це злочинне об'єднання може і не бути злочинною організацією. Якщо ж такі ознаки наявні, то постає питання стосовно того, як кваліфікувати відповідні діяння. Адже наявність таких ознак може означати трансформацію не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування в інші злочинні об'єднання.

Н. І. Сальнікова наводить слушні аргументи з цього приводу. На думку вченої, якщо прийняти за основу тезис про те, що конститутивною ознакою незаконного збройного формування є злочинне співтовариство, то значить допустити, що збройні групи можуть вчиняти злочини відповідної категорії. У зв'язку з цим виникає декілька питань.

По-перше, ідеться про доцільність включення в КК Росії ст. 208, оскільки за цих умов норма дублюватиме склад організації злочинного співтовариства (злочинної організації), ознаки якого (якої) дозволяють кваліфікувати відповідні дії за ст. 210, у тому числі створення збройних злочинних співтовариств. З огляду на це, конструювання самостійного складу, що відрізняється від основного лише за ознакою озброєності, виявляється невиправданим ні з теоретичної, ні з практичної точки зору.

Друге питання пов'язане із зарахуванням збройного формування до різновиду злочинного співтовариства. Воно постає в контексті визначення змісту поняття «незаконне збройне формування» через категорію «злочинне співтовариство»: «незаконне збройне злочинне співтовариство», або «збройне злочинне співтовариство, не передбачене федеральним законом» (ознака «незаконне» не може бути поглинена ознакою «злочинне», оскільки збройне формування в розглянутому підході до проблеми визначається як різновид злочинного співтовариства, а в цьому випадку відмежувальними ознаками «формування злочинного співтовариства», що виділяють його з родового поняття, слід вважати названі законодавцем у ст. 208 КК Росії, тобто не лише озброєність, а й незаконність).

Крім того, з'ясування потребує питання щодо припустимості застосування критерію «не передбачене федеральним законом» стосовно злочинного співтовариства? Імовірно, відповідь на поставлене питання має бути негативною, адже інший підхід призведе до абсурдного висновку: існують злочинні співтовариства, не передбачені й передбачені законом. Відмінність незаконного формування від злочинного співтовариства полягає в тому, що його діяльність не врегульована федеральним законодавством, а не злочинна (тобто не спрямована на вчинення злочинних діянь), але функціонування такого об'єднання становить суспільну небезпеку, тому дії щодо створення та участі в ньому визнаються кримінально караними [192, с. 20–21].

В. О. Навроцький обстоює іншу позицію з цього приводу. На думку вченого, поняття воєнізованих або збройних формувань, наведене в примітках до ст. 260, не містить вказівки на всі необхідні, істотні й достатні ознаки цих злочинних організацій. Зокрема, у примітках 1 і 2 до ст. 260 не йдеться про ознаку, вказану в назві та диспозиціях ч. 1 і 2 цієї статті, зокрема про те, що ці формування не передбачені законами. Крім того, неповно розкрито специфічні ознаки цих організацій, що не дає змоги відмежувати їх від інших видів злочинних організацій [158, с. 800].

Учений має рацію стосовно того, що в цих визначеннях не розкрито всі ознаки злочинних організацій. У зв'язку з цим спірною видається його позиція щодо віднесення цих формувань до злочинних організацій, оскільки не всі ознаки вказаної форми співучасті (ч. 4 ст. 28 КК України) містяться у визначеннях не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Водночас вивчення судової практики свідчить про те, що зазначені формування визнають структурними підрозділами терористичних або інших злочинних організацій [30; 41; 51; 52].

Таким чином, *ці об'єднання найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою, однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України. Це дає підстави стверджувати, що вони утворюють самостійну форму співучасті.*

У подальшому може відбуватися трансформація таких формувань в інші злочинні об'єднання. Тут можливі такі варіанти:

1) не передбачені законом воєнізовані або збройні формування трансформуються в терористичні об'єднання;

2) не передбачені законом воєнізовані або збройні формування трансформуються в банди.

Причому протягом певного періоду часу можлива трансформація як у терористичні об'єднання, так і банди. У зв'язку з цим повинна змінюватися кваліфікація вчинених кримінальних правопорушень.

1.3. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Більш детальне з'ясування змісту кримінально-правової природи не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань вимагає звернення до кримінально-правових ознак цих злочинних об'єднань.

Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань можна визначити як закріплені в законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права їхні риси, властивості та особливості, які застосовують під час кваліфікації злочинів [79, с. 99; 80, с. 25].

Незаконність як обов'язкову кримінально-правову ознаку не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування за КК України, а також аналогічних злочинних об'єднань у кримінальному законодавстві зарубіжних країн характеризують по-різному.

Б. Ш. Бейбулатов визначає протиправність організації незаконного збройного формування через незаконність його утворення та озброєність формування [14, с. 33]. Натомість В. А. Абдухамітов зазначає, що законодавець визначає злочинність організації незаконного збройного формування лише через незаконність його утворення [1, с. 15–16].

Слід з'ясувати, у чому саме полягає незаконність цих формувань. Так, В. П. Тихий зауважує, що незаконними є воєнізовані формування, створення яких заборонено Конституцією України, а також воєнізовані та збройні формування, не передбачені іншими законами України. Незаконними є й ті воєнізовані або збройні формування, які всупереч Конституції України та законам України створюються за рішеннями органів влади або органів місцевого самоврядування [133, с. 492]. Аналогічну позицію обстоюють О. Іщук та О. Богатирьова [101, с. 132–133].

А. А. Вознюк цю обов'язкову кримінально-правову ознаку пропонує розглядати у двох аспектах: 1) як відсутність закону, що передбачає їх створення; 2) як неналежність цих об'єднань до жодного з легальних воєнізованих або збройних формувань, створення яких передбачене законом [65, с. 268–269; 78, с. 46].

На думку А. Д. Аджиєва, незаконність означає, що формування не передбачене федеральним законодавством Росії [3, с. 8–9].

Н. І. Сальнікова обґрунтовує позицію, відповідно до якої «незаконне» в ст. 208 КК Росії означає утворене всупереч приписам федеральних законів,

що регламентують підстави, порядок створення та діяльності збройних структур і військових формувань [192, с. 20–22].

Ю. С. Бірюков стверджує, що формування буде незаконним, якщо його існування та діяльність не передбачені федеральним законом, тобто не врегульовані або заборонені ним. Тому незаконними будуть не лише формування, які взагалі не мають правової бази і створюються в сепаратистських, екстремістських, терористичних цілях, а й ті, які утворюються на основі рішень федеральних органів виконавчої влади, органів влади суб'єктів Федерації, місцевих органів влади [19, с. 25].

Х. Л.-А. Бехоева виокремлює такі ситуації, за яких може бути створене збройне формування: 1) воно створюється за відсутності будь-якої законодавчої основи, усупереч забороні; 2) воно утворюється та функціонує на основі рішень регіональних органів влади, органів виконавчої влади, які не відповідають Конституції; 3) структура створена і діє законно, але в процесі своєї діяльності виходить за межі компетенції і присвоює собі функції, не передбачені законом. Незаконність у цьому разі слід розуміти як невідповідність основної діяльності, функцій і повноважень, покладених на це формування законом; 4) створене на законних підставах збройне формування продовжує функціонувати після набрання чинності рішенням про ліквідацію такого збройного формування [18, с. 169].

Значна частина вчених наголошує на тому, що законні збройні або воєнізовані формування не можуть створюватися за рішенням органів місцевого самоврядування.

Таким чином, *незаконними є ті воєнізовані або збройні формування, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати жодної нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування).*

Незаконними є не лише не передбачені законом воєнізовані або збройні формування, а й банди, злочинні організації, терористичні групи та терористичні організації, будь-які інші групи осіб, групи осіб за попередньою змовою та організовані групи.

Слід зауважити, що йдеться про незаконні воєнізовані або збройні формування, які створені чи діють на території України. Водночас варто встановити, чи можна визнавати незаконними будь-які інші воєнізовані або збройні формування, створені на території іноземних держав, де вони можуть бути як законними, так і незаконними. Очевидно, що кримінальна відповідальність за створення та участь у таких формуваннях за ст. 260 КК України наставати не може. Якщо ознаку незаконності тлумачити по-іншому, то не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням варто буде визнавати, наприклад, правоохоронні органи будь-якої іншої держави (США, Польщі, Німеччини тощо). Такі воєнізовані або збройні формування інших держав є законними відповідно до положень національного законодавства, однак їх створення та функціонування не передбачене законами України і вони не належать до жодного з легальних воєнізованих або збройних формувань України. Тому це питання потребує окремого врегулювання.

Громадяни України можуть брати участь за кордоном у воєнізованих або збройних формуваннях, що визнаються незаконними на території іноземної держави. За таких обставин вони можуть нести відповідальність за кримінальним законодавством певної зарубіжної країни. Однак навряд чи їх можна притягнути до кримінальної відповідальності за ст. 260 КК України.

У зв'язку з цим перспективним напрямом забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин від діяльності незаконних воєнізованих і збройних формувань слід визнати криміналізацію участі на території іноземної держави у воєнізованих або збройних формуваннях, не передбачених законодавством цієї держави. Такі норми існують у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.

Наприклад, у ч. 2 ст. 208 КК Росії встановлено відповідальність за участь на території іноземної держави в збройному формуванні, не передбаченому законодавством цієї держави, з метою, що суперечить інтересам Росії [216].

У ст. 283-1 «Створення стійкої групи з метою участі в збройних конфліктах за межами Азербайджанської Республіки» КК Азербайджану криміналізовано залучення громадян Азербайджанської Республіки або осіб без громадянства, які постійно проживають в Азербайджанській Республіці, до збройних конфліктів поза межами Азербайджанської Республіки з метою поширення релігійних вчень, під виглядом виконання релігійних обрядів, або на ґрунті релігійної ворожнечі, релігійного радикалізму або релігійного фанатизму, або проведення військових навчань з цією метою, або створення діючої з цією метою стійкої групи або керівництво такою групою (ст. 283-1.1), а також участь у зазначених у ст. 283-1.1 цього Кодексу групах, навчаннях або збройних конфліктах (ст. 283-1.3) [209].

У ст. 287 КК Сербії передбачено підстави кримінальної відповідальності того, хто без дозволу організовує, навчає, оснащує, мобілізує або будь-яким іншим чином допомагає особам чи групам осіб з метою приєднання до іноземного військового, воєнізованого або параполіцейського формування, що діє за межами Сербської Республіки, або хто приєднується до такого формування (ч. 1 ст. 287); того, хто залучає фінансові чи інші кошти, складає плани або домовляється з іншими або вербує іншого або здійснює будь-які інші дії, що створюють негайні умови для вчинення цього кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 287); того, хто публічно, через засоби масової інформації або в будь-який інший спосіб надсилає повідомлення громадськості, метою яких є спонукання до вчинення кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 287) [255].

У КК Албанії існують три заборонні кримінально-правові норми, що стосуються цього питання: ст. 265-а (Участь у бойових діях в іноземній країні), ст. 265-б (Організація для участі в бойових діях в іноземній країні),

ст. 265-с (Заклик до участі в жорстоких бойових діях в іноземній країні) [252].

Частково зазначені суспільно небезпечні діяння охоплюються складом найманства, а частково виходять за межі його складу. Наприклад, у КК Білорусі встановлено відповідальність за найманство (ст. 133), створення незаконного збройного формування (ст. 287), участь на території іноземної держави в збройному формуванні або збройному конфлікті, військових діях, вербування або підготовка осіб до такої участі (ст. 361-3) [213].

Зазначене вище засвідчує потребу у створенні аналогічних кримінально-правових норм. Однак з огляду на те, що це самостійний склад злочину, відмінний від того, що передбачений у ст. 260 КК України, вказане питання потребує самостійного комплексного дослідження відповідних підстав криміналізації таких діянь, визначення їх суб'єктивних, об'єктивних та кваліфікуючих ознак, а за необхідності – створення відповідних заохочувальних кримінально-правових норм.

Заборона на створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань встановлена передусім у Конституції України, відповідно до ч. 6 ст. 17 якої на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

Крім того, у ч. 2 ст. 37 Основного Закону задекларовано, що політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Заборона громадським об'єднанням мати воєнізовані формування закріплена в ч. 2 ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року [174].

У законодавстві України визначено чіткий порядок створення воєнізованих і збройних формувань. Він регламентується передусім законами України «Про Збройні Сили України» [178], «Про Службу безпеки України» [184], «Про Національну поліцію» [181], «Про Державну прикордонну службу України» [177], «Про Національну гвардію України» [180], «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»

[176], «Про Державне бюро розслідувань» [175], «Про Національне антикорупційне бюро України» [179] тощо.

Тобто до легальних воєнізованих та збройних формувань можна віднести Збройні Сили, Службу безпеки, Національну поліцію, Державну прикордонну службу, Національну гвардію, Управління державної охорони, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України.

Однак постає питання стосовно того, чи можливим є створення воєнізованих або збройних формувань, які не входять до складу зазначених вище органів.

У законодавстві передбачено порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року, громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку й державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин (далі – громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону).

Громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо [185].

Передумовами законності громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону є такі:

1) створення їх відповідно до вимог закону. Вони створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян. Рішення про їх створення приймають на зборах (конференціях) громадян. Громадське формування з охорони громадського порядку та державного кордону набуває статусу юридичної особи з дати його державної реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Для реєстрації громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону подають рішення про його створення, підтримане відповідним органом Національної поліції чи підрозділом Державної прикордонної служби України, узгоджене з цими органами положення (статут), інформацію про склад керівного органу, а також список членів формування;

2) їх діяльність узгоджується з органами державної влади: створюються та діють у взаємодії з правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; координацію їх діяльності здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України;

3) вони мають визначені завдання, наприклад, у сфері охорони громадського порядку: надання допомоги органам Національної поліції в забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням; інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння органам Національної поліції у виявленні й розкритті кримінальних

правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від кримінально протиправних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху, боротьбі з дитячою бездоглядністю та правопорушеннями неповнолітніх. Для таких формувань встановлено заборону на зайняття підприємницькою або іншою діяльністю з метою одержання прибутку;

4) їх членам забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку й державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, зокрема мисливську, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні;

5) форми й методи роботи громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону охоплюють заходи, які проводяться спільно з працівниками правоохоронних органів;

б) члени громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону можуть брати участь у забезпеченні правопорядку та охороні державного кордону за місцем реєстрації цих об'єднань та лише після проходження відповідної правової та спеціальної підготовки в органах Національної поліції, підрозділах Державної прикордонної служби України і одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування та нарукавної пов'язки;

7) не можуть бути членами зазначених громадських формувань особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена у встановленому законом порядку, та раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм і наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, та інші особи у випадках, передбачених законами України.

На підставі аналізу цих положень можна виокремити ознаки незаконності громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону:

1) здійснення реєстрації цих формувань з порушенням вимог Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року або їх функціонування без належної реєстрації;

2) провадження діяльності без відома правоохоронних органів, не у взаємодії з ними, відсутність координації їх дій з боку правоохоронних органів;

3) проходження відповідної правової та спеціальної підготовки не в органах Національної поліції, підрозділах Державної прикордонної служби України;

4) відсутність посвідчення та нарукавної пов'язки члена громадського формування, що одержане в органі місцевого самоврядування;

5) використання під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку й державного кордону холодної та вогнепальної зброї, у тому числі мисливської, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

Будь-яке із зазначених, а також інших порушень норм Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» є підставою для визнання формування незаконним. Однак не для притягнення його учасників до кримінальної відповідальності за ст. 260 КК України. За такі дії може настати лише адміністративна відповідальність за ст. 186-5 КУпАП (Порушення законодавства про об'єднання громадян), яка встановлює відповідальність за керівництво об'єднанням громадян, яке не легалізувалося у встановленому законом порядку чи якому відмовлено в легалізації, або яке примусово розпущено за рішенням суду, але продовжує діяти, а так само участь у діяльності таких об'єднань [104].

Проблемним є питання про кримінально-правову оцінку дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, які організувалися для колективної необхідної оборони. Як, наприклад, кваліфікувати дії жителів окупованих територій, які організувалися та

озброїлися з метою захисту інтересів України та здійснюють збройний опір ворогу? З цього приводу слушним є твердження А. А. Вознюка стосовно того, що учасники не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, які вчиняють суспільно небезпечні діяння з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності та недоторканності України, не повинні підлягати кримінальній відповідальності в межах обставин, що виключають злочинність діяння [57, с. 46].

Для притягнення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань до кримінальної відповідальності за ст. 260 КК України, окрім незаконності їх створення, необхідна організаційна структура військового типу, яка включає єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, а також проведення в них військової, стройової чи фізичної підготовки. Цього досить для визнання такого формування воєнізованим. Водночас за наявності, крім зазначених ознак, ще й зброї – його можна визнати збройним.

Наступною кримінально-правовою ознакою досліджуваних формувань є організаційна структура військового типу, яка включає єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну. Має рацію В. О. Навроцький стосовно того, що ця ознака охоплює: поділ формування на підрозділи з визначенням особового складу кожного з них та підпорядкованості відповідних структурних частин; встановлення військових або інших звань; дотримання субординації; використання однострою, знаків розрізнення; застосування засобів впливу та заохочення, характерних для війська, тощо. Причому формуваннями слід вважати організації, які складаються з відносно самостійних підрозділів [158, с. 800].

А. А. Вознюк слушно вказує, що *єдиноначальність* свідчить про те, що на найвищому рівні керівництва не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань перебуває одна особа. Причому можуть бути наявні й керівники нижчих рівнів ієрархії. Єдиноначальність означає наділення

керівника воєнізованого формування повноваженнями щодо керівництва формуванням, зокрема надання йому права одноособово приймати рішення та віддавати накази, а також забезпечення виконання зазначених рішень. *Підпорядкованість* виявляється в тому, що учасники не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування перебувають під впливом і владою керівника цього формування, підкоряються йому, залежать від нього. У не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні *дисципліною* слід вважати встановлений у ньому порядок, який є обов'язковим для всіх його членів. Однак це не виключає випадків його порушення [65, с. 268–269].

До ознак не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань варто віднести також проведення військової або стройової чи фізичної підготовки. Буквальне тлумачення цієї ознаки засвідчує, що вона містить альтернативні елементи: у таких формуваннях можуть проводитися як усі види підготовки (військова, стройова та фізична), так і лише одна з них.

У теорії кримінального права представлено різні пропозиції з удосконалення розуміння цієї ознаки. Так, Р. М. Дударець зазначає, що проведення лише стройової чи фізичної підготовки за відсутності військової підготовки навряд чи може відповідати поняттю створення не передбачених законами України формувань або участі в їх діяльності. Спосіб учинення зазначеного кримінального правопорушення має включати наявність військової підготовки. Тому вчений пропонує замінити в примітці 1 ст. 260 КК України частину речення «в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка» на таку: «в яких проводиться військова та стройова чи фізична підготовка» [93, с. 217].

Однак результати вивчення судової практики дають змогу висловити іншу позицію з цього приводу. У вивчених вироках не завжди згадується про проведення військової, стройової чи фізичної підготовки. Так, у судовій практиці трапляються згадки про «зарахування до навчального закладу та

проходження курсів військової підготовки» [29], «вдосконалення стрілецьких здібностей шляхом виїзду разом з іншими учасниками не передбаченого законом збройного формування на спеціально облаштований полігон, де видавалася автоматична зброя і проводилися стрільби» [43], «обвинуваченого вивозили на стрільби» [53], «обвинувачений пройшов курс підготовки тривалістю один тиждень» [47], «обвинувачена пройшла підготовку в тренувальному таборі, де отримала навички стрільби зі снайперської гвинтівки» [54], «обвинувачений вивчав тактику ведення бою, тактико-технічні характеристики зброї» [34]. Водночас у частині судових рішень не йдеться про проведення військової, стройової чи фізичної підготовки [35; 49]. І це не дивно, адже до таких формувань входять особи, які вже мають відповідну підготовку. Наприклад, ОСОБА_2 перш ніж вступити до незаконного збройного формування перебував на посаді молодшого інспектора відділу охорони Микитівської виправної колонії № 87 та мав спеціальне звання старшого прапорщика внутрішньої служби [38].

З огляду на зазначене, нам імпонує позиція А. А. Вознюка, відповідно до якої в умовах воєнних дій не в кожному формуванні є потреба, час чи можливість її проводити, оскільки підготовка здійснюється здебільшого за відсутності воєнних дій, адже таке формування безпосередньо бере участь у воєнних діях і не завжди його учасники мають можливість на певну підготовку. Тому цю кримінально-правову ознаку можна визнати факультативною. За цих умов відпаде потреба в документуванні вказаної ознаки правоохоронними органами в умовах військових конфліктів, що значно спростить кваліфікацію діяльності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань [65, с. 270–271].

Відтак, цю ознаку слід виключити з визначення воєнізованого або збройного формування або принаймні сформулювати її як факультативну.

Відповідно до примітки 2 до ст. 260 КК України, озброєність означає наявність на озброєнні в збройних формувань придатної для використання вогнепальної, вибухової чи іншої зброї.

Натомість у теорії кримінального права озброєністю незаконних воєнізованих або збройних формувань вважають володіння учасниками формування зброєю, тобто «пристроями і предметами, конструктивно призначеними для ураження живої або іншої цілі» (Б. Ш. Бейбулатов) [14, с. 23]; наявність у розпорядженні незаконного формування будь-якого виду вогнепальної чи іншої зброї, боєприпасів і вибухових пристроїв, у тому числі кустарного виробництва, а також бойова техніка (Т. Д. Устінова) [219]; наявність у членів незаконного воєнізованого формування зброї і її застосування (А. Ч. Сигинбаєва) [204, с. 15]; наявність у формуванні будь-якого виду зброї, зокрема стрілецької, холодної, металевий, важкого озброєння, зброї масового ураження, як заводського зразка, так і саморобної, як вітчизняного, так й імпортного виробництва (А. Д. Аджиєв) [3, с. 8–9], наявність у формування зброї відповідно до штатного розпису та встановлених для нього норм (А. Хайтжанов і Т. Н. Карасьова) [230].

Таким чином, *озброєність не передбаченого законом збройного формування здебільшого визначають як наявність у його учасників зброї, рідше вказують на наявність боєприпасів і вибухових пристроїв. Однак, дискусійним є віднесення до озброєності факту застосування зброї, оскільки він може означати вчинення певних злочинів, що свідчить про наявність ознак іншого злочинного об'єднання або ж трансформацію не передбаченого законом збройного формування в банду, терористичне об'єднання тощо.*

У цьому контексті слушною є позиція В. А. Робака, на думку якого озброєність збройного формування означає наявність вогнепальної, вибухової чи іншої зброї без мети її використання. Ця ознака буде наявна та осіб буде притягнуто до відповідальності й тоді, коли вказана зброя є лише атрибутом цього угруповання, незалежно від того, використовують її чи ні [189, с. 151].

Слушно зауважує і А. А. Вознюк про те, що будь-яких особливостей щодо використання чи застосування такої зброї учасниками не передбачених законом збройних формувань у КК України не передбачено. Таким чином,

можна стверджувати, що для визнання певного формування збройним достатньо лише наявності в його учасників придатної для використання зброї, якою вони володіють незаконно. Однак не обов'язково, щоб вони використовували її під час нападів на підприємства, установи, організації чи на громадян [65, с. 265].

Необов'язковим є також те, щоб зброєю володіли всі учасники не передбаченого законом збройного формування. Як слушно наголошує А. Д. Аджиєв, наявність зброї в кожного учасника незаконного збройного формування або її відсутність у деяких з них не є основною ознакою цього формування, оскільки і в законних воєнізованих формуваннях не всі їх учасники мають зброю (наприклад, вільнонаймані співробітники, працівники господарських служб, військовослужбовці будівельних загонів тощо) [3, с. 8].

С. В. Розенко стверджує, що незаконне формування слід визнавати збройним у разі, якщо зброя наявна в більшості учасників незаконного збройного формування [191, с. 71].

У слідчій і судовій практиці в певних випадках можуть виникати труднощі з кваліфікацією злочинів за ст. 260 КК України, що пов'язані з цією ознакою. Зокрема, незрозумілим є те, як слід оцінювати використання учасниками незаконного збройного формування *не придатної для використання зброї або її макетів*. Очевидно, що в таких випадках не можна констатувати озброєність, а отже, про наявність незаконного збройного формування не йдеться. Таку позицію обстоюють окремі вчені [14, с. 23].

Труднощі виникають і під час вирішення питання про те, які *види зброї* можуть свідчити про озброєність незаконних формувань. У примітці 2 до ст. 260 КК України міститься вказівка на вогнепальну, вибухову чи іншу зброю¹.

¹ У вивчених вироках 68,1 % учасників не передбачених законом збройних формувань володіли вогнепальною зброєю (автоматами, гвинтівками, карабінами, гранатометами, кулеметами, рушницями, пістолетами), а 5,5 % – іншими знаряддями (дерев'яними та резиновими палицями, битами, металевими трубами, коктейлями «Молотова») (додаток Б).

Попри те, що в Постанові ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 не передбачені законом воєнізовані або збройні формування зараховано до спеціальних видів організованих груп або злочинних організацій, у ній не йдеться про озброєність цих формувань. Однак в абзаці 3 п. 20 цього документа вказано, що банда може бути озброєна і гладкоствольною зброєю [183, с. 2–6].

Натомість у Постанові ПВС Росії «Про деякі питання судової практики у кримінальних справах про злочини терористичної спрямованості» від 9 лютого 2012 року № 1 озброєність визначено як обов'язкову ознаку незаконного формування, що передбачає наявність у його учасників будь-якого виду вогнепальної чи іншої зброї, боєприпасів і вибухових пристроїв, у тому числі кустарного виробництва, а також бойової техніки [170].

До озброєності цих злочинних об'єднань Т. Д. Устінова відносить наявність будь-якого виду вогнепальної чи іншої зброї, боєприпасів і вибухових пристроїв, зокрема кустарного виробництва, а також бойової техніки [219], А. Д. Аджиєв – наявність будь-якого виду зброї, у тому числі стрілецької, холодної, металльної, важкого озброєння, зброї масового ураження, як заводського зразка, так і саморобної, як вітчизняного, так й імпортного виробництва [3, с. 8–9], С. В. Розенко – наявність зброї або інших видів озброєння (танк, артилерійська гармата, БМП, міномет, станковий гранатомет, вертоліт тощо) [191, с. 71].

Б. Ш. Бейбулатов слушно звертає увагу на те, що для кваліфікації не має значення, бойовою чи цивільною є зброя [14, с. 23].

Водночас не можна погодитися з М. О. Акімовим стосовно того, що незаконне формування не може мати будь-яку зброю на законних підставах, а тому законодавець тут вносить зайве уточнення [4, с. 22]. Адже потенційно можливою є ситуація, коли учасник такого формування одержав дозвіл на зброю законно.

На думку Т. А. Бекботової, озброєність формування означає, що його учасники можуть володіти зброєю, що *не заборонена або необмежена в цивільному обороті*, а отже, не є предметом відповідних злочинів (наприклад, вогнепальною цивільною гладкоствольною зброєю) [15]. З такою позицією слід погодитися, оскільки суспільну небезпеку створюють як незаконні збройні формування, що озброєні зброєю, яка заборонена в цивільному обігу, так і ті, що озброєні зброєю, яка дозволена в цивільному обігу. *У зв'язку з цим слід виключити з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівку на те, що зброєю ці формування володіють незаконно.*

Не випадково А. А. Вознюк пропонує вилучити з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівку на різновиди зброї, замінивши «вогнепальна, вибухова чи інша зброя» на «зброя» [76, с. 198].

Окремі вчені слушно зазначають, що збройними формування слід визнавати й тоді, коли вони оснащені *бойовими припасами* (снаряди та міни, гранати, авіабомби, усі види патронів до стрілецької вогнепальної зброї тощо), *вибуховими речовинами* (тротил, амоніти, еластіти, димний і бездимний порох, тверде ракетне паливо та ін.) або *вибуховими пристроями*. Що ж стосується механічних розпилувачів, аерозольних та інших пристроїв, споряджених сльозоточивими або дратівливими речовинами, дозволеними до застосування, електрошокових пристроїв і іскрових розрядників вітчизняного виробництва, що мають вихідні параметри, що відповідають вимогам державних стандартів, а також пневматичної зброї з дуловою енергією не більше 7,5 Дж і калібру до 4,5 мм включно, то оскільки для їх придбання не потрібно відповідної ліцензії та вони не підлягають реєстрації, їх не можна розглядати як зброю в контексті цієї статті [169].

Варто погодитися з М. О. Акімовим стосовно того, що виникла парадоксальна ситуація: згідно зі ст. 260 КК України формування не можна визнати збройним, якщо воно має бойову техніку, адже міномет, гармата чи танк є бойовою технікою, а не зброєю. Тобто вісім осіб з автоматами та кулеметами утворюють збройне формування, і їхні дії підпадають під ознаки

згаданої статті, а стільки ж людей з гаубицею – ні (поставити у вину їм можна хіба що незаконне зберігання боєприпасів). Учений вважає, що такі формування можуть мати на озброєнні вогнепальну чи холодну зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, бойову техніку [4, с. 22].

На наш погляд, озброєність у контексті кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань слід розглядати в широкому значенні. Вона повинна передбачати наявність на озброєнні збройних формувань будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки. Це може бути зброя як заводського, так і кустарного виробництва, як заборонена, так і дозволена в цивільному обігу¹. З огляду на це, ознака озброєності у визначенні збройного формування, викладеного в примітці 2 до ст. 260 КК України, потребує уточнення.

Під час доказування вказаної ознаки слід звертати увагу на кількісно-якісну характеристику озброєності.

Т. Д. Устінова стверджує, що варто зважати на кількість одиниць бойової зброї, а також її руйнівну силу. Тому навряд чи можна визнати збройним формуванням таке об'єднання осіб, яке має у своєму розпорядженні один пістолет або одну рушницю. Водночас наявність одного танка є підставою для визнання формування збройним. У розпорядженні незаконного збройного формування можуть перебувати й інші небезпечні предмети: ядерні матеріали, радіоактивні речовини [219].

А. Д. Аджиев наголошує, що наявність або відсутність у кожного окремо взятого члена формування зброї не впливає на кваліфікацію вчиненого [3, с. 23].

Оригінальну позицію висловлює Т. А. Бекботова, на думку якої озброєність формування повинна бути такою, щоб принаймні кілька озброєних його членів, нехай і за підтримки учасників формування, які не

¹ З огляду на відсутність закону, який регулює ринок зброї, з-поміж науковців існує позиція щодо наявності нині в Україні вільного ринку зброї [253].

мають зброї, були б здатні провести бойову операцію за типом військової. Наявність же в незаконному формуванні хоча б однієї одиниці військової техніки (бронетранспортера, танка, ракетної установки тощо) або зброї більш потужної, ніж бойова стрілецька (артилерійська гармата, міномет, гранатомет тощо), придатної для використання за своїм призначенням, саме по собі повинно тягнути визнання формування збройним [15].

Під час розслідування злочинів питання озброєності має вирішуватися на підставі закону та відповідно до висновку кваліфікованих експертів [204, с. 11]. У разі, якщо для визначення характеру предметів потрібні спеціальні знання, необхідним є проведення відповідної експертизи [169].

Крім того, значущим є *суб'єктивний момент озброєності*. Б. Ш. Бейбулатов стверджує, що учасники незаконних збройних формувань повинні бути поінформовані про наявність у членів формування зброї. Невстановлення цього факту в судовій практиці тягне за собою кваліфікацію за іншими статтями КК [14, с. 33].

А. Ч. Сигинбаєва наголошує на тому, що обов'язковою умовою незаконного збройного формування є усвідомлення всіма учасниками формування того, що вони володіють зброєю і можуть використовувати її для виконання поставлених завдань. Слід зауважити, що під час розслідування вказаного злочину іноді припускаються помилок, коли доведеність наявності зброї розглядають як достатню обставину для визнання озброєності незаконного формування, хоча крім володіння зброєю слід довести, що це усвідомлюється всіма членами незаконного збройного формування (групи, загону, дружини), які допускають можливість її використання в спільних інтересах [204, с. 15].

Таким чином, *із суб'єктивного боку всі учасники не передбаченого законом збройного формування повинні усвідомлювати факт володіння ними зброєю і можливість її використання для виконання поставлених завдань. Неусвідомлення цих фактів особами, які беруть участь у не передбаченому*

законом збройному формуванні, зумовлює невизнання особи учасником такого формування.

На думку В. П. Тихого, наявність зброї в злочинах проти громадської безпеки означає, що їх сприймають як засоби (зброя) або предмети цих злочинів [207, с. 16]. Однак виникає питання стосовно того, до якої саме ознаки складу злочину належить зброя, про яку йдеться в ст. 260 КК України.

На наш погляд, зброя може бути передусім засобом або зброям учинення злочину. Без неї не передбачене законом формування не можна визначити як збройне. Тому для цього складу злочину наявність зброї є обов'язковим, однак необов'язковим є її застосування для кваліфікації відповідних дій за ст. 260 КК України [118, с. 225].

Крім того, зброя є предметом цього злочину, якщо він вчиняється у формі постачання її не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням.

Таким чином, *озброєність не передбаченого законом збройного формування означає, що учасники формування: 1) володіють зброєю; 2) обізнані щодо її наявності й можливості її використання для виконання поставлених завдань.*

На нашу думку, у збройному формуванні зброєю повинна володіти принаймні частина його учасників.

Під час кваліфікації дій учасників не передбачених законом збройних формувань постає питання стосовно того, як кваліфікувати дії, пов'язані зі зброєю, зокрема з її носінням, зберігання, здобуттям тощо. З цього приводу Ю. С. Бірюков зазначає, що наявність зброї в організаторів, керівників і учасників незаконних збройних формувань, залежно від обставин її вияви в незаконному збройному формуванні, потребує самостійної кваліфікації за відповідними статтями [19, с. 22–23].

Більш конкретну позицію з цього приводу висловлює С. У. Дікаєв, наголошуючи, що хоча озброєність є конструктивною ознакою ст. 208 КК

Росії, вчинене вимагає додаткової кваліфікації за ст. 222 КК Росії, адже тут різними діями вчинено два різні злочини. Сукупність злочинів наявна в разі, якщо зброю було добуто шляхом учинення іншого злочину, наприклад, незаконного виготовлення, розкрадання або вимагання. У разі, якщо наявне законне придбання, зберігання, носіння зброї і якщо ці дії передували вступу винного в незаконне збройне формування, сукупність злочинів виключається [90, с. 275]. Наведену позицію підтримують й інші вчені [145; 146, с. 64].

П. В. Агапов вважає недосконалою правозастосовну практику кваліфікацій участі в незаконних збройних формуваннях за сукупністю з незаконним обігом (купівлею, зберіганням, носінням тощо) вогнепальної зброї та бойових припасів. У цьому разі порушується принцип справедливості й особа двічі притягується до відповідальності за один і той самий злочин [2, с. 20–29].

Натомість ПВС Росії встановив правило, відповідно до якого незаконні придбання, зберігання, використання, передача ядерних матеріалів і радіоактивних речовин, придбання, передача, збут, зберігання, перевезення, носіння або виготовлення вогнепальної зброї та її основних частин, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв учасниками незаконних формувань кваліфікуються за ст. 220, 222 або 223 КК Росії [170].

Однак українська судова практика засвідчує такі випадки кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України, за сукупністю з іншими статтями, що встановлюють кримінальну відповідальність за різні способи незаконного заволодіння зброєю зустрічаються рідко. За даними, наведеними в дослідженні А. А. Вознюка, лише в 4 % випадків відбувається кваліфікація дій учасників не передбачених законом збройних формувань за сукупністю: за ч. 2 ст. 260 та ст. 263 КК України [65, с. 917].

Певною мірою це зумовлено тим, що учасники не передбачених законом збройних формувань, яких притягають до кримінальної відповідальності, були неозброєними.

У судовій практиці набули поширення випадки кваліфікації незаконних дій зі зброєю учасників не передбаченого законом збройного формування лише за ч. 2 ст. 260 КК України. *Наприклад, вироком Дружківського міського суду Донецької області від 23 листопада 2018 р. учасника незаконного збройного формування ОСОБА_2, який ніс службу на блокпосту з вогнепальною зброєю: здійснював пропускний контроль, регулював дорожній рух, перевіряв осіб, документи й багаж, засуджено лише за ч. 2 ст. 260 КК України [36].*

Наявні також випадки, коли під час розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 260 КК України, не встановлюють обставини озброєності (вид зброї, час, місце, спосіб, засоби її здобуття тощо), а тому в подальшому вони не відображаються у вироках.

У контексті сформульованих пропозицій щодо визнання озброєності за умови володіння учасниками збройного формування зброєю як на законних, так і незаконних підставах, пропонуємо будь-які дії зі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, бойовою технікою (наприклад, їх викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, носіння, зберігання, придбання, передача чи збут без передбаченого законом дозволу тощо) додатково кваліфікувати за сукупністю, зокрема за ст. 262, 263, 263-1, 410 КК України.

Така позиція, крім зазначеного, обумовлена: 1) здобуттям в одних випадках зброї на законних підставах, а в інших – ні; 2) тим, що володіння нею всіма суб'єктами є необов'язковим; 3) індивідуальною суспільно небезпечною поведінкою, пов'язаною зі здобуттям зброї та інших предметів, незаконним поводженням з ними.

Нечіткими є параметри кількісно-якісного складу учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Окремі вчені визначають мінімальний кількісний склад цього злочинного об'єднання на рівні трьох осіб. Т. Д. Устінова зауважує, що чисельність незаконного формування не зазначена в кримінально-правовій нормі. Інші дослідники визначають його кількість від трьох-чотирьох осіб на чолі з командиром. Тому науковець пропонує погодитися з такою позицією: оскільки йдеться про збройне формування військового зразка, то слід передусім брати до уваги мінімальну кількість військовослужбовців у законно існуючому військовому формуванні. Подібний висновок впливає також зі ст. 208 КК Росії, у якій поряд з об'єднанням, загоном, дружиною наведено категорію «інша група» [219]. На думку А. Д. Аджиєва, визначення кількісного складу учасників незаконного збройного формування – не менше трьох – зумовлено тим, що статuti різних родів військ передбачають кількісний склад військового формування – від розрахунку (дві особи) до великого військового з'єднання, але незалежно від чисельності будь-яке формування підпорядковується наказам командира. Оскільки воєнізоване формування передбачає обов'язкову наявність командира, то воно має складатися не менш як з трьох осіб [3, с. 8].

На початку ескалації збройного конфлікту на Сході України тактика бойовиків передбачала дії невеликих за чисельністю загонів, що нападали на невеликі військові угруповання, окремих військовослужбовців та правоохоронців, військові колони, адміністративні будівлі органів влади, СБУ та МВС, захоплювали військові та господарчі об'єкти тощо. Далі з ескалацією збройного конфлікту, коли окремі сутички переросли в повномасштабні бойові дії, загони об'єднались у формування чисельністю 500–600 осіб для виконання масштабних і складних бойових завдань [195].

Окремі вчені зауважують, що діапазон чисельності складу формування може бути досить широким і відрізнятися в десятки разів. Саме з урахуванням цієї обставини законодавець вживає різні за обсягом поняття – «об'єднання», «загін», «дружина», «інша група». Будь-яких однозначних кількісних критеріїв незаконного формування виокремити неможливо, тому

рішення в кожному конкретному випадку слід приймати з урахуванням усіх обставин справи. Іменуватися такі формування можуть по-різному, у тому числі й співзвучно із законними збройними формуваннями [169].

У структурі незаконних збройних формувань можна умовно виділити такі складові: ватажок та один (декілька) його помічників, що виконують роль «штабу» (зазвичай лідер з місцевих мешканців або кримінального середовища, а також серед них можуть бути підготовлені особи з числа колишніх військовослужбовців або працівників правоохоронних органів); група охорони ватажка, що супроводжує його та охороняє на стоянках; група розвідки та мережа розвідників (останні можуть бути з місцевих мешканців та не входить безпосередньо в незаконне збройне формування); зв'язкові; група диверсій і терору; стрільці. Можливою є наявність спеціально призначених бойовиків для вирішення питань забезпечення своїх загонів озброєнням і технікою, боєприпасами, засобами зв'язку, продуктами харчування тощо. Крім того, може йтися про імпровізовану «службу безпеку», що виконує функції контррозвідки [195].

Натомість В. О. Навроцький стверджує, що формуваннями слід вважати організації, які складаються з відносно самостійних підрозділів [158, с. 800]. До речі, відповідно до ст. 210 bis КК Аргентини, незаконна організація має структуру, яка включає осередки, а також може складатися з десяти й більше осіб [246].

У КК окремих зарубіжних країн певною мірою розкрито поняття зазначених формувань. Наприклад, згідно з приміткою до ст. 223 КК Грузії, «незаконним формуванням» (дружиною, об'єднанням, загоном чи іншою групою) є будь-яке формування (крім формування, що знаходиться у віданні державного органу) [210]. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КК Республіки Казахстан, незаконне воєнізоване формування – не передбачене законодавством Республіки Казахстан формування (об'єднання, загін, дружина або інша група, що складається з трьох і більше осіб), що має

організаційну структуру воєнізованого типу, що володіє єдиним началом, боєздатністю, жорсткою дисципліною [210].

А. Д. Аджиев зауважує, що формуванням слід вважати військову частину або близьку до неї за своїми основними параметрами (кількість членів, озброєність, дисципліна та підготовленість до ведення бойових операцій) збройну організацію. Виокремлено такі види незаконного збройного формування: збройні групи, озброєні соціал-екстремістські загони, озброєні організації або громадські рухи [3, с. 19–20].

У кримінальному законі категорію «формування» визначено як «об'єднання, загони, дружини», а також звичний для кримінального законодавства й науки термін «інша група осіб». Об'єднання – велике формування, до структури якого можуть належати інші організаційні ланки середнього рівня (загін, дружина тощо). Група – локальне об'єднання осіб для вирішення однієї або декількох конкретних завдань. У цьому разі йдеться не про формалізовані поняття та назви, властиві законним збройним формуванням, а про об'єднання озброєних осіб різного масштабу [3, с. 11–14].

А. Ч. Сигинбаєва вважає, що формування – це військовий колектив (військова організація), ознаки якого виявляє, наприклад, відділення (розрахунок, екіпаж) у складі трьох-чотирьох бійців на чолі з командиром. Організаційна структура в такому колективі спрощена, що дозволяє віднести до незаконного збройного формування і бойові дружини, і невеликі збройні угруповання. Вказівка законодавця на те, що збройні формування можуть набувати вигляду об'єднань, загонів, дружин та інших груп, покликана показати, що йдеться про об'єднання озброєних осіб різного масштабу [204, с. 10].

Аналіз засвідчив, що в Баткенських подіях 1999–2000 рр. на території Киргизької Республіки незаконні збройні формування становили союз озброєних осіб зі своєю внутрішньою структурою та ієрархією. Наприклад, об'єднання функціонувало у вигляді великого формування, структура якого охоплювала інші організаційні ланки середнього рівня (загони). Група – це

зазвичай локальне об'єднання осіб, для вирішення конкретних завдань, зі сформованим розподілом ролей для її учасників [204, с. 10–11].

Таким чином, викладене вище дає змогу стверджувати, що найбільш оптимальним кількісним складом учасників незаконних воєнізованих або збройних формувань слід вважати три та більше осіб.

У юридичній літературі виокремлюють також інші кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань. На думку окремих учених, це має бути дійсно організоване формування: з певною дисципліною, управлінням і підпорядкованістю, розподілом обов'язків серед членів формування, власними внутрішніми нормами поведінки й санкціями за їх порушення, формалізованими відносинами та загальними розпізнавальними ознаками (формою, знаками розрізнення тощо) [169].

С. У. Дікаєв наголошує, що не будь-яке незаконне збройне формування можна розглядати як таке. Зокрема, воно наділене ознаками, які притаманні військовим підрозділам:

а) наявність внутрішньої структури, що має управління та ґрунтується на підпорядкованості й розподілі обов'язків;

б) відносна стійкість;

в) дисципліна та професійна підготовленість до військового ремесла [90, с. 273].

Схожу позицію висловлює А. Ч. Сигинбаєва, яка вважає, що основним критерієм незаконного збройного формування є його якісна характеристика, яка охоплює:

1) наявність внутрішньої структури, якій притаманні управління, підпорядкованість, розподіл обов'язків;

2) відносну стійкість;

3) службову дисципліну та професійну навченість військовому ремеслу, призначеність для ведення збройних дій [204, с. 10].

Мету створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування визначають по-різному, зокрема як суспільно-корисну та злочинну [14, с. 33–34; 65, с. 629–630; 170; 192, с. 20–22].

В. О. Навроцький зазначає, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування ставлять перед собою *специфічні завдання*, які можуть покладатися лише на офіційно створені формування, а саме: вирішення завдань громадсько-політичного характеру методами військових операцій – заволодіння певними територіями чи їх утримання; силова підтримка владних структур; придушення збройного чи іншого організованого або масового опору владі; депортація населення; встановлення режиму військового стану; знищення живої сили противника та його матеріальних засобів тощо [158, с. 800].

Більш детально про це йтиметься під час характеристики суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

До кримінально-правових ознак незаконних воєнізованих формувань окремі вчені відносять *стійкість*. А. Ч. Сигинбаєва стверджує, що ознака стійкості органічно впливає з характеру дій, для здійснення яких створюється незаконне збройне формування. Стосовно організації незаконного збройного формування або участі в ньому це положення означає, що існування незаконного збройного формування зумовлене характером і змістом об'єкта посягання та особливостями способу впливу на цей об'єкт. Стійка спільна діяльність учасників незаконного збройного формування з підготовки нападу є підставою для визнання його незаконним збройним формуванням [204, с. 11]. Безперечно, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування здебільшого є стійкими, тобто створюються зазвичай на відносно тривалий проміжок часу. Однак зараховувати вказану ознаку до обов'язкових недоречно, адже одне з ключових завдань КК України – запобігання злочинам. Інакше окремі інструменти закону про кримінальну відповідальність можна буде

застосовувати до учасників незаконних воєнізованих чи збройних формувань лише після досягнення ними стійкості.

Варта уваги також така ознака, як *воєнізованість*. Так, В. О. Навроцький констатує воєнізований характер завдань і методів, які ставить перед собою така організація, а також засобів, які вона використовує [158, с. 800].

А. Д. Аджиев зауважує, що формування є суспільно небезпечним не стільки своєю озброєністю, скільки «воєнізованістю», тобто боездатністю, єдиноначальністю, жорсткою дисципліною та готовністю до військових дій структури військового типу [3, с. 11–14]. Незаконні збройні формування, на відміну від іншої організованої озброєної групи (банди, рекетирів, хуліганів), становлять збройні об'єднання осіб, підпорядковані командирю, згуртовані єдиною задачею (наприклад, охороною порядку у своєму районі чи селі). На думку дослідника, формуванням у ст. 208 КК Росії визначено передусім об'єднання, близьке до військового підрозділу, здатне до проведення військових операцій, тобто незаконне воєнізоване формування має володіти боездатністю, яка не притаманна іншим незаконним збройним групам [3, с. 11–14].

У судовій практиці також можна зустріти інші кримінально-правові ознаки не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування, окрім тих, що зазначені в ст. 260 КК України, зокрема стійкість, ієрархічність, мету вчинення певних злочинів, наявність плану, розподіл функцій [50]. Метою діяльності одного з таких об'єднань було захоплення адміністративних будівель, заволодіння автоматичною зброєю, окремими територіями, автотранспортом, учинення розбійних нападів, депортація населення з регіону знаходження цього збройного формування, знищення живої сили супротивника та його матеріальних коштів з використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин та іншої зброї, блокування доріг і транспортних комунікацій [50].

Аналізуючи мету діяльності цих формувань, а також знаряддя й засоби, які вони використовують, можна стверджувати, що *вказані дії підпадають під терористичний акт*. Адже учасники цих злочинних об'єднань, реалізуючи зазначену мету, мають на меті порушення громадської безпеки, залякування населення, провокацію воєнного конфлікту, а також учинення або невчинення певних дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування.

Окремі з таких формувань мають свої *структурні підрозділи*. Наприклад, з метою належного керівництва збройним формуванням «Армія Південного Сходу», ОСОБА_4, ОСОБА_7 та ОСОБА_6 були створені структурні підрозділи, які входили до цього формування, а саме батальйон «Привід» під керівництвом ОСОБА_6, підпорядкований ОСОБА_4 батальйон «Зоря», командиром якого було призначено ОСОБА_8, та підрозділ «Прапор», керівником якого був ОСОБА_5.

З метою розмежування територій і сфер впливу між вказаними структурними підрозділами збройного воєнізованого формування «Армія Південного Сходу» було визначено місця їх дислокації, а саме:

1) батальйон «Зоря» дислокувався на базі захопленого батальйоном Луганського обласного військкомату (м. Луганськ), основними завданнями якого було захоплення адміністративних будівель м. Луганська та Луганської області, встановлення на території Луганська та Луганської області блокпостів з метою обмеження руху транспортних засобів, ведення бойових дій, учинення інших тяжких та особливо тяжких злочинів;

2) підрозділ «Прапор» дислокувався в захопленій будівлі Антрацитівської міської ради (м. Антрацит) та в захопленій будівлі Державного інституту азотної промисловості (м. Сєвєродонецьк), основними задачами якого були захоплення адміністративних будівель вказаних міст та на території Луганської області, встановлення на прилеглих територіях блокпостів, патрулювання та охорона захоплених адміністративних будівель, ведення бойових дій та вчинення інших тяжких й особливо тяжких злочинів;

3) батальйон «Привід» базувався на захопленій батальйоном території Лисичанського склозаводу «Пролетарій» (м. Лисичанськ). Основними його завданнями були проведення навчально-тренувальної підготовки особового складу батальйону, заволодіння окремими територіями та їх утримання, силова підтримка окремих владних структур формування «Армія Південного Сходу», знищення живої сили противника та його матеріальних коштів з використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин та іншої зброї [50].

Вказані ознаки свідчать про наявність такої ознаки, як ієрархічність, що є обов'язковою для злочинних організацій.

Наявність у теорії кримінального права та судовій практиці інших ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, не закріплених у КК України, чи притаманних іншим злочинним об'єднанням у певних випадках свідчить про: 1) неправильне розуміння дійсної кримінально-правової природи цього злочинного об'єднання; 2) помилки у кваліфікації дій учасників різних злочинних об'єднань, зокрема вчинених в умовах трансформації злочинних об'єднань; 3) відсутність чітких критеріїв відмежування не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування від інших злочинних об'єднань.

Має рацію Л. П. Брич стосовно того, що банда є утворенням, принципово відмінним від збройного формування. Але за законодавчими формулюваннями встановити ці відмінності неможливо, адже те, що відповідні ознаки названі як такі в одному складі злочину (ст. 260 КК України) і не названі в іншому (ст. 257 КК України), не означає, що наявне в реальній дійсності злочинне угруповання, зокрема банда, не може їх містити [21, с. 256]. З огляду на зазначене, варто конкретизувати ознаки незаконних воєнізованих або збройних формувань.

Згідно з результатами аналізу ознак не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можна стверджувати, що поза межами складу злочину знаходяться незаконні збройні формування в буквальному розумінні змісту терміна «збройний». Відтак, якщо створено незаконне

формування, учасники якого є озброєними, то їх можна притягнути до відповідальності лише за діяння, пов'язані з незаконним здобуттям зброї та незаконним поводженням з нею.

Натомість наявна нині модель криміналізації досліджуваних суспільно небезпечних діянь викликає аргументовану критику з боку вчених. М. І. Хавронюк зауважує, що згідно з примітками 1 і 2 до ст. 260 КК воєнізованим формуванням може бути визнана секція айкідо: у ній є єдиний сенсей, якому підпорядковуються під час занять усі учні, існує дисципліна і проводиться фізична підготовка, а збройним формуванням – секція карате: за інших ознак воєнізованого формування у ній під час занять можуть незаконно використовуватися нунчаку чи інша холодна зброя. Крім того, незрозумілим є те, чому згідно з приміткою під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи [228, с. 289].

На думку М. І. Хавронюка, примітки до ст. 260 КК України слід було б викласти в дещо іншій редакції, наприклад у такій:

«Примітки: 1. Воєнізованим формуванням слід вважати групу з трьох чи більше осіб, яка: означена дисципліною; здійснює бойову, а також стройову або фізичну підготовку. 2. Збройним формуванням слід вважати групу з трьох чи більше осіб, яка: означена дисципліною; здійснює бойову, а також стройову або фізичну підготовку; незаконно має на озброєнні хоча б один екземпляр придатної для використання вогнепальної, вибухової чи іншої небезпечної зброї або військової техніки» [228, с. 289].

На підставі зазначеного аналізу можна виокремити дві моделі криміналізації не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування:

- 1) як злочинного об'єднання, поза межами будь-якої з форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України;
- 2) як спеціальний вид організованої групи чи злочинної організації чи самостійну форму співучасті.

З огляду на міру покарання, закладену в санкції ст. 260 КК України, можна стверджувати, що законодавець мав намір криміналізувати саме перший варіант злочинного об'єднання.

Однак судова практика свідчить про те, що нині не передбачені законом воєнізовані або збройні формування розглядають як спеціальні види організованих груп та злочинних організацій. Це створює невиправдану конкуренцію ст. 260 КК України зі ст. 255, 257, 258-3 КК України. Окрім того, за таких обставин санкції ст. 260 КК України не відповідають ступеню суспільної небезпеки цих злочинних об'єднань. Відтак, найбільш прийнятною виглядає перший варіант криміналізації.

На наш погляд, у ст. 260 КК України варто криміналізувати створення будь-яких незаконних збройних формувань, а не лише тих, що мають ознаки воєнізованих у значенні примітки 1 до цієї статті.

Змоделюймо таку ситуацію. Декілька осіб вирішують створити незаконне збройне об'єднання. Якщо мета такого об'єднання є злочинною, то дії його учасників надалі можна кваліфікувати як готування до певного злочину. У певних випадках такі об'єднання будуть належати до банд або терористичних об'єднань. За таких обставин немає потреби говорити про незаконне збройне формування, оскільки їх дії і так є злочинними, а вчинене ними діяння буде кваліфіковано як злочин, учинений у співучасті.

Більш складною є ситуація, коли певні особи об'єднуються з метою, яка не є злочинною, хоча може бути протиправною, або ж навпаки, є суспільно корисною. Саме такі випадки і є недостатньо врегульованими в кримінально-правовій площі, особливо якщо їх учасники володіють певними видами зброї на законних підставах. Водночас такі прогалини можуть сприяти створенню приватних армій чи інших збройних підрозділів, учасників яких не можливо притягнути до кримінальної відповідальності до моменту вчинення ними певних кримінальних правопорушень. Тому кримінально-правова норма, передбачена ст. 260 КК України, повинна стати тим інструментом, який використовують для притягнення до кримінальної

відповідальності учасників незаконних збройних об'єднань, які ще не вчинили кримінальне правопорушення, а також учасників озброєних злочинних об'єднань у випадках, коли неможливо довести їх участь у бандах, злочинних організаціях, терористичних об'єднаннях.

Обов'язковими кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід визнати лише його незаконність, озброєність і наявність керівника.

Решта ознак можуть бути факультативними: наявність знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), правил поведінки, дисципліни, проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, наявність інших ознак організації військового типу.

Вивчення зарубіжного досвіду засвідчує, що в кримінальному законодавстві інших країн здебільшого вживається термін «воєнізоване» або «збройне» формування, об'єднання, група. Вивчення судової практики та статистичних даних підтверджує, що більшість незаконних формувань визнають збройними (додатки А.3, Б). Воєнізовані становлять не більш як 1–2 %. Однак навіть у такій незначній кількості наявні випадки помилкового визнання незаконного формування воєнізованим, хоча насправді наявні ознаки збройного формування [220]. *Тому в криміналізації незаконного воєнізованого формування без ознак озброєності немає потреби, адже таке діяння не є настільки суспільно небезпечним, щоб відносити його до злочину.*

Незаконне збройне формування слід визначити як незаконне об'єднання трьох і більше осіб, яке має керівника, не має на меті вчинення злочинів, озброєне будь-якою вогнепальною зброєю, боєприпасами, військовою технікою, вибуховими або легкозаймистими речовинами, вибуховими пристроями, речовинами сльозоточивої, радіоактивної, нервово-паралітичної дії або отруйними речовинами, холодною зброєю або будь-якими пристроями або предметами, які можуть бути використані для ураження або знищення живих або інших об'єктів та може характеризуватися в певних випадках наявністю знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів

(позивних), проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, іншими ознаками організації воєнізованого або військового типу.

Висновки до розділу 1

1. Вивчення наукової літератури засвідчує наявність різних концепцій щодо побудови кримінально-правової моделі заборонної та заохочувальної кримінально-правових норм для учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, розрізненних та/або суперечливих пропозицій щодо вдосконалення конструкцій зазначених норм, а також необґрунтованістю окремих правил кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

Наукові праці, у яких представлено теоретичні напрацювання з цього питання, умовно можна класифікувати на такі групи: 1) кримінально-правові дослідження, присвячені складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК України; 2) наукові праці, присвячені кримінально-правовим і кримінологічним аспектам створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них; 3) комплексні наукові дослідження з проблем створення злочинних об'єднань та участі в них.

Вони мають вагоме значення для уточнення юридичної природи та визначення кримінально-правових ознак не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, корекції об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, що міститься в ст. 260 КК України, оптимізації санкцій, а також умов і наслідків кримінально-правового заохочення учасників цих формувань до позитивної посткримінальної поведінки.

2. Підстави кримінальної відповідальності учасників незаконних воєнізованих, збройних, бойових, військових, а також інших подібних злочинних об'єднань передбачено в кримінальному законодавстві низки зарубіжних країн, зокрема Австрії, Азербайджані, Аргентині, Білорусі,

Вірменії, Грузії, Данії, Іспанії, Ізраїлі, Казахстані, Киргизії, Молдові, Норвегії, Таджикистані, Туркменістані, Німеччині, Росії, Франції, Швеції тощо. У законодавстві окремих зарубіжних країн відсутні самостійні підстави кримінальної відповідальності учасників таких формувань. За таких обставин кримінальна відповідальність за створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та участь у них може наставати на підставі інших заборонних кримінально-правових норм, що стосуються учасників злочинних об'єднань. У світі не існує єдиних стандартів кримінально-правової природи цих формувань, а отже, вона обумовлена особливостями системи норм, які визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них.

Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою, однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України. Це дає підстави стверджувати, що вони утворюють самостійну форму співучасті.

3. Незаконними є ті воєнізовані або збройні формування, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати жодної нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування).

Озброєність не передбаченого законом збройного формування означає: 1) наявність придатної для використання зброї принаймні в частини учасників; 2) обізнаність учасників щодо наявності зброї та можливості її використання для виконання поставлених завдань.

Суспільну небезпеку становлять незаконні збройні формування, учасники якого мають зброю як за наявності передбаченого законом дозволу,

так і без нього. У зв'язку з цим слід виключити з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівку на те, що зброєю ці формування володіють незаконно.

У контексті сформульованих пропозицій щодо визнання озброєності за умови володіння учасниками збройного формування зброєю як на законних, так і незаконних підставах, пропонуємо будь-які дії зі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, бойовою технікою (наприклад, їх викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, носіння, зберігання, придбання, передача чи збут без передбаченого законом дозволу тощо) додатково кваліфікувати за сукупністю, зокрема за ст. 262, 263, 263-1, 410 КК України. Така позиція, крім зазначеного, зумовлена: 1) здобуттям в одних випадках зброї на законних підставах, а в інших – ні; 2) тим, що володіння нею всіма суб'єктами є необов'язковим; 3) індивідуальною суспільно небезпечною поведінкою, пов'язаною зі здобуттям зброї, незаконним поводженням з нею.

Озброєність у контексті кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань слід розглядати в широкому значенні. Вона повинна передбачати наявність на озброєнні збройних формувань будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки. Це може бути зброя як заводського, так і кустарного виробництва, як заборонена, так і дозволена в цивільному обігу.

З огляду на недоцільність чи неможливість у певних випадках проводити військову, стройову чи фізичну підготовку, а також ураховуючи результати вивчення судової практики (у частині вироків нічого не сказано про проведення військової, стройової чи фізичної підготовки) доцільно підтримати пропозицію щодо визнання цієї ознаки факультативною.

Наявність у теорії кримінального права та судовій практиці інших ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, не закріплених у КК України, чи притаманних іншим злочинним об'єднанням у певних випадках свідчить про: 1) неправильне розуміння дійсної кримінально-правової природи цього злочинного об'єднання; 2) помилки у

кваліфікації дій учасників різних злочинних об'єднань, зокрема вчинених в умовах трансформації злочинних об'єднань; 3) відсутність чітких критеріїв відмежування не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування від інших злочинних об'єднань.

Оптимальним кількісним складом учасників незаконних воєнізованих або збройних формувань слід вважати три та більше осіб.

Кримінально-правова норма, передбачена ст. 260 КК України, повинна стати тим інструментом, який використовують для притягнення до кримінальної відповідальності учасників незаконних збройних об'єднань, які ще не вчинили кримінальне правопорушення, а також учасників озброєних злочинних об'єднань у випадках, коли неможливо довести їх участь у бандах, злочинних організаціях, терористичних об'єднаннях.

Обов'язковими кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід визнати лише його незаконність, озброєність і наявність керівника.

Решта ознак можуть бути факультативними: наявність знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), правил поведінки, дисципліни, проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, наявність інших ознак організації військового типу.

У примітці до ст. 260 КК України необхідно розкрити поняття «незаконне збройне формування» та «озброєність». Незаконне збройне формування слід визначити як незаконне озброєне об'єднання трьох і більше осіб, яке має керівника, не має на меті вчинення злочинів та може характеризуватися в певних випадках наявністю знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, іншими ознаками організації воєнізованого або військового типу. Озброєність означає наявність у його учасників придатних для використання будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової/військової техніки, іншого предмета чи речовини, які спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для завдання шкоди життю чи здоров'ю людей.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ

2.1. Об'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них

Першим елементом будь-якого складу злочину, зокрема створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, традиційно визнають об'єкт злочину.

Як слушно зауважує В. Я. Тацій, об'єкт як системоутворюючий елемент складу злочину дозволяє розкрити соціальну сутність злочину та встановити його суспільно небезпечні наслідки. Об'єкт злочину дає змогу виробити підстави та критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони й засобів їх захисту, а також оптимальні правила побудови законодавства про кримінальну відповідальність і кваліфікації злочинів [205, с. 5].

Об'єкт злочину певною мірою дозволяє сформулювати уявлення про характер суспільної небезпеки створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участь у ньому.

Суспільна небезпека створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них має певні особливості порівняно із суспільною небезпекою суміжних злочинів, передбачених ст. 255, 257 та 258-3 КК України. Її дослідження дає змогу краще пізнати об'єкт злочину, зокрема визначити наявність чи відсутність додаткових об'єктів, встановити їх види, а також оцінити обґрунтованість санкцій.

Учені слушно наголошують на тому, що такі злочини становлять загрозу для громадської безпеки, а також інших суспільних відносин. На думку В. А. Робака, унаслідок учинення цього злочину заподіюється шкода

громадській безпеці в різних її виявах [189, с. 37–38]. Така шкода не завжди є реальною, вона може бути й потенційною. Тому має рацію С. Б. Гавриш, зауважуючи, що якими б не були причини створення окремого воєнізованого формування поза правовим полем держави та на вчинення яких злочинів не був би спрямований їхній задум, вони становлять потенційну загрозу для громадської безпеки, а отже, їх слід визнавати незаконними [86, с. 40].

Наслідки від створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є досить різноманітними. Передусім їх поділяють на створення загрози завдання шкоди та реальне заподіяння шкоди [163, с. 48–49]. Причому така шкода може бути політичною, моральною або майновою [217, с. 90].

Негативні наслідки цього злочину визначають по-різному. В. П. Тихий зауважує, що створення та існування не контрольованих суспільством і державою воєнізованих та збройних формувань є джерелами підвищеної небезпеки для суспільства, адже уможлиблюють їх використання для вчинення злочинів, переростання в банди, протистояння органам влади, приборкання їх протиправних дій силовими методами тощо [133, с. 491]. Інший український дослідник – В. А. Робак зауважує, що існування таких формувань створює загрозу для існування власне держави, оскільки в структурі суспільства діють організовано, згуртовано й цілеспрямовано впливові в політичному, фінансовому, воєнному, ідеологічному і релігійному контексті сили, кримінальні об'єднання, діяльність яких спрямована на руйнування української держави. Зазначені формування перешкоджають здійсненню не лише кримінально-правової, а й соціально-економічної політики [189, с. 37–38]. Крім того, доречною слід визнати позицію А. А. Вознюка, на думку якого суспільна небезпека створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них полягає в можливості їх використання для вчинення будь-яких злочинів, а також є передумовою для формування з їх учасників більш небезпечних злочинних об'єднань [65, с. 323].

Варті уваги також позиції зарубіжних дослідників щодо цього питання. А. В. Павлінов та А. Ч. Сигинбаєва вважають, що підвищена небезпека незаконних збройних формувань полягає в тому, що їх створення і функціонування як альтернатива законним Збройним Силам та іншим військовим формуванням, передбаченим чинним законодавством, створює обстановку неконтрольованих державою дій значної кількості озброєних людей, можливість їх використання в протиправних цілях, зіткнення із законно діючими силовими структурами [163, с. 48–49; 204, с. 10].

Б. Ш. Бейбулатов та Ф. А. Узбеков зауважують, що злочинні наслідки або реальна шкода, що утворюють основні ознаки об'єкта досліджуваного злочину, полягають у створенні передумов для дестабілізації політичного й суспільного життя, можливості впливу окремих осіб на вирішення питань державного та місцевого рівня із застосуванням чи погрозою застосування силових засобів, у непокорі державним органам влади, у тому числі силовим структурам, у самоправності, створенні атмосфери непевності громадян у своїй безпеці, реалізації своїх конституційних прав і свобод [14, с. 20–21; 217, с. 90].

На думку І. О. Смірнова, діяльність не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань передбачає непокору й не контролювану державою альтернативу армії, спецслужбам, правоохоронним органам, яка може слугувати підґрунтям для тероризму, екстремізму, масових заворушень, насильницького захоплення влади, збройного заколоту та інших злочинів [198, с. 65].

Варто погодитись з позицією інших учених, на думку яких суспільна небезпека незаконного збройного формування та участі в ньому полягає в тому, що це може спричиняти конфлікти й порушення конституційного порядку взаємовідносин між гілками влади на різних рівнях; перешкоджати розв'язанню проблем державної розбудови, зокрема вирішенню питань охорони громадського порядку, діяльності правоохоронних органів і судової системи; створювати передумови для не контролюваної державою діяльності

значної кількості озброєних людей, організованих збройних груп, можливості їх використання для вчинення протиправних дій. Організація та наявність незаконних збройних формувань, навіть якщо їх створено з метою захисту чи забезпечення нормального функціонування різних недержавних структур (підприємств бізнесу, виробничих об'єктів, банківських установ тощо) чи забезпечення безпеки й підтримання громадського порядку в межах різних територіальних утворень (населених пунктів і їх районів, територій компактного проживання різних етнічних груп населення тощо), може становити потенційну небезпеку для інтересів населення та держави [188, с. 56–57]. Це може призвести до найбільш негативних наслідків, зокрема: використання таких формувань у незаконних (зокрема екстремістських і терористичних) цілях; неконституційному, насильницькому розв'язанні соціальних, політичних та інших проблем; порушення стабільності та рівноваги між різними галузями й рівнями влади; збройного протистояння із законно діючими силовими структурами; спричинення шкоди правам і законним інтересам особи, у тому числі й до численних людських жертв [237, с. 290–291]. Діяльність таких формувань порушує стабільність і рівновагу між різними гілками та рівнями влади, створює загрозу неконституційного, насильницького розв'язання проблем державного будівництва й місцевої влади, а неконтрольовані дії значної кількості озброєних людей спричиняють соціальну напруженість у суспільстві, адже потенційно передбачають можливість заподіяння шкоди особі, можуть призвести до людських жертв, значних матеріальних збитків [169].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що *створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може призвести до таких негативних наслідків: 1) подальшого їх використання в учиненні злочинів; 2) трансформації цих формувань в інші злочинні об'єднання – банди, злочинні організації, терористичні групи та організації тощо; 3) дестабілізації соціально-політичної обстановки в країні; 4) перешкоджання ефективному функціонуванню державного*

механізму; 5) виникнення загрози для існування держави чи окремих її територій; 6) створення загрози спричинення шкоди правам і свободам громадян у зв'язку з високою ймовірністю застосування силових методів під час нейтралізації таких формувань; 7) створення атмосфери невпевненості громадян у своїй безпеці, захищеності прав і свобод; 8) неконституційному, насильницькому вирішенні соціальних, економічних, політичних та інших проблем.

Саме можливість спричинення таких наслідків є однією з підстав криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь.

Родовим об'єктом злочину, підстави кримінальної відповідальності за який встановлено в ст. 260 КК України, визнано громадську безпеку. Це пояснюється розміщенням указанного суспільно небезпечного діяння в розділі ІХ «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК України.

Аналогічним чином визначено місце вказаного злочину і в КК окремих зарубіжних держав. У законодавстві Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Киргизії, Таджикистану, Росії ці суспільно небезпечні діяння зараховано до злочинів проти громадської безпеки. У КК Грузії, Казахстану, Молдови, Туркменістану їх розміщено серед злочинів проти громадської безпеки та громадського порядку.

Водночас у КК Австрії, Франції ці злочини відносять до злочинних діянь проти громадського спокою; КК Аргентини, Федеративної Республіки Німеччини – до злочинів проти громадського порядку; КК Данії – до злочинів проти Конституції і вищих органів держави; КК Швеції – до злочинів, пов'язаних з образою монарха; КК Швейцарії – до злочинів проти держави й оборони країни; КК Іспанії – до злочинів, учинених з приводу здійснення основних прав і публічних свобод, гарантованих конституцією; КК Норвегії – до злочинів проти конституційного устрою Норвегії та глави держави.

Таким чином, родовий об'єкт цих злочинів у кримінальному законодавстві зарубіжних країн визначено по-різному. Частково це

зумовлено особливостями структури їх кримінального законодавства. У кожній з країн закон про кримінальну відповідальність має своєрідну систему розділів, підрозділів, глав та інших структурних частин. Крім того, у деяких країнах навіть немає розділу, що має назву «Злочини проти громадської безпеки». Попри це, серед вивчених зарубіжних країн домінує позиція про віднесення досліджуваних суспільно небезпечних діянь до злочинів проти громадської безпеки. Переважно це держави – члени СНД чи вихідці з колишнього СРСР. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що розміщення статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, у КК України саме серед злочинів проти громадської безпеки відповідає тенденціям розвитку кримінального законодавства тих зарубіжних країн, які мають з Україною спільне історичне минуле та схожу систему кримінально-правових норм [112, с. 203–204; 117, с. 114].

Більшість українських учених визначають безпосередній основний об'єкт створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому в межах родового об'єкта – громадської безпеки.

Причому не можна погодитись з думкою науковців, які визначають безпосередній основний об'єкт цього злочину як громадську безпеку, не конкретизуючи вид загрози [3, с. 14–15; 131, с. 456; 188, с. 56–57], оскільки в такому разі складається враження, що цей об'єкт повністю збігається з родовим. Однак насправді це не так. У разі вчинення цього злочину заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння шкоди від конкретного джерела небезпеки – не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

З огляду на зазначене, більш доречним є визначення безпосереднього об'єкта крізь призму загрози саме від цих злочинних об'єднань.

Так, І. С. Шапкін наголошує, що безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК, є суспільні відносини громадської

безпеки у сфері гарантування безпеки невизначеного кола осіб та держави загалом стосовно створення та діяльності стійких злочинних об'єднань [235, с. 93].

На думку В. А. Робака, безпосереднім основним об'єктом злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є суспільні відносини громадської безпеки з приводу гарантування стану захищеності невизначеного кола осіб від діяльності не передбачених законом воєнізованих і збройних формувань та дотримання, встановленого з метою забезпечення громадської безпеки, порядку створення воєнізованих формувань в Україні [189, с. 90–91].

В. О. Навроцький вважає, що об'єктом цього злочину є громадська безпека від діяльності не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань [158, с. 800].

О. В. Смаглюк, Т. М. Приходько називають основним безпосереднім об'єктом цього злочину громадську безпеку в частині захищеності громадян, юридичних осіб, суспільства та держави загалом від функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань [160, с. 596].

А. А. Вознюк визначив безпосередній основний об'єкт злочину, передбаченого ст. 260 КК України, як суспільні відносини, пов'язані з убезпеченням суспільства від загрози створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, на які вони посягають, завдаючи їм шкоди чи створюючи загрозу її заподіяння [80, с. 16].

Ю. С. Бірюков стверджує, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 208 КК Росії, є суспільні відносини у сфері діяльності із захисту інтересів особистості, суспільства й держави від загроз з боку незаконного збройного формування [19]. Б. Ш. Бейбулатов визначає його як сукупність суспільних відносин, які забезпечують стан захисту особи, суспільства та держави від різних за змістом загроз від не передбаченого законодавством збройного формування, створення та функціонування якого породжує обстановку не контрольованих державою дій значної кількості

озброєних осіб [14, с. 7–8]. Аналогічне визначення об'єкта цього злочину пропонує А. Ч. Сигинбаєва [204, с. 6].

Таким чином, учені цілком закономірно в межах розгляду безпосереднього об'єкта цих злочинів конкретизують суб'єкт, спроможний завдати шкоди громадській безпеці чи створити загрозу її завдання, – не передбачене законом воєнізоване або збройне формування.

Існує також позиція, відповідно до якої основним безпосереднім об'єктом цього злочину є основи громадської безпеки. На цьому, наприклад, наголошує Л. М. Демидова [89, с. 192–197]. На наш погляд, таке твердження було б абсолютно логічним, коли родовим об'єктом цих злочинів була не громадська безпека, а її основи. За інших обставин кращою для позначення родового та безпосереднього об'єкта цих злочинів видається категорія «громадська безпека».

Висловлюють й інші визначення безпосереднього основного об'єкта цих злочинів поза межами громадської безпеки. Так, Т. М.-С. Магомедов безпосередній основний об'єкт організації незаконного збройного формування або участі в ньому визначає як сукупність суспільних відносин у сфері створення та функціонування в державі збройних формувань або структур на легітимній основі [141, с. 32]. Схоже визначення, однак у більш деталізованій формі, пропонує Ф. А. Узбеков, який зазначає, що, з огляду на характер спрямованості посягання, а також ступінь суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 208 КК Росії, основним безпосереднім об'єктом є не громадська безпека, а сукупність суспільних відносин щодо реалізації конституційної заборони на створення збройних формувань, нормального функціонування органів державної влади, закріпленої в Конституції Російської Федерації балансу компетенцій і можливостей між різними гілками та рівнями влади, безпеки держави [217, с. 9]. Недоліком цих визначень, на наш погляд, є відсутність у них прив'язки до родового об'єкта – громадської безпеки. Таким чином, Ф. А. Узбеков, очевидно, намагається пов'язати безпосередній об'єкт цього злочину з таким об'єктом кримінально-

правової охорони, як основи конституційного устрою та безпеки держави. Водночас, на наш погляд, такі формування загрозу безпеці держави створюють лише в окремих випадках – в умовах масового поширення цих злочинів та залучення до таких об'єднань значної кількості суб'єктів злочинів. Водночас для громадської безпеки від створення та функціонування вказаних формувань загроза існує завжди [117, с. 115].

З цих самих міркувань не можна погодитись з вченими, які визначають безпосередній об'єкт створення незаконних збройних формувань та участі в них як частину національної безпеки [198, с. 65; 236, с. 61–67].

Тому найбільш прийнятним вважаємо визначення безпосереднього основного об'єкта злочину, передбаченого ст. 260 КК України, крізь призму громадської безпеки.

На підставі зазначеного пропонуємо такий об'єкт визначити як *суспільні відносини у сфері забезпечення громадської безпеки від загрози створення та діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.*

Злочини, передбачені Особливою частиною КК України, можуть посягати як на один безпосередній об'єкт, так і на два та більше об'єктів, тобто бути двооб'єктними – мати безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти. Безпосередній додатковий об'єкт поділяється на обов'язковий і факультативний.

Що ж до наявності чи відсутності *додаткових об'єктів* створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, то в теорії кримінального права відсутня єдність у поглядах учених. Одні науковці вважають ці злочини однооб'єктними, а інші – обстоюють протилежну думку, називаючи додатковий об'єкт цих злочинів.

На думку І. О. Смірнова, такі злочини є однооб'єктними, оскільки вони посягають на загальну безпеку, що забезпечує нормальне функціонування (стан захищеності) інших об'єктів кримінально-правової охорони [198, с. 9]. До однооб'єктних цей злочин відносять й інші вчені [19, с. 17]. З такою

позицією доцільно не погодитись, принаймні з огляду на те, що вона обумовлена неправильним визначенням родового та безпосереднього основного об'єкта цих злочинів, про що ми вже зазначали вище.

Більшість дослідників відносять ці злочини до таких, що мають додатковий об'єкт. Водночас стосовно вказаного питання погляди вчених різняться. Частина авторів визначає додатковий об'єкт цього злочину не конкретизуючи його. Так, на думку Ю. А. Кармазіна, додатковими об'єктами можуть бути нормальна діяльність підприємств, установ, організацій, а також життя і здоров'я громадян [131, с. 456]. А. Д. Аджиєв стверджує, що додатковими об'єктами незаконного збройного формування є життя і здоров'я громадян, їхні права та свободи, основи державного управління, діяльність підприємств і транспорту [3, с. 20]. А. Ч. Сигинбаєва додатковими об'єктами під час учинення не передбачених законодавством збройним формуванням протиправних діянь називає такі суспільні відносини або групи взаємопов'язаних відносин, як недоторканність особи, недоторканність власності, нормальна діяльність організації, громадський порядок, життя і здоров'я людей [204, с. 10]. За таких обставин складно визначити, яким науковці вважають додатковий об'єкт – обов'язковим чи факультативним. Частково це пояснюється дискусією щодо класифікації додаткових об'єктів. З цього приводу слухними є твердження А. А. Вознюка про те, що в сучасній теорії українського кримінального права застосовують дві класифікації безпосереднього об'єкта злочину: перша передбачає його поділ на безпосередній основний (головний), безпосередній додатковий і безпосередній факультативний; друга – на безпосередній основний (головний), безпосередній додатковий обов'язковий та безпосередній додатковий факультативний. Більш ґрунтовним є другий підхід, відповідно до якого в межах безпосереднього об'єкта злочину виокремлюють безпосередній основний і додатковий. Водночас безпосередній додатковий класифікують на необхідний (обов'язковий) і факультативний (необов'язковий) [62, с. 21–30].

Неоднозначною є відповідь на питання про різновид додаткового об'єкта складу створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них і в теорії кримінального права, оскільки одні вчені вважають цей об'єкт обов'язковим, а інші – факультативним. Наприклад, О. В. Смаглюк, Т. М. Приходько зазначають, що додатковим факультативним об'єктом цього злочину можуть бути життя та здоров'я громадян, власність і нормальне функціонування підприємств, установ, організацій [160, с. 596]. Т. М.-С. Магомедов факультативним об'єктом злочину, передбаченого ст. 208 КК Росії, вважає життя, здоров'я і свободу особи, різні форми власності, основи конституційного ладу й безпеки держави [141, с. 33]. На думку Б. Ш. Бейбулатова, шкода при вчиненні злочину, передбаченого ст. 208 КК Росії, може заподіюватись життю і здоров'ю громадян, їхнім правам та свободам, основам державного управління, діяльності підприємств і транспорту (факультативний безпосередній об'єкт) [14, с. 17].

Водночас В. А. Робак обстоює протилежну позицію, а тому стверджує, що в злочині, передбаченому ч. 5 ст. 260 КК України, наявний додатковий обов'язковий об'єкт: стосовно загибелі людей – це життя, стосовно інших тяжких наслідків – суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, власності тощо. Тобто йдеться про ті суспільні відносини, спричинення шкоди яким може бути оцінено в кожному конкретному випадку як «тяжкі наслідки» [189, с. 92]. Аналогічну думку аргументує І. С. Шапкін, який дійшов висновку, що злочин, передбачений ч. 5 ст. 260 КК України, є багатооб'єктним завжди, тобто має основний безпосередній об'єкт та додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт, оскільки обов'язковою ознакою цього складу є настання певних наслідків – «загибель людей або інші тяжкі наслідки». Тобто відносно загибелі людей додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом є життя, відносно тяжких наслідків – національна безпека, здоров'я, власність тощо [235, с. 94].

Слід зауважити, що погляди окремих учених щодо визначення додаткового об'єкта злочину є неконкретизованими. Так, на думку Ф. А. Узбекова, на законодавчому рівні додатковими (та водночас факультативними), що зазнають шкоди залежно від того, якими діями були виражені організація та участь у незаконних збройних формуваннях, є такі об'єкти: суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого порядку комплектування Збройних сил (під час комплектування незаконних збройних формувань особами, що підлягають призову, тощо); нормальний розвиток і виховання неповнолітніх, їхнє здоров'я, громадська безпека і громадський порядок (коли учасниками незаконних збройних формувань є неповнолітні); суспільні відносини у сфері законної підприємницької, банківської та фінансової діяльності (наприклад, під час фінансування та матеріального забезпечення незаконних збройних формувань); авторитет, інтереси та законна діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших організацій, де за контрактом або трудовим договором служить винний (наприклад, у разі організації та керівництва незаконним збройним формуванням особою з використанням свого службового становища) [217, с. 9–10].

На нашу думку, додатковим об'єктом злочину, відповідно до ст. 260 КК України, може бути життя, здоров'я, власність. Це впливає з логічного тлумачення ч. 4 цієї статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян, а також наслідків, передбачених ч. 5 цієї статті, у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків. Для складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, ці наслідки є обов'язковими, однак для злочину, передбаченого цією статтею загалом, вони є факультативними. Адже шкода іншим об'єктам кримінально-правової охорони, окрім громадської безпеки, у результаті створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування спричиняється не завжди. Зазначене підтверджують і випадки із

судової практики. Так, у період з травня до червня 2014 року на блокпосту в м. Часів Яр Донецької області ОСОБА_2 у камуфльованому одязі та зі зброєю виконувала відведені їй функції учасника не передбаченого законом збройного формування «Донецької народної республіки», а саме: зупиняв проїжджаючі транспортні засоби, перевіряв документи водіїв та пасажирів, вантаж автомобілів, здійснював охорону рубежів указанного блокпоста; крім того, здійснював охорону штабу не передбаченого законом збройного формування [24]. Таким чином, унаслідок учинення ОСОБОЮ_2 злочину, передбаченого ст. 260 КК України, відбулося посягання лише на такий об'єкт кримінально-правової охорони, як громадська безпека. Причому будь-яким іншим додатковим об'єктам не було заподіяно шкоди і не створено загрози її заподіяння.

На факультативність додаткового об'єкта вказує також відсутність обов'язкової мети вчинення будь-яких злочинів під час створення цих формувань. Тому можна дійти висновку, що безпосередній додатковий об'єкт цього злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є факультативним.

У структурі об'єкта як елемента складу злочину, крім суспільних відносин, на які посягає злочин, виокремлюють і предмет злочину та потерпілого від нього.

У злочині, передбаченому ст. 260 КК України, до обов'язкових ознак слід віднести також предмет злочину – зброю, боєприпаси, вибухові речовини та військову техніку. Він характерний лише для випадків учинення злочину у формі забезпечення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань цими предметами.

Вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, військова техніка становлять підвищену небезпеку для оточення. Природа зброї та предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, полягає в тому, що вони є джерелами підвищеної небезпеки для життя та здоров'я людей, майна, довкілля тощо. Зазначені предмети придатні для знищення та пошкодження

майна, руйнування будівель і споруд, заподіяння фізичної та майнової шкоди [120, с. 57–58].

Розглядаючи питання стосовно предмета вказаного злочину, варто звернути увагу на позицію М. О. Акімова щодо вогнепальної, вибухової чи іншої зброї. Він зауважує, що зброя лише тоді визнається як така, коли вона придатна для використання за призначенням, інакше вона не буде предметом зазначеного чи будь-якого іншого злочину. Проте поняття «вибухова зброя» взагалі є унікальним для чинного КК України. Тому постає питання стосовно того, чим керувався законодавець, коли запровадив таку дефініцію. Визначення було б більш вдалим у разі використання добре відомих науці та практиці термінів «вогнепальна чи холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини» [5, с. 51–53].

Визначення в складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України, потерпілого залежить від того, як слід тлумачити категорію потерпілого в кримінально-правовому значенні. Крім того, слід брати до уваги кожне альтернативне суспільно небезпечне діяння, що входить до зазначеного складу.

У теорії кримінального права сформувалося декілька позицій щодо розуміння цієї ознаки об'єкта складу злочину. Здебільшого потерпілими вважають фізичних осіб, однак у певних випадках до них відносять юридичних осіб, суспільство й державу [6, с. 172; 12; 79, с. 195–196; 96, с. 161; 148, с. 397; 153, с. 82–83; 164, с. 6; 173; 218, с. 176; 194, с. 7–9].

Т. М.-С. Магомедов потерпілим від цього злочину вважає суспільство загалом (людське співтовариство), а також державу та її інститути. У межах реалізації незаконними воєнізованими формуваннями злочинних цілей потерпілими можуть бути фізичні або юридичні особи [141, с. 34]. Тобто вчений до потерпілих відносить усіх зазначених суб'єктів.

Очевидно, що найбільш логічним на сьогодні є визнання потерпілим від злочину фізичних і юридичних осіб, оскільки таке поняття узгоджується з кримінальним процесуальним визначенням потерпілого. Адже відповідно до

ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Водночас у п. 32 ч. 2 ст. 1.3.1 проєкту КК України 2021 р. потерпіла особа – фізична чи юридична особа, яка безпосередньо зазнала шкоди від злочину [186].

Отже, якщо визнавати потерпілими фізичних чи юридичних осіб, то ними вони можуть ставати лише в разі вчинення стосовно них окремих суспільно небезпечних діянь, унаслідок яких вони зазнали шкоди. З огляду на це, потерпілі притаманні складам злочинів, передбачених ч. 4 і 5 ст. 260 КК України. Наприклад, потерпілими від участі в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян можуть бути фізичні та юридичні особи. У разі, якщо такі напади призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, потерпілими є фізичні особи. Водночас ними можуть бути і юридичні особи, якщо інші тяжкі наслідки стосуються завданої їм матеріальної шкоди [119, с. 303–304].

2.2. Об'єктивна сторона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них

Зовнішній вияв злочину, передбаченого ст. 260 КК України, пов'язаний з його об'єктивною стороною. У теорії кримінального права об'єктивною стороною складу злочину зазвичай вважають сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній вияв злочину [66, с. 71].

Як зовнішній вияв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає, у чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє, за яких умов

місця, часу й обстановки, у який спосіб і за допомогою яких засобів чи знарядь учиняють це правопорушення [96, с. 163].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 260 КК України, може полягати в учиненні таких діянь:

1) створення не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань;

2) участь у їх діяльності;

3) керівництво зазначеними формуваннями;

4) їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки;

5) участь у складі не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян.

У теорії кримінального права триває дискусія щодо того, до якого виду злочинів за конструкцією об'єктивної сторони належать суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 260 КК України: одні вчені відносять їх до злочинів із формальним складом [1, с. 8], а інші – до злочинів з усіченим складом [143, с. 86; 165, с. 21; 169].

Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, варто визначати з огляду на зміст форм його об'єктивної сторони.

Злочини, передбачені ч. 1–4 ст. 260 КК України, мають *усічений* склад. Натомість злочин, передбачений ч. 5 цієї статті, означений наслідками у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків, а тому належить до злочинів з *матеріальним* складом. На це звертають увагу й окремі вчені [65, с. 362].

У зв'язку з цим постає питання про можливість стадії готування та замаху під час учинення цього злочину з усіченим складом. Окремі вчені допускають у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, як стадію готування, так і замаху [143, с. 86; 165, с. 22]. З такою позицією можна погодитися лише частково. *У злочинах з усіченим складом можливим є лише*

замах. Адже створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, участь у ньому тощо виражаються в діяннях, що прямо чи опосередковано належать до готування до злочину. Водночас одні й ті самі діяння ми не можемо відносити і до готування до злочину, і до закінченого злочину, тому стадія готування в окремих формах об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є неможливою. Таку позицію обстоюють також окремі дослідники цієї проблематики [65, с. 484; 133, с. 492]. Крім того, якщо теоретично і можна припустити стадії попередньої злочинної діяльності під час учинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, то на практиці говорити про замах, а тим більше готування до цього злочину, практично неможливо. За результатами вивчення судової практики не виявлено жодного випадку готування чи замаху на цей злочин (додаток Б).

1. Створення не передбаченого законом України воєнізованого або збройного формування.

Створення незаконного воєнізованого або збройного формування – це будь-які дії, унаслідок яких утворено таке злочинне об'єднання. У теорії кримінального права цю форму об'єктивної сторони визначають, зокрема, як утворення (організацію, заснування) таких формувань (В. П. Тихий) [133, с. 492]; процес у вигляді різних дій, завершених конкретним результатом – утворенням збройного формування, не передбаченого федеральним законом (А. Д. Аджиєв) [3, с. 18]; будь-які дії, унаслідок яких стало (могло стати) можливим існування незаконного збройного формування (О. О. Зайцев та І. Б. Колчевський) [188, с. 59]; будь-які дії, унаслідок яких його було створено (В. А. Конарева) [106, с. 42].

Незаконне воєнізоване або збройне формування може бути утворене шляхом: 1) виникнення нового злочинного об'єднання (так зване створення з нуля); 2) трансформації одного злочинного об'єднання в інше; 3) реорганізації законного формування в незаконне [19, с. 18; 65, с. 483; 106, с. 42; 142, с. 44].

Попри те, що створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування має спільні риси зі створенням інших злочинних об'єднань, воно не тотожне їм. З огляду на це, не можна погодитися з ученими, які фактично вважають такі дії тотожними чи аналогічними. Наприклад, В. П. Тихий стверджує, що поняття «створення злочинного формування» надане в межах аналізу злочину, передбаченого ст. 255 КК України [133, с. 492]. Насправді у створенні цих злочинних об'єднань є низка відмінних ознак. Зокрема, для констатування факту створення злочинної організації необхідно встановити мету цього злочинного об'єднання, його стійкості, ієрархічності тощо. Натомість мета вчинення певних злочинів не є обов'язковою для не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Необов'язковими для нього є також стійкість та ієрархічність. Однак озброєність – обов'язкова. Водночас для злочинної організації необов'язковою є озброєність її учасників.

У юридичній літературі до *дій зі створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування* відносять: прийняття рішення про його створення; визначення структури, чисельності, порядку створення, дислокації таких формувань; підбір і вербування осіб для участі в них, розподіл ролей серед учасників формування; розробка планів діяльності учасників формування, визначення його функціональної спрямованості; забезпечення зброєю, боєприпасами, продовольством, паливно-мастильними матеріалами тощо; введення підпорядкованості й дисципліни; обладнання приміщення; пристосування місцевості; формування військових та інших знань, умінь і навичок, необхідних для практичної діяльності, зокрема систематичне проведення військової, стрійової чи фізичної підготовки тощо [13, с. 251; 14, с. 24–25; 19, с. 18; 106, с. 42; 131, с. 457; 156, с. 547; 188, с. 59; 189, с. 99–100; 204, с. 11]. Перелік зазначених дій не є вичерпним і в кожному конкретному випадку може бути уточнений чи доповнений залежно від обставин учиненого злочину.

На підставі аналізу зазначених положень, а також урахуваючи результати вивчення судової практики можна стверджувати, що створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування включає такі обов'язкові діяння: 1) вербування учасників; 2) встановлення їм певних завдань та правил поведінки; 3) матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення. Решта діянь щодо створення цих формувань слід визнати факультативними. Тобто для доказування факту створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування пропонуємо встановлювати принаймні обов'язкові діяння, а за можливості – також додаткові.

Варто погодитися з тим, що створення цього злочинного об'єднання передує іншим альтернативним діянням об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Саме тому з моменту створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування дії, які зазвичай можуть називатися створенням, слід розглядати як інші діяння об'єктивної сторони цих злочинів. Наприклад, вербування співучасників чи організація та керівництво таким вербуванням до моменту закінчення злочину у формі створення розглядаються як створення злочинного об'єднання, а після зазначеного моменту їх варто кваліфікувати як участь у ньому [65, с. 394].

Момент закінчення створення незаконного воєнізованого або збройного формування визначають по-різному.

Варто погодитися з В. А. Робаком, який пропонує злочин у цій формі вважати закінченим з моменту, коли воєнізоване формування створено з порушенням чинного законодавства, що визначає порядок формування та діяльності збройних структур, їх підлеглість і підконтрольність [189, с. 100].

Особливо слід звернути увагу на те, що створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування є закінченим незалежно від того, учинили чи не вчинили його учасники інші злочини, окрім власне

створення такого об'єднання та участі в ньому. З огляду на це, варта уваги позиція В. П. Тихого, який стверджує, що цей злочин вважають закінченим з моменту створення воєнізованого або збройного формування, навіть якщо ними не вчинено жодної дії, заради якої їх було створено [133, с. 492].

В. В. Стрюковатий стверджує, що створення незаконного збройного формування слід вважати закінченим з моменту, коли воно укомплектоване людьми, має в наявності зброю, боєприпаси та інше озброєння, визначило мету і завдання своєї діяльності й готове до дій [201, с. 224].

Відповідно до п. 24 Постанови ПВС Росії «Про деякі питання судової практики у кримінальних справах про злочини терористичної спрямованості» від 9 лютого 2012 р. № 1, створення незаконного збройного формування (ч. 1 ст. 208 КК Росії) вважають закінченим злочином з моменту фактичного утворення формування, тобто з моменту об'єднання декількох осіб в групу і придбання хоча б деякими з них зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, бойової техніки [170]. Не заперечуючи загалом таку позицію, варто лише відмітити, що не завжди має місце придбання зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, бойової техніки, адже такі знаряддя можуть бути здобуті і шляхом учинення злочину.

Відтак, більш виваженою видається позиція А. А. Вознюка, відповідно до якої створення злочинного об'єднання є закінченим тоді, коли в ньому наявні всі його кримінально-правові ознаки, передбачені ст. 28, 255, 257, 258-3, 260 КК України [79, с. 211].

Водночас хибним слід визнати переконання А. Д. Аджиєва стосовно того, що якщо злочин учиняють у формі створення незаконного збройного формування, то він закінчений з моменту вчинення будь-яких дій, необхідних для створення озброєної групи осіб, не передбаченої законами [3, с. 23]. Такі дії нагадують незакінчену злочинну діяльність.

З огляду на те, що в ст. 260 КК України закріплено створення двох незаконних формувань, існують особливості моменту закінчення цього діяння стосовно кожного з них. *Створення не передбаченого законом*

воєнізованого формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, та в якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Натомість створення не передбаченого законом збройного формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, у якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка та яке має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

В. В. Стрюковатий зауважує, що на практиці виникає проблема щодо визначення моменту створення незаконного збройного формування, якщо воно ще не почало реалізовувати власні плани [201, с. 222].

Окремі вчені слушно припускають можливість існування *замаху* в разі вчинення цього злочину у формі створення відповідних злочинних об'єднань [19, с. 17; 79, с. 210–211; 133, с. 492; 204, с. 12]. Гіпотетично про нього може йтися в разі вчинення діянь, безпосередньо спрямованих на створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, якщо злочин у цій формі не було доведено до кінця з причин, що не залежать від суб'єкта.

2. Керівництво не передбаченим законом України воєнізованим або збройним формуванням.

До функцій організатора злочину, окрім створення таких злочинних об'єднань, належить керівництво ними.

Здебільшого особа, яка створила не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, у подальшому здійснює керівництво ним. Однак наявні випадки, коли керівник змінюється або в процесі функціонування таких злочинних об'єднань з'являються нові керівники. Крім того, одна особа може лише створити таке формування чи виключно здійснювати

функцію керівництва ним, а друга – виконувати обидві функції – і створити таке злочинне об'єднання, і керувати ним [111, с. 218].

У цьому контексті А. Ч. Сигинбаєва слушно зауважує, що керівником може бути не лише організатор – особа, яка створила формування, а й будь-який учасник формування, який завдяки авторитету може зосередити у своїх руках ці функції, зокрема з розподілу й перерозподілу функціональних обов'язків між учасниками незаконного збройного формування, підтримання дисципліни, залучення до нього нових членів, запобігання виходу з об'єднання окремих учасників, розробки планів діяльності формування тощо [204, с. 15].

Нам також імпонує твердження А. А. Вознюка про те, що в ч. 3 ст. 27 КК України утворення організованої групи та злочинної організації та керівництво ними є окремими функціями організатора злочину. Отже, це різні організаційні функції, які розмежовує навіть законодавець, попри те, що вони стосуються ролі організатора та за ступенем і характером суспільної небезпеки знаходяться майже на одному рівні [65, с. 400].

Тому, безперечно, виокремлення цієї форми об'єктивної сторони є необхідним для встановлення окремих функцій осіб, які виконують роль організатора, а отже, більш детальної диференціації кримінальної відповідальності. Так, якщо особа створила не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, а в подальшому керує ним, то у вину їй потрібно ставити обидва діяння.

Керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням визначають як прийняття рішень, пов'язаних з плануванням, матеріальним забезпеченням, а також з організацією його діяльності (А. Д. Аджиєв) [3, с. 18]; дії щодо управління створеним злочинним об'єднанням (А. А. Вознюк) [65, с. 399]; адміністративно-розпорядчу та іншу діяльність з управління ним (О. А. Зайцев та І. Б. Колчевський) [188, с. 59–60], визначення напрямів діяльності вказаних формувань, організації матеріального забезпечення, а також безпосереднього керування такими

формуваннями (контроль за виконанням поставлених завдань, розроблення планів діяльності тощо) (Ю. А. Кармазін) [131, с. 457]; підтримку бойової готовності вже створеного формування (А. Ч. Сигинбаєва) [204, с. 11].

Окремі із запропонованих визначень не дають змоги сформулювати цілісне уявлення про зміст цієї форми об'єктивної сторони досліджуваного злочину. Однак очевидним є те, що *керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням – це управління ним, що полягає в різних за характером і змістом діях з організації його діяльності, які охоплюють розподіл функцій між учасниками, планування відповідних заходів, організацію матеріально-технічного (передусім зброєю) або будь-якого іншого забезпечення діяльності формування, керівництво підготовкою і вчиненням окремих злочинів його учасниками, організацію та безпосереднє здійснення різних видів підготовки таких суб'єктів, встановлення їм певних завдань і контроль за їх виконанням.*

Керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням здійснюється в певних формах. Зазначені форми, на наш погляд, аналогічні тим, що виділяються для організованих груп і злочинних організацій, тобто це – віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, контроль за їх виконанням, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки [183, с. 2–6], вирішення питань щодо поповнення, навчання кадрового складу, вирішення фінансових питань, здійснення взаємовідносин з органами влади й управління [204, с. 11].

Учені дискутують з приводу віднесення певних діянь до керівництва не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням.

Слушним слід визнати переконання А. Ч. Сигинбаєвої стосовно того, що керівництво незаконним збройним формуванням охоплює управління формуванням під час ведення ними збройних дій, проведення конкретних операцій [204, с. 11].

Однак необґрунтованою видається позиція Ю. С. Бірюкова, відповідно до якої керівництво структурними підрозділами, що входять у незаконне збройне формування, слід вважати участю в незаконному збройному формуванні, оскільки ця діяльність не виокремлено в ст. 208 КК Росії, де йдеться лише про керівництво формуванням загалом [19, с. 26–27].

Дійсно керівництво структурними підрозділами злочинних об'єднань виділяється в кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн. Наприклад, у ч. 1 ст. 249 КК Киргизії криміналізовано як керівництво злочинною організацією, так і керівництво структурними підрозділами, що входять до неї. Натомість кримінальна відповідальність за участь у злочинній організації встановлена в ч. 2 вказаної статті [211]. З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що керівництво структурним підрозділом логічно прирівнюють до керівництва злочинним об'єднанням, хоча й виділяють у певних випадках як самостійне діяння.

Тому очевидно, що має рацію А. А. Вознюк, на думку якого це діяння охоплює як керівництво власне об'єднанням, його структурними підрозділами, так і керівництво окремими злочинами, які вчиняють його учасники [65, с. 399], адже в такому формуванні може бути декілька керівників.

З огляду на зазначене, до керівників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань слід віднести як осіб, які здійснюють загальне керівництво таким формуванням, так й осіб, що керують окремими його структурними підрозділами, а також їх заступників.

Керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням може здійснюватися як на рівні злочинного об'єднання загалом, так і на рівні окремих його учасників і вчинених ними злочинів.

Згідно з матеріалами вивчення судової практики осіб, які утворюють такі формування чи керують ними, практично не притягують до кримінальної відповідальності (додаток Б). Досліджуючи вказане питання, Ю. С. Бірюков встановив, що лише 2 % осіб фігурували як організатори або керівники

незаконних збройних формувань, що пояснюється як відносно незначною їх кількістю (порівняно з пересічними учасниками), так і тим, що їх з об'єктивних причин (охорона, скритність) рідше затримують і притягують до кримінальної відповідальності [19].

Щодо *моменту закінчення* злочину в цій формі об'єктивної сторони Ю. С. Бірюков стверджує, що керівництво незаконним збройним формуванням утворює закінчений склад злочину з моменту здійснення функцій керівництва цим формуванням [19]. Зазначене визначення особливих заперечень не викликає, однак і не дає вичерпного уявлення про момент закінчення керівництва таким формуванням.

Більш виваженим є підхід, відповідно до якого зазначений момент пов'язують з моментом учинення будь-яких дій з управління не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням [3, с. 23]. Причому важливим є результат, наприклад, виконання певного доручення керівника учасниками злочинного об'єднання. Якщо ж особа намагається керувати злочинним об'єднанням, однак учасники не виконують її вказівок, то не можна стверджувати, що вона є його керівником [65, с. 402].

3. Участь у діяльності не передбаченого законом України воєнізованого або збройного формування.

У судовій практиці найбільшого поширення набуло таке діяння, як участь у діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

У теорії кримінального права сформувалися дві позиції щодо змісту цього діяння. Відповідно до першої, участю в діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід вважати виконання певних дій у складі цього формування та в його інтересах. Зокрема, Ю. А. Кармазін визначає її як виконання будь-яких дій відповідно до планів діяльності таких формувань [131, с. 457], а А. А. Вознюк – як будь-які дії (за винятком створення злочинного об'єднання та керівництва ним), учинені

учасниками злочинного об'єднання в його інтересах та пов'язані з його злочинною діяльністю [79, с. 217].

Більш вираженою та водночас такою, яку підтримують більшість учених, є позиція, згідно з якою ця форма об'єктивної сторони полягає у вступі та подальшому виконанні певних дій в інтересах не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Водночас і тут думки вчених різняться. Зокрема, на думку В. П. Тихого, це – членство в таких формуваннях, перебування у їх складі та виконання будь-яких дій для їх успішного функціонування [133, с. 492]; О. А. Зайцева і І. Б. Колчевського – вступ до нього, тобто власне факт входження особи у формування як члена (бойовика), командира, начальника, а також учинення дій, спрямованих на реалізацію цілей і планів формування [188, с. 60]; Б. Ш. Бейбулатова – вступ у ці формування та подальше виконання будь-яких дій відповідно до планів і завдань формування [14, с. 26]; А. Ч. Сигинбаєвої – вступ до нього та подальше виконання будь-яких дій згідно з планами й завданнями формування [204, с. 11, 15]; А. Д. Аджиєва – вступ до нього особи або групи осіб і прийняття як на себе особисто, так і на всю групу, яку представляє особа, кожного з її членів відповідних обов'язків, а також розроблення спільно з іншими учасниками незаконного збройного формування планів і створення умов для його функціонування [3, с. 18–21].

Безперечно, друга позиція є більш вираженою, адже перш ніж почати щось виконувати, особа має вступити до такого злочинного об'єднання принаймні шляхом надання усної згоди на участь у ньому. Доведення цієї обставини полегшує встановлення умислу особи на вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

Таким чином, участю в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні є вступ до цього злочинного об'єднання та подальше виконання будь-яких дій в його інтересах.

Вступ до не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування полягає в тому, що особа надає згоду на свою участь у ньому. Її

можуть призначити на певну посаду, видати їй зброю, пропуск, військову форму, надати позивний, роз'яснити функціональні обов'язки у складі формування, вона може прийняти присягу, дати підписку [122, с. 115–118].

Судова практика засвідчує, що вступ відбувається по-різному, зокрема шляхом ознайомлення із встановленими правилами поведінки, розпорядками, правами й обов'язками члена не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, надання своїх анкетних даних і згоди на участь [40]; заповнення бланку про вступ до «ДНР» на посаду водія [55]; призначення на посаду оператора-навідника взводу, видачі військової камуфляжної форми, відповідного тимчасового посвідчення, автоматичної вогнепальної зброї, присвоєння військового звання гвардії «рядовий» та надання позивного «Бєлий» [27]; надання добровільної згоди на продовження служби у Волноваській виправній колонії [28] тощо.

Слід зауважити, що згода на участь у незаконному збройному формуванні може бути надана як усно, так і письмово одному або кільком його членам, а може полягати в учиненні дій, що дають підстави іншим членам цього об'єднання сприймати їх як згоду на вступ до формування [204, с. 11, 15]. Прийняття може проводитися в різних формах і бути різним за своїм змістом залежно від визначених правил, що існують в організації: укладання двостороннього договору, оплата грошового внеску тощо [189, с. 101].

Однак не можна погодитися з А. Ч. Сигинбаєвою стосовно того, що форма вступу не має правового значення [204, с. 11, 15]. Адже вступ може відбуватися і за наявності обставин, що пом'якшують покарання, зокрема під впливом погрози або примусу. Зазначений факт може бути врахований під час призначення покарання. Крім того, у цій ситуації слід встановити відсутність у діях особи крайньої необхідності, оскільки за таких обставин може виключатися кримінальна відповідальність.

До участі в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні відносять: матеріальне забезпечення формування; проходження

професійної підготовки, участь у навчаннях і тренуваннях учасників; несення служби, чергування, патрулювання; виконання доручень керівників; будівництво будівель, споруд, загороджень; приготування їжі; здійснення будь-яких робіт, пов'язаних з господарським забезпеченням діяльності формування, тощо [3, с. 18–21; 131, с. 457; 170; 188, с. 60; 204, с. 11, 15].

Вивчення судової практики дає підстави стверджувати, що як участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні на Сході України здебільшого кваліфікували такі дії: чергування на блокпосту; патрулювання міста; супровід автомобілів; перевезення учасників незаконних формувань, зброї, бойових припасів, військової техніки, продуктів харчування тощо; приготування їжі для учасників незаконних формувань; облаштування та укріплення окопів, бліндажів, блокпостів; ремонт військової техніки; проходження навчання з вогневої підготовки; здійснення розвідувальних заходів; спостереження за переміщенням військовослужбовців ЗС України; вербування та набір учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; висвітлення в соціальних мережах позитивних моментів діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (здійснення агітаційних заходів); зупинка транспортних засобів, перевірка документів водія, пасажирів, вантажу; охорона будівель, військової техніки; чищення зброї; виявлення та залякування осіб, які підтримують діючу владу в Україні; збір і передача інформації про дислокацію та переміщення військової техніки, військовослужбовців Збройних Сил і Національної гвардії України та інших даних, необхідних для успішного функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; проведення занять із фізичної, вогневої, бойової та спеціальної підготовки (додаток Б).

Водночас варто зауважити, що участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні обмежена іншими діями об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України. У зв'язку з цим варта уваги позиція А. А. Вознюка про те, що участь у не

передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні означає будь-яку участь, крім створення таких формувань, керівництва ними, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, а також участь у складі цих формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян [77, с. 108]. Тобто такі дії не мають охоплюватись змістом інших діянь об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого відповідною нормою [79, с. 217].

Доречно додати, що про участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні може йтися виключно після створення цього злочинного об'єднання.

Існує твердження про те, що вчинення дій, які означають участь у діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, має бути систематичною. Адже їх разове виконання вказує на *пособництво участі* в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні. Так, на думку Б. Ш. Бейбулатова, виконання разових доручень чи будь-яких робіт, пов'язаних з господарським забезпеченням діяльності формування, сприяння йому повинно тягнути відповідальність за пособництво в організації незаконного збройного формування чи участі в ньому [14, с. 26]. Схожу позицію з цього приводу обґрунтовує А. Д. Аджиев. На думку автора, не можна визнати учасником такого формування особу, яка, не будучи його членом, бере безпосередню участь у вчиненні будь-якого злочину в складі цієї групи, навіть тоді, коли вона усвідомлювала юридично значущі ознаки цього об'єднання. Особа, яка не є учасником незаконного збройного формування, але надає разове (не систематичне) сприяння його діяльності (разове приховування учасників, разову медичну допомогу пораненому тощо), підлягає відповідальності за пособництво (ч. 5 ст. 33 і ч. 2 ст. 208 КК Росії) [3, с. 18–21]. Їх підтримує і А. Ч. Сигинбаєва, на думку якої виконання разових доручень або будь-яких робіт, пов'язаних з господарським забезпеченням діяльності незаконного збройного формування, сприяння його діяльності шляхом, наприклад, надання технічних засобів, вербування нових

членів, фінансового забезпечення тощо тягне відповідальність за пособництво в організації незаконного збройного формування або участі в ньому. Склад досліджуваного злочину буде в тому випадку, коли особа, яка не є членом незаконного збройного формування, але бере участь у виконанні окремих прохань, доручень керівника або будь-кого з учасників формування. Ідеться про пособництво, яке відбувається епізодично, одноразово [204, с. 11, 16]. Таку позицію підтримують й інші вчені [90, с. 276].

Із зазначеною позицією доцільно не погодитися з таких причин:

– по-перше, у ст. 260 КК України криміналізовано не лише пособницькі, а й організаторські дії, однак вони кваліфікуються без посилення на відповідну частину ст. 27 КК України;

– по-друге, у ст. 260 нічого не сказано про те, що участь повинна бути одноразовою чи систематичною.

У тлумачному словнику участь визначено як виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи, здійснення певної справи; спільну дію, діяльність кого-, чого-небудь [22, с. 1522].

Натомість поняття «сприяти» означає: 1) позитивно впливати на щонебудь (створювати відповідні умови для здійснення, виконання чого-небудь; надавати допомогу в чому-небудь; бути причиною або наслідком виникнення, існування чого-небудь; створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію; 2) потурати кому-небудь [22, с. 1377].

На підставі семантичного аналізу відповідних термінів можна стверджувати, що участю є випадки, коли особа долучається до виконання поставлених завдань спільно з іншими учасниками, тобто діє разом з ними. Натомість сприяння – це допомога учасникам не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (знаряддями, засобами, фінансами, інформацією). Тобто фактично це пособницькі дії.

Щоб усунути підтрунтя для дискусій, попередити факти різного тлумачення та застосування цих форм об'єктивної сторони злочину, варто закріпити визначення участі та сприяння злочинному об'єднанню в ст. 28

КК України. Натомість у ст. 260 КК України має бути криміналізовано як участь, так і сприяння не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванню.

Особливі труднощі виникають у зв'язку з участю в незаконних воєнізованих або збройних формуваннях, що має незлочинний характер. Як кваліфікувати такі дії? Вони охоплюються участю в злочині чи сприянням йому?

Окремі вчені вважають, що участь у злочинному об'єднанні, яка має незлочинний характер, однак пов'язана з діяльністю злочинного об'єднання, не варто визнавати кримінально караною.

М. К. Гнетнев та А. О. Данилевський стверджують, що наріжним каменем окресленої проблематики є можливість відповідальності за так звану супутню участь у цих об'єднаннях, тобто таку, яка безпосередньо не пов'язана з участю в злочинах. Наприклад, ідеться про кухарів, садівників, покоївок, іншу прислугу, що забезпечує побут окремих учасників організованих злочинних об'єднань, утім безпосередньої участі в готуванні та вчиненні злочинів не бере. Науковці пропонують обмежено тлумачити участь як таку, що лише пов'язана з участю в злочинних, учинених злочинним об'єднанням [129, с. 20]. Схожу позицію обстоює А. А. Вознюк стосовно відсутності в цьому випадку складу такого діяння, як участь у злочинному об'єднанні [65, с. 414]. В. А. Конарев також вважає, що особу, яка пов'язана зі злочинною організацією (наприклад, організовує лікування, відпочинок, розваги для її членів тощо), проте не сприяє її злочинній діяльності, не можна визнати учасником злочинної організації [106, с. 68].

Однак більш виваженою вважаємо протилежну позицію з цього приводу, згідно з якою участь в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні слід визнавати й таку участь, яка безпосередньо не пов'язана з учиненням окремих злочинів у складі цих злочинних об'єднань.

С. У. Дікаєв слушно наголошує, що участь у незаконному збройному формуванні можуть становити не лише безпосередня належність до бойового

підрозділу формування, а й надання йому на постійній основі пособницьких послуг (приготування їжі, забезпечення медичної допомоги, придбання зброї, боєприпасів, обмундирування, виконання розвідувальних дій, постачання інформації, грошей, наркотиків тощо) [90, с. 276].

В одному зі своїх виступів італійський учений Ензо До Дато розповів, що в Італії було реалізовано програму з притягнення до кримінальної відповідальності за участь у мафіозних об'єднаннях будь-яких осіб, які працювали на членів мафії (навіть садівників, покоївок, фермерів, котрі забезпечували вілли мафії продуктами харчування, тощо) [129, с. 20].

У судовій практиці окремих зарубіжних країн наявні випадки притягнення до кримінальної відповідальності за такі дії, зокрема за забезпечення учасників незаконних збройних формувань продуктами харчування, предметами одягу, перевезення на особистій автомашині, з метою приховування їх пересування від співробітників правоохоронних органів [8; 10].

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн також криміналізовано різноманітні вияви участі та сприяння, які на перший погляд не видаються злочинними.

На підставі результатів дослідження зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за участь у злочинних об'єднаннях А. А. Вознюк стверджує, що крім традиційної участі в злочинному об'єднанні, в інших країнах криміналізовано низку специфічних форм участі в злочинному об'єднанні та сприяння йому, зокрема:

– вербування до складу злочинного об'єднання або набір його членів (Австралія, Австрія, Вірменія, Грузія, Естонія, Канада, Люксембург, Молдова, Німеччина, Норвегія, Пакистан, Португалія, Тринідад і Тобаго, Тонга, Фінляндія);

– активна участь/членство (Андорра, Іспанія, Люксембург);

– фінансування (Австралія, Австрія, Албанія, Андорра, Бразилія, Греція, Грузія, Данія, Іспанія, Литва, Ліхтенштейн, Мальта, Нігерія,

Німеччина, Словенія, Словаччина, Тонга, Туреччина, Чорногорія, Фінляндія);

– навчання (Австралія, Андорра);

– матеріальне забезпечення (Данія, Ліхтенштейн, Литва, Мальта, Нігерія, Португалія);

– забезпечення зброєю та іншими засобами вчинення злочинів (Азербайджан, Австрія, Молдова, Португалія, Тонга, Фінляндія, Швеція);

– охорона місця для зустрічей (Португалія).

В окремих країнах криміналізовано такі форми участі та сприяння, як забезпечення інформацією, спостереження за людьми, майном або об'єктами, будівництво, підготовка, передача або використання будинків чи складів, приховування осіб (Андорра); надання житла, місць для зустрічі (Бельгія, Люксембург), надання житла, їжі, транспорту, засобів зв'язку особам, які беруть участь у співтоваристві будь-якою особою, крім співучасників і пособників (Італія), надання притулку або приховування осіб (Канада), надання заступництва працівниками державних органів (Китай), участь у підготовці чи проведенні будь-якої законної діяльності (Люксембург), надання притулку для членів банди, їх приховування (Тринідад і Тобаго), надання приміщень чи інших об'єктів, необхідних для провадження злочинної діяльності, або транспортних засобів чи іншого устаткування, що є особливо важливим для злочинної діяльності групи (Фінляндія) [65, с. 374].

Певні труднощі викликає момент закінчення злочину в цій формі. З цього приводу В. П. Тихий стверджує, що власне факт надання згоди на вступ, як і вступ до воєнізованого або збройного формування, якщо особі не вдалося з причин, що не залежали від її волі, взяти участь у діяльності такого формування, слід кваліфікувати як замах на участь у діяльності воєнізованого або збройного формування [133, с. 492]. Така позиція видається цілком аргументованою та логічною. Має рацію також А. Ч. Сигинбаєва, яка зазначає, що участь у незаконному збройному формуванні визнають закінченою, коли особа, дізнавшись про цілі створення

формування, дала згоду на вступ до нього і виконання окремих доручень, підкріпивши це конкретною практичною діяльністю, а не лише висловивши словесну заяву. Інакше поняття «участь» буде занадто розширеним [204, с. 16]. У цьому контексті Ю. С. Бірюков обстоює позицію, відповідно до якої згода особи на вступ до незаконного збройного формування, а також формальне членство в ньому (формальна належність особи до такого формування, якщо вона ще не приступила до практичної діяльності) не є кримінально караним діянням [19, с. 31].

Варті уваги також твердження О. А. Зайцева та І. Б. Колчевського, які замахом на участь у незаконному збройному формуванні пропонують вважати дії особи, яка погодилася на участь у діяльності незаконного збройного формування, але за незалежних від особи причин не встигла приступити до виконання покладених на неї обов'язків [188, с. 57–58].

Відповідно до абзацу 3 п. 27 Постанови ПВС Росії від 9 лютого 2012 р. № 1 «Про деякі питання судової практики в кримінальних справах про злочини терористичної спрямованості», злочин у формі участі особи в незаконному збройному формуванні вважають закінченим з моменту вчинення конкретних дій із забезпечення діяльності незаконного збройного формування [170].

Водночас існують і противники цієї позиції. А. Д. Аджиєв стверджує, що участь у незаконному збройному формуванні є закінченою з моменту давання згоди особи на вступ у це формування (письмове або усне волевиявлення), прийняття на себе зобов'язань і функціональних обов'язків (у письмовій або усній формі), навіть якщо ця особа ще не вчинила жодних дій задля реалізації цілей і завдань формування [3, с. 18–21].

На наш погляд, найбільш ґрунтовною є перша позиція, оскільки в ст. 260 КК України криміналізовано не вступ для участі чи змову на участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні, а власне факт участі, яка полягає в учиненні конкретних дій у складі цього об'єднання в його інтересах. Тому злочин у цій формі об'єктивної сторони

слід вважати закінченим з моменту виконання будь-яких дій в інтересах не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

4. Участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян.

Участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян означає участь у злочинах у складі цього злочинного об'єднання, що полягають у нападах.

Нападом на підприємства, установи чи громадян вважають дії, пов'язані із застосуванням насильства або з реальною можливістю його негайного застосування для досягнення того чи іншого результату: захоплення підприємств чи установ, встановлення над ними контролю, перешкоджання роботі, зупинки функціонування, їх використання тощо [133, с. 493].

Здебільшого серед ознак нападу виокремлюють насильство чи погрозу його застосування, які використовують для досягнення певної злочинної мети. Власне напад є агресивним, протиправним і зазвичай несподіваним діянням. Насильство, до якого вдаються під час нападу, може бути як фізичним (убивство, тілесні ушкодження, побої, обмеження волі), так і психічним (погроза застосування насильства – погроза вбивства, заповідання тілесних ушкоджень) [70, с. 277]. Застосування насильства є необов'язковим, однак завжди існує реальна небезпека його застосування.

Участью в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації або на громадян вважають особисту участь принаймні в одному нападі на підприємства, установи, організації або на громадян [131, с. 457].

У теорії кримінального права висловлюють позицію про те, що за ці діяння повинні відповідати лише члени не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Так, О. В. Смаглюк та Т. М. Приходько стверджують, що ч. 3 та 4 ст. 260 КК не охоплюється участь

у нападі осіб, які не є членами не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, оскільки закон встановлює відповідальність за участь у нападі в складі такої організації. Зважаючи на конкретні обставини справи, участь окремих осіб разом з членами такого формування в нападі має кваліфікуватися за статтями КК, які передбачають відповідальність за злочини, що полягають у нападі, та за співучасть у злочині, передбаченому ч. 4 ст. 260 КК [160, с. 597]. У зв'язку з цим постає питання стосовно того, на підставі чого слід застосовувати такі правила, адже законодавець жодних особливостей відповідальності осіб, які не вважаються членами формування, не передбачає.

З огляду на зазначене, більш логічною виглядає протилежна позиція з цього приводу, яку обстоює, зокрема, В. П. Тихий. Учений наголошує, що участь у складі передбачених ч. 1, 2 ст. 260 або ч. 4 ст. 260 КК України воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи чи громадян наявна в тих випадках, коли як члени відповідного незаконного формування, так й інші особи, які не є членами такого формування, спільно вчиняють зазначений напад, тобто є його співвиконавцями [133, с. 493].

Слушною слід визнати позицію А. А. Вознюка стосовно того, що якщо особа бере участь у злочині, учиненому злочинним об'єднанням, то вона автоматично стає його учасником. У зазначеній ситуації можливі два варіанти розвитку подій. Згідно з першим, особа була членом злочинного об'єднання до моменту участі в злочинах, учинених цими об'єднаннями (тобто до цього вона могла брати участь в об'єднанні чи в його створенні), або особа стала учасником злочинного об'єднання внаслідок такої участі (участі в злочині, учиненому злочинним об'єднанням). Розглядаючи другий варіант, необхідно зазначити, що не будь-яка участь особи в злочинах, учинених злочинними об'єднаннями, робить її членом такого об'єднання. Очевидно, що одноразова участь у злочині не є підставою для визнання особи членом злочинного об'єднання. Тому участь у злочинах, учинених злочинним об'єднанням, може брати будь-який учасник злочинного

об'єднання, а не лише його член. Якщо особа бере участь у злочині, учиненому злочинним об'єднанням, вона автоматично стає його учасником, навіть якщо вона до цього лише сприяла такому об'єднанню як причетна особа [65, с. 423–424].

Наведену позицію підтверджують аргументи, наведені стосовно бандитизму: участь у нападі різних категорій суб'єктів буде відповідним чином відображена у формулі кваліфікації та описана у вироку суду. Тобто зазначені факти будуть ураховані під час призначення покарання. Відмінність між членами й іншими учасниками банди в цих випадках полягатиме в тому, що члени банди беруть участь у всіх або більшості нападів, учинених бандою. Тому у вироку «розписують» кожен епізод їх злочинної діяльності, що впливає на визначення ступеня їх суспільної небезпеки та відповідного покарання [65, с. 424].

Унаслідок учинення цього діяння виникають труднощі, пов'язані з кваліфікацією таких діянь, зокрема незрозуміло чи охоплюється вчинення окремих злочинів у складі таких формувань, що полягають у нападах, ч. 4, 5 ст. 260 КК України чи такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю.

Найбільш прийнятною видається позиція відповідно до якої окремі злочини, учинені в складі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування потребують кваліфікації за *сукупністю злочинів*¹. З цього приводу В. П. Тихий зауважує, що вчинення в складі незаконного воєнізованого або збройного формування інших злочинів необхідно кваліфікувати за сукупністю ч. 1 або 2 ст. 260 КК і статті Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за ці злочини [133, с. 493].

Водночас окремі вчені звертають увагу на винятки з цього правила.

В. О. Навроцький зазначає, що позиція про окрему кваліфікацію злочинів, учинених у складі злочинних організацій, не стосується принаймні

¹ За результатами вивчення судової практики встановлено, що в окремих випадках злочин, передбачений ст. 260 КК України, кваліфікується за сукупністю зі злочинами передбаченими: ст. 110 КК України (0,1 %), ст. 146 КК України (0,3 %), ст. 185 КК України (0,7 %), ст. 186 КК України (0,1 %), ст. 263 КК України (4,3 %), ст. 309 КК України (0,3 %), ст. 358 КК України (0,3 %), ст. 437 КК України (0,6 %) (додаток Б).

одного злочину у зв'язку з редакцією відповідної статті КК України. Ідеться про ч. 4, 5 ст. 260 КК України, де встановлено відповідальність за злочини, учинені в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У них фактично передбачені складені злочини (встановлена законодавцем сукупність злочинів), коли в межах однієї норми об'єднано посягання, які становлять самостійні злочини. Тому щодо аналізованих посягань правило про необхідність кваліфікації злочинів, учинених у складі злочинної організації, за сукупністю застосовуватися не може [154, с. 282; 155, с. 162–163].

Учинення в складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань більш небезпечних злочинів (зокрема розбою, умисного вбивства за обтяжуючих обставин) кваліфікується за сукупністю з відповідними статтями Особливої частини [159, с. 760].

Проблемним є й питання про те, як кваліфікувати злочини, учинені в складі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, *які не полягають у нападах*. На наш погляд, такі злочини також слід кваліфікувати за сукупністю злочинів: за ст. 260 КК України та за статтею Особливої частини, яка передбачає вчинений злочин учасниками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (якщо ж, звісно, у діях учасника такого формування не було ексцесу виконавця).

З огляду на проблеми, які створює ця форма об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, цілком закономірним є те, що в теорії кримінального права висловлюють *пропозиції вилучити зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5*.

В. О. Навроцький слушно наголошує, що правильність рішення, прийнятого законодавцем, обрана ним редакція диспозиції та вид санкції ст. 260 КК України викликають серйозні сумніви. Застосування кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і вчинення злочинів у їх складі істотно спростилося б, коли б ч. 4, 5 були взагалі виключені зі ст. 260 КК України [154, с. 282].

Має рацію і М. І. Хавронюк, стверджуючи, що ч. 4 і 5 ст. 260 створюють небажану конкуренцію зі ст. 257 КК. Тому або слід виключити із КК ст. 257 (або ж частини 4 і 5 ст. 260), або в ч. 4 ст. 260 КК слова «передбачених частинами першою або другою» замінити словами «передбачених частиною першою» [228, с. 289].

Ще один вагомий аргумент з цього приводу наводить І. М. Ральченко, який стверджує, що за наявності спільної ознаки «напад» у складах злочинів, передбачених ч. 1 ст. 444, ст. 257 (бандитизм), ч. 4 ст. 260 КК (напад у складі незаконних воєнізованих або збройних формувань на підприємства, установи, організації чи на громадян) будь-які розмежувальні ознаки в них відсутні, що унеможлиблює їх розмежування під час кваліфікації вчиненого [187, с. 9].

Очевидно, що таку пропозицію слід підтримати й виключити зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5 цієї статті.

Моментом закінчення участі в злочинах, учинених цим злочинним об'єднанням, необхідно визнавати здійснення особою будь-якої дії під час учинення злочину в складі злочинного об'єднання, спрямованої на доведення його до кінця [65, с. 425].

Варте уваги питання про *наслідки* вказаних нападів, передбачені ч. 5 ст. 260 КК України, – загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Одні вчені вважають, що загибель людей – настання смерті хоча б однієї людини [131, с. 457; 160, с. 597], а інші – двох або більше осіб [65, с. 362; 133, с. 493; 158, с. 800]. Оскільки в конструкції наслідків вжито термін «людей», а не «людини», то очевидно, що загибеллю людей слід вважати настання смерті двох і більше осіб.

Інші тяжкі наслідки вчені тлумачать по-різному: наприклад, В. О. Навроцький – як смерть одного потерпілого, заподіяння хоча б одній особі тяжкого тілесного ушкодження тощо [158, с. 801]; Ю. А. Кармазін – як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, знищення майна, тривале порушення функціонування підприємств, установ,

організацій, транспорту тощо [131, с. 457]; О. В. Смаглюк, Т. М. Приходько – як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження особі, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, спричинення великої матеріальної шкоди тощо [160, с. 597]; А. А. Вознюк – як смерть одного потерпілого, заподіяння хоча б одній особі тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження [65, с. 363].

Відтак одні вчені інші тяжкі наслідки зводять виключно до шкоди життю та здоров'ю (В. О. Навроцький, А. А. Вознюк), а інші тлумачать зазначені наслідки більш широко, додаючи до них і знищення майна, тривале порушення функціонування підприємств, установ, організацій, транспорту (Ю. А. Кармазін), велику матеріальну шкоду (О. В. Смаглюк, Т. М. Приходько).

У розв'язанні цього проблемного питання доречними будуть твердження О. О. Дудорова та Р. М. Мовчана про те, що коли в статті кримінального закону категорія «загибель людей» слугує єдиною альтернативою «іншим тяжким наслідкам», до змісту останніх можна відносити лише ті наслідки, які полягають у певній фізичній шкоді здоров'ю людини [95]. З огляду на зазначене, іншими тяжкими наслідками слід вважати смерть одного потерпілого, заподіяння принаймні одній особі тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження.

5. Фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.

Фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань визначають як забезпечення їх грошима, валютними цінностями, коштовностями тощо [133, с. 493]; забезпечення їх коштами [131, с. 457]; надання або збір коштів або надання фінансових послуг з усвідомленням того, що вони призначені для забезпечення діяльності об'єднання, загону, дружини чи іншої групи [170].

Схожі визначення цього діяння закріплено в кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн. Відповідно до ч. 4 ст. 223 КК Грузії, фінансування незаконного формування, тобто збір і надання фінансових коштів або іншого майна з умислом, що воно буде використане або може бути використане для діяльності незаконного формування [210].

У разі, якщо фінансування забезпечувалось коштами, що мають злочинне походження, дії особи (залежно від усвідомлення нею зазначеного факту, а також участі в їх здобуванні) можуть бути додатково кваліфіковані за відповідними статтями КК України, які передбачають відповідальність за відповідні злочини (викрадення майна, одержання неправомірної вигоди, ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами, убивство з корисливих мотивів, придбання, отримання, зберігання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, незаконні операції з наркотичними засобами тощо) [159, с. 89].

Злочин у цій формі об'єктивної сторони вважають закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, спрямованої на фінансування функціонування такого формування або на фінансування вчинення учасниками такого формування злочинів, незалежно від того, у повному обсязі чи частково було здійснено таке діяння [65, с. 462]; передачі грошових коштів і прийняття цих предметів або хоча б їх частини організатором незаконного збройного формування або його учасниками (учасником) [3, с. 23].

Постачання незаконному воєнізованому або збройному формуванню зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки визначають як надання доставлення тощо зазначених предметів цьому формуванню [133, с. 493]; оплатне, так і безоплатне надання цих предметів [131, с. 457].

Злочин у цій формі об'єктивної сторони вважають закінченим з моменту передачі зазначених предметів [65, с. 463]; передачі відповідного обладнання і прийняття цих предметів або хоча б їх частини організатором

незаконного збройного формування або його учасниками (учасником) [3, с. 23].

Слід зауважити, що в кримінальному законодавстві зарубіжних країн криміналізовано різні форми сприяння досліджуваним та аналогічним формуванням, зокрема: озброєння наявного формування, надання такому формуванню засобів озброєння, транспортних засобів або передавальних пристроїв, або підтримку діяльності такого формування фінансовими коштами або іншим суттєвим чином (Австрія) [243]; постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової техніки або військового спорядження (Азербайджан) [209]; постачання товарів (Греція) [266]; інше сприяння діяльності, розповсюдження або використання інформаційних матеріалів та (або) символіки, пов'язаних з членством та (або) участю в незаконному формуванні (Грузії) [210]; надання значної економічної або іншої істотної допомоги (Данія) [262]; підтримка фінансово або іншим чином (Іспанія) [245]; постачання зброї, підтримка фінансово або іншим чином (Німеччина) [249]; дії з підтримки (Норвегія) [238]; фінансування (Росія) [216]; надання професійної допомоги в техніці або технологіях для виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної зброї або іншої зброї, небезпечних матеріалів або небезпечних, надання фінансових чи інших ресурсів, послуг чи створення інших умов (Словачія) [263]; фінансування, перевезення, озброєння, мобілізація чи допомога іншим чином (Сербія) [255]; організація та забезпечення військової підготовки, підтримка фінансово або іншим чином (Фінляндія) [259]; підтримка у відкритій чи прихованій формі (Франція) [244]; забезпечення зброєю, боєприпасами чи іншим подібним спорядженням, навчання користуватися зброєю, надання будівлі або ділянки для діяльності, підтримка грошима або іншим шляхом (Швеція) [242].

Розглядаючи фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, варто навести позицію А. А. Вознюка, який стверджує,

що криміналізація сприяння учасникам злочинних об'єднань, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України, має бути однотипною. У зв'язку з цим учений запропонував визнавати сприяння злочинному об'єднанню одним з альтернативних діянь, передбачених вказаними кримінально-правовими заборонами, не поділяючи його на заздалегідь обіцяне і заздалегідь необіцяне. Також дослідником обґрунтовано доцільність вилучення вказівки на фінансування та постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки з диспозиції ст. 260 КК України [80, с. 18].

Таким чином, пропонуємо фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки трансформувати в сприяння таким формуванням з визначенням у примітці до ст. 260 КК України переліку відповідних дій.

За результатами дослідження об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 260 КК України, виникає питання стосовно найбільш оптимального способу диференціації кримінальної відповідальності за ці діяння.

А. Шлонхардт обґрунтовує потребу у створенні системи кримінально-правових положень, пов'язаних з організованою злочинністю, у якій було б диференційовано різні типи й рівні участі в злочинній групі. Дослідник вважає, що окремі правопорушення мають бути розроблені таким чином, щоб відмежовувати різні ролі й обов'язки, які може виконувати особа в злочинній організації [260, с. 298].

А. А. Вознюк слушно зауважує, що у світі існують такі моделі криміналізації створення злочинних об'єднань та участі в них залежно від кількості злочинних об'єднань та кримінально-правових норм, що встановлюють відповідні кримінально-правові заборони: 1) встановлення кримінальної відповідальності за створення одного злочинного об'єднання та участь у ньому: а) в одній статті; б) у декількох статтях; 2) встановлення кримінальної відповідальності за створення декількох злочинних об'єднань та

участь у них: а) в одній статті; б) у декількох статтях. Друга модель може мати такі комбінації: одному злочинному об'єднанню відповідає одна стаття; одному злочинному об'єднанню відповідає декілька статей; існують випадки, коли декілька різних злочинних об'єднань криміналізовано в одних і тих самих статтях [63, с. 112; 65, с. 480].

Крім того, диференціація кримінальної відповідальності за вказані злочини відбувається і в межах окремо взятої статті в таких формах: 1) відповідальність за всі суспільно небезпечні діяння, що стосуються певного злочинного об'єднання, встановлено в одній частині певної статті (зазвичай у ч. 1). Причому в межах цього варіанта можна виокремити два підходи: перший – стосується випадків криміналізації лише одного діяння, пов'язаного зі злочинним об'єднанням; другий – пов'язаний з випадками криміналізації декількох таких діянь; 2) відповідальність за всі суспільно небезпечні діяння, що стосуються певного злочинного об'єднання, встановлено в різних частинах певної статті (зазвичай у частині першій). Цей варіант конструювання також має різновиди, пов'язані з комбінуванням різних суспільно небезпечних діянь досліджуваних злочинів. Існує також поєднання декількох варіантів диференціації кримінальної відповідальності, а також різні підходи до криміналізації різних злочинних об'єднань у межах кримінального законодавства однієї країни [63, с. 112; 65, с. 480].

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн застосовують різні підходи до такої диференціації, які здебільшого різняться комбінацією діянь основного та кваліфікованого складів злочину.

В одних випадках усі діяння об'єктивної сторони такого злочину розміщено в одній частині статті. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 279 КК Австрії, той, хто незаконно організовує збройне формування або призначене для озброєння формування або озброює вже існуюче формування, керує таким формуванням, вербує членів для такого формування, набирає їх або навчає військовій справі або іншим чином готує їх до збройних дій, або надає такому формуванню засоби озброєння, транспортні засоби або передавальні

пристрої, або підтримує діяльність такого формування фінансовими коштами або іншим суттєвим чином, карається позбавленням волі на строк до трьох років [243]. Такий підхід застосовано і в кримінальному законодавстві Аргентини (ст. 210 bis) [246], Білорусі (ст. 287) [213], Бразилії (288-A) [241], Молдови (ст. 282) [215], Німеччини (§ 127) [249], Фінляндії (розділ 4 глава 13) [259] тощо.

Більш виваженим видається підхід, відповідно до якого різні за ступенем суспільно небезпечні діяння, що стосуються непередбаченого законом воєнізованого або збройного формування, передбачено в різних частинах статті. Такий спосіб конструювання заборонних кримінально-правових норм для учасників зазначених формувань має різні варіанти.

Наприклад, у КК Грузії в першій частині ст. 223 криміналізовано створення незаконного формування (дружини, об'єднання, загону чи іншої групи) або керівництво ним. Водночас відповідальність за членство та (або) участь у незаконному формуванні, проходження навчань, організованих таким формуванням, вербування, навчання або збір осіб з метою вступу в члени, участь у подібному формуванні або інше сприяння його діяльності встановлена в ч. 2 цієї статті, а за фінансування – у ч. 4 цієї статті [210].

Натомість у ч. 1 ст. 224 КК Вірменії закріплено відповідальність за створення озброєних формувань, не передбачених законом, або керівництво ними, а в ч. 2 цієї статті – за участь у них [212]. Схожим чином сконструйовано відповідні кримінально-правові норми в КК Казахстану (ст. 267) [214], Киргизії (ст. 229) [211] і Туркменістану (ст. 273) [197].

Варто погодитися з тим, що найбільш небезпечними та близькими за ступенем суспільної небезпеки є діяння організаторів злочинних об'єднань – створення злочинних об'єднань і керівництво ними. Тому їх можна розмістити в одній частині певної статті. Водночас найменш небезпечним діянням є участь у злочинному об'єднанні, різноманітні варіанти її вияву, а також сприяння йому [65, с. 481].

З огляду на зазначене, оптимальним видається підхід до диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них, який пропонує А. А. Вознюк. Зокрема, дослідник вважає, що найменш небезпечними діями є участь у злочинному об'єднанні, різноманітні її вияви, сприяння цьому об'єднанню. З огляду на зазначене, їх слід розмістити в перших частинах відповідних статей. Натомість найбільш небезпечні дії організаторів злочинних об'єднань – створення злочинних об'єднань і керівництво ними – учений рекомендує розмістити в других частинах відповідних статей [80, с. 19]. Зазначену модель слід використати для диференціації кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.

Однак за цих обставин може постати питання стосовно того, як кваліфікувати дії особи, яка не лише брала участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні, а й керувала ним, адже відповідальність за ці дії пропонується розмістити в різних частинах відповідної статті. Очевидно, що найбільш логічно такі дії кваліфікувати за ч. 2 нової статті. Водночас зазначену обставину (учинення однією особою декількох діянь) буде відображено у відповідних процесуальних документах, а тому вона, безперечно, має бути врахована під час призначення покарання.

2.3. Суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них

Притягнення до кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань потребує встановлення ознак суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, згідно з цим Кодексом, може наставати кримінальна відповідальність. Аналіз наведеного положення дає підстави стверджувати, що обов'язковими ознаками суб'єкта кримінального правопорушення визнають належність до фізичних осіб, осудність і досягнення особою віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Кожен учасник не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування належить до фізичних осудних осіб. Водночас до діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можуть бути причетні також юридичні особи. Слушною слід визнати позицію вчених стосовно того, що іноді незаконні збройні формування можуть створюватися та функціонувати під захистом (заступництвом) різних недержавних, некомерційних організацій (громадських об'єднань, політичних партій і рухів, фондів тощо), а також суб'єктів господарювання. Попри наявність у таких формуваннях керівників, варто розглядати питання про причетність їх або окремих членів цих формувань (учасників, засновників, власників) до створення, керівництва або участі в цих організаціях [188, с. 59–60].

У контексті цього питання варто звернути увагу на проблеми відповідальності юридичних осіб. У юридичній літературі з цього приводу слушно наголошено, що на сьогодні де-факто ми маємо механізм притягнення до відповідальності юридичних осіб у разі вчинення певних злочинів, який де-юре не є кримінальною відповідальністю [60, с. 166].

Дійсно, нині юридична особа не може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Однак учинення уповноваженою особою юридичної особи від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є підставою для застосування до юридичної особи *заходів кримінально-правового характеру* (п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК України). Це штраф, конфіскація майна та ліквідація (ч. 1 ст. 96⁶ КК України).

У примітці 2 до ст. 96³ КК України закріплено положення про те, що цей злочин визнається вчиненим в інтересах юридичної особи, якщо він призвів до отримання нею неправомірної вигоди або створив умови для отримання такої вигоди, або був спрямований на ухилення від передбаченої законом відповідальності. Таке законодавче обмеження не виправдано звужує сферу застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, причетних до створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Припустімо, що юридична особа створює таке злочинне об'єднання для вирішення як правомірних (наприклад, для охорони своїх об'єктів), так і неправомірних (наприклад, рейдерського захоплення чужих об'єктів, насильницького вирішення проблем з конкурентами чи правоохоронними органами) завдань. За цих обставин не завжди існуватиме безпосередній зв'язок з одержанням неправомірної вигоди через створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань чи участь у них.

У зв'язку з цим має рацію А. А. Вознюк, зазначаючи, що обмежувати квазікримінальну відповідальність юридичних осіб учиненням злочину в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності недоцільно, оскільки в інтересах юридичних осіб можуть учинятися злочини, пов'язані не лише з неправомірною вигодою, а, наприклад, з метою фізичного знищення потерпілих. Безперечно, отримання неправомірної вигоди найбільше поширена, однак не єдина мета вчинення злочинів в інтересах юридичної особи. Не вичерпує інших можливих варіантів і ухилення від передбаченої законом відповідальності. Тому вчений пропонує примітку 2 до ст. 96³ КК України після слів «передбаченої законом відповідальності» доповнити словами «або вчиненні на користь цієї юридичної особи або на захист її інтересів» [60, с. 167]. Зазначена позиція заслуговує на підтримку.

Схожі положення містяться в кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн. Наприклад, у ч. 1 ст. 99⁴ КК Азербайджану, у якій зазначено, що кримінально-правові заходи до юридичної особи застосовуються за злочини, учинені певними категоріями фізичних осіб на користь цієї юридичної особи або на захист її інтересів [209].

В Україні розроблено особливий порядок застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, який тісно пов'язаний з притягненням до кримінальної відповідальності фізичних осіб – суб'єктів кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 8 ст. 214 КПК України, відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру в учиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру [134].

До обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, належать ті, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (п. 7 ч. 1 ст. 91 КПК України).

Підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими, повинні обов'язково відображатися в обвинувальному акті (п. 7-1 ч. 2 ст. 291 КПК України). Натомість суд, ухвалюючи вирок відповідно до положень п. 7-1 ч. 1 ст. 368 та п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України, повинен вирішити питання про те, чи є підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

Таким чином, застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України,

відбувається лише в разі притягнення до кримінальної відповідальності відповідних фізичних осіб в одному й тому самому кримінальному провадженні.

Запровадження зазначеного порядку є важливим кроком на шляху побудови ефективного механізму притягнення до відповідальності юридичних осіб, причетних до функціонування злочинних об'єднань, зокрема не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Однак його особливість полягає в тому, що він може бути поширений лише на юридичних осіб, які визнаються такими відповідно до положень ЦК України. Юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку (ч. 1 ст. 80 ЦК України). Отже, у межах цього порядку притягнути до відповідальності злочинні об'єднання, які не визнаються юридичними особами, неможливо.

У зв'язку з цим постає питання стосовно того, чи потрібен будь-який інший порядок притягнення до кримінальної відповідальності злочинних об'єднань, що не визнаються юридичними особами; чи можливо це зробити в межах наявного порядку притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб.

Звернення до зарубіжного досвіду засвідчує, що в кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн існують дещо відмінні порядки визнання певного злочинного об'єднання не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням і подальшої його заборони. Так, в апеляційній ухвалі судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду Кабардино-Балкарської Республіки від 19 грудня 2017 р. зазначено, що на території цієї Республіки упродовж тривалого часу діє стійке незаконне збройне формування, не передбачене федеральними законами («Закон про оборону», «Закон про поліцію», «Закон про безпеку»), і неконтрольоване державою, під назвою МТО «Імарат Кавказ», діяльність якого на території Росії визнана екстремістською і заборонена рішенням Верховного Суду Росії від 8 лютого 2010 р. [9]. В основі зазначеного в цьому прикладі порядку –

рішення Верховного Суду про заборону діяльності певного злочинного об'єднання.

До речі, аналогічні нестандартні порядки пропонували запровадити і в Україні для учасників терористичних об'єднань. З цього приводу було навіть зареєстровано у Верховній Раді України два законопроекти: 1) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними» від 26 січня 2015 року № 1840 (він передбачав, що рішення про визнання організації терористичною приймається Вищим адміністративним судом України на підставі адміністративного позову Генерального прокурора України, прокурорів АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України або рішенням Ради національної безпеки і оборони України – якщо терористична діяльність організації призвела до виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України; пропонувалося також встановити право органів Служби безпеки України ініціювати перед органами прокуратури питання щодо подання позову до суду про визнання організації терористичною) [171]; 2) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом» від 13 лютого 2015 р. № 2139 (передбачав запровадження механізму, який дозволить органу, уповноваженому здійснювати повноваження щодо боротьби з тероризмом, звертатись до Верховного Суду України з метою отримання рішення, яким буде визнано організацію терористичною) [172].

Натомість у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн це питання вирішено по-іншому. У світі існує так звана модель маркування-реєстрації [240, с. 82; 260, с. 272; 264]. Прикладом такої моделі є Акт про злочини злочинних організацій 2012 р. № 9 Нового Південного Уельсу [248] або Закон про серйозну та організовану злочинність (Контроль) 2008 року Південної Австралії [261], Акт проти тероризму та транснаціональної

організованої злочинності 2013 р. Тонга [247], Акт про справедливу працю (реєстрацію організацій) 2009 р. Австралії [250].

Якщо відповідно до цього порядку є рішення про визнання певного злочинного об'єднання не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням, то будь-яка особа, яка бере в ньому участь чи сприяє йому, повинна притягатись до кримінальної відповідальності. Причому не потрібно в кожному випадку притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи кожен раз доводити кримінально-правові ознаки злочинного об'єднання, оскільки вони вже доведені та відображені в певному рішенні суду.

У законодавстві України (як у КК, так і в КПК та в будь-яких інших законах України) відсутній особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Якщо проаналізувати судову практику, то можна встановити, що в разі притягнення до кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування не завжди доводять кримінально-правові ознаки певного формування, здебільшого їх просто констатують [25; 44].

У таких судових рішеннях більшість кримінально-правових ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування розглядають як уже доведені раніше. Зазначений підхід має певні переваги. Адже нераціонально щоразу доводити ознаки одного й того самого злочинного об'єднання в разі притягнення до кримінальної відповідальності в різний час різних його учасників. У такий спосіб підвищується ефективність притягнення до відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, оскільки передусім значно спрощується цей процес. У межах суб'єктивної сторони складу злочину варто буде встановити розуміння суб'єктом кримінально-правової природи злочинного об'єднання через усвідомлення того факту, що певне об'єднання визнано злочинним, а не через повторне доведення кожної

загальнообов'язкової його кримінально-правової ознаки, а в подальшому усвідомлення їх суб'єктом злочину.

Однак не можна констатувати кримінально-правові ознаки без посилання на відповідні докази. Одним з таких доказів може бути попереднє судове рішення, за яким, наприклад, певне злочинне об'єднання визнано не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням. У цьому рішенні має бути доведена наявність усіх обов'язкових кримінально-правових ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. У подальшому слід розробити порядок, який передбачав би можливість посилання на зазначене рішення під час засудження окремих учасників цього формування. Таке об'єднання співучасників може бути внесене до певного переліку злочинних об'єднань (це, наприклад, може бути Перелік осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції).

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є *вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність*. Відповідно до ст. 22 КК України, він становить 16 років¹. Однак це не означає, що до учасників таких формувань не буде застосовано жодних заходів кримінально-правового характеру.

У разі вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 260 КК України, особою, яка досягла 14 років, можливі два варіанти розвитку подій. Перший буде мати місце тоді, коли вчинене діяння передбачатиме склади злочинів, кримінальна відповідальність за які настає з 14 років. Наприклад, якщо учасник не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, який досяг віку 14 років, учинив у складі такого об'єднання, напад, що полягав в умисному вбивстві, завданні тяжких тілесних ушкоджень, грабежі, розбої тощо, він буде відповідати не за ст. 260

¹ Із 32 осіб, засуджених 2020 року за ст. 260 КК України, 100 % становили громадяни України, 3,1 % – жінки. На момент учинення злочину 3,1 % було 16–18 років, 6,2 % – 18–25 років, 28,1 % – 25–30 років, 50 % – 30–50 років, 9,3 % – 50–65 років, 3,1 % – 65 років і старше (додаток А4).

КК України, а за іншими статтями Особливої частини КК України, у яких встановлено відповідальність за вчинені ним злочини, зокрема ст. 115, 121, 186, 187 КК України. Таку позицію обстоюють чимало вчених [14, с. 29–30; 158, с. 800; 160, с. 597; 204, с. 13].

Відповідно до другого варіанта розвитку подій, якщо 14-річний учасник не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування брав участь у діяльності цих формувань, яка не пов'язана з такими нападами, то він знову ж таки не буде нести кримінальну відповідальність за цей злочин, якщо в його діях немає іншого складу злочину, кримінальна відповідальність за який може наставати після досягнення 14 років. Натомість до нього, згідно з ч. 2 ст. 97 КК України та ч. 1 ст. 498 КПК України, може бути застосовано примусові заходи виховного характеру, а саме: застереження; обмеження дозвілля та встановлення особливих вимог до поведінки; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згоди, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг віку 15 років і має майно, кошти або заробіток, обов'язку щодо відшкодування завданих майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років (ч. 2 ст. 105 КК України) [110, с. 320–325].

Встановлюючи мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 260 КК України, законодавець, очевидно, керувався таким критерієм, як можливість особи після досягнення цього віку цілком усвідомлювати суспільну небезпеку діянь, що полягають у створенні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. За окремі суміжні злочини, передбачені ст. 255 та 258³ КК України, кримінальна відповідальність також може наставати із 16 років. Водночас притягнути до кримінальної відповідальності за бандитизм (ст. 257 КК України) можна з 14 років. У зв'язку з цим варто констатувати певну

непослідовність законодавця, який в одних випадках за створення злочинних об'єднань та участь у них встановлює кримінальну відповідальність з віку 14 років, а в інших – із 16 років.

На не передбачені законом воєнізовані або збройні формування найбільше схожі банди. Тому цілком закономірно, що на практиці інколи складно розмежувати зазначені злочинні об'єднання. Обом злочинам (передбаченим ст. 257 і 260 КК України) притаманна наявність озброєного злочинного об'єднання. Їхні учасники можуть учинити напади на фізичних і юридичних осіб, попри те, що мета нападу є обов'язковою ознакою лише банди, а для не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування – це факультативна ознака. У ч. 4 ст. 260 КК України передбачено кримінальну відповідальність за участь у складі передбачених ч. 1 або 2 цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян. Аналогічну кримінально-правову заборону містить і ст. 257 КК України (участь у нападі, учиненому бандою) [110, с. 320–325].

З огляду на подібність зазначених злочинів, необхідно з'ясувати причину встановлення законодавцем можливості притягнення до кримінальної відповідальності особи за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, не з 14 років (як у разі з бандитизмом), а із 16 років.

Вивчення досвіду зарубіжних країн засвідчує, що мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за аналогічні злочини, різниться, зокрема становить: 14 років (Австрія, Грузія, Італія, Німеччина, Росія, Словаччина); 15 років (Греція, Норвегія, Фінляндія); 16 років (Азербайджан, Казахстан, Киргизія, Молдова, Таджикистан, Туркменістан); 18 років (Бразилія). Отже, встановлений в Україні мінімальний поріг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за створення незаконних воєнізованих або збройних формувань, аналогічний тому, що передбачений законодавством країн СНД. Водночас в інших європейських країнах

кримінальна відповідальність за аналогічні злочини настає з більш раннього віку, зокрема з 15 та 14 років [110, с. 320–325].

Тому цілком слушними є пропозиції окремих учених щодо зниження мінімального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та участь у них.

На думку В. А. Робака, нині в системі освіти функціонують навчальні заклади військового типу, де особи навчаються з віку 14 років (наприклад, військові ліцеї, училища), що доводить їхню спроможність бути учасниками легальних воєнізованих формувань. Обґрунтовуючи свою позицію, учений зауважує, що за вчинення окремих злочинів (ст. 187 КК України «Розбій», ст. 257 КК України «Бандитизм»), які є суміжними зі злочином, передбаченим ч. 4 ст. 260 КК України (участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян), кримінальній відповідальності підлягають особи, які на момент їх учинення досягли віку 14 років [189, с. 121].

Аналогічну позицію обстоює А. Д. Аджиєв, констатує, що кількість передбачених ч. 2 ст. 208 КК Російської Федерації злочинів, учинених особами віком від 14 років, є значною.

Крім того, можливість усвідомлення характеру та ступеня суспільної небезпеки участі в незаконному збройному формуванні, поінформованості цих осіб підтверджують дослідження вчених-психологів, юристів з проблем ювенальної юстиції, а також судова практика [3, с. 21–22].

Натомість І. С. Шапкін підтримує наведену позицію лише частково. Зокрема, цілком закономірно, на його думку, що за такі форми об'єктивної сторони, як створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керування ними, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, кримінальна відповідальність може наступати із 16 років, адже особа, навіть досягнувши такого віку, навряд чи зможе вчинити вказані дії. Водночас у межах таких

форм об'єктивної сторони зазначених протиправних діянь, як участь у складі не передбачених законом воєнізованого або збройного формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян, суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла віку 14 років, оскільки ці особи спроможні вчиняти й усвідомлювати такі дії [235, с. 137–139].

Як слушно зазначає А. А. Вознюк, вивчаючи питання про вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України, складно констатувати абсолютні переваги певного варіанта розв'язання проблеми. В одних випадках заслуговують на увагу аргументи вчених щодо зниження такого віку, а в інших – щодо його підвищення [79, с. 280]. Натомість учений обґрунтовує доцільність зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, до 15 років, одночасно знизивши загальний і понижений вік на один рік [79, с. 283].

Пропозиції щодо зниження мінімального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність у разі порушення кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 260 КК України, потребують додаткового аргументування. З цією метою слід проаналізувати критерії, на підставі яких законодавець визначив коло злочинів, за які кримінальна відповідальність настає з віку 14 років.

Перелік злочинів, відповідальність за які настає з 14 років, законодавець, імовірно, формував на підставі таких критеріїв чи факторів: 1) здатності осіб, які досягли віку 14 років, усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність певних діянь; 2) високий рівень суспільної небезпечності відповідних посягань, їх умисна форма вини; 3) відносна поширеність певних діянь серед осіб, які досягли зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; 4) наявність кримінально-правових заходів, що можуть бути застосовані до осіб певного

віку та здійснювати щодо них репресивний і виховний вплив [125, с. 140; 218, с. 237].

На нашу думку, особи віком 14 років здатні усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування й участі в ньому, а участі в нападах на підприємства, установи, організації чи на громадян, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, – і поготів.

Аналізуючи ступінь суспільної небезпеки діянь, передбачених ст. 260 КК України, слід зауважити, що злочин, визначений у ч. 1 цієї статті, належить до категорії середньої тяжкості; діяння, передбачене ч. 2 і 3, є тяжким; злочин, зафіксований у ч. 4 і 5, – особливо тяжким. Отже, ступінь суспільної небезпеки цих злочинів можна вважати високим.

Форма вини цих злочинів умисна, за винятком злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, у якому, очевидно, форма вини змішана.

Однак офіційних статистичних даних щодо поширеності суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 260 КК України, серед осіб віком 14 років немає. Це цілком закономірно, оскільки особа зазначеного віку не може бути суб'єктом вказаного злочину. Однак наявна низка фактів, що підтверджують таку участь, зокрема повідомлення правоохоронних органів [168] і засобів масової інформації [206].

Учені констатують, що нині немає навіть приблизної статистики щодо кількості дітей, які беруть участь у збройному конфлікті проти України на боці так званих Донецької та Луганської народних республік. Аналіз інформаційного простору Російської Федерації та зони тимчасової окупації Луганської та Донецької областей засвідчує, що активно залучати дітей і підлітків до лав незаконних збройних формувань почали з 2014 року. Ідеться не лише про створення проросійських військово-патріотичних об'єднань, де діти вивчають тактику ведення бою, проходять стрілецьку та снайперську підготовку, а й про залучення дітей до незаконних збройних формувань як

«синів полку» [233, с. 150–154]. Це певною мірою підтверджує поширеність злочинів, передбачених ст. 260 КК України, серед осіб віком 14–16 років.

На тенденції до зростання рівня злочинності серед неповнолітніх наголошують О. В. Смаглюк та А. А. Павловська, акцентуючи увагу на питанні про необхідність як зниження, так і розширення меж віку кримінальної відповідальності [196, с. 183].

Зазначене дає змогу сформулювати висновок про те, що вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, доцільно знизити до 14 років. Це зумовлено здатністю особи такого віку усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому, умисним його характером, значним ступенем суспільної небезпеки, активізацією цих злочинів протягом останніх років, досвідом окремих зарубіжних країн, а також результатами досліджень українських і зарубіжних учених [110, с. 325].

У створенні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можуть брати участь службові особи. Унаслідок аналізу та вивчення 65 кримінальних справ А. Д. Аджиєв встановив, що понад 60 % злочинів, передбачених ст. 208 КК Росії (особливо у формі створення, керівництва та фінансування), здійснюються спеціальними суб'єктами з використанням ними свого службового становища [3, с. 21–22]. Окремі вчені відносять навіть цей злочин до альтернативно-службових [7, с. 79].

Суспільна небезпека створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них суттєво зростає в разі, якщо представник влади чи інша службова особа вчиняє ці злочини використовуючи владу або службове становище. Варто погодитися з тим, що авторитет представників влади спрощує виникнення незаконних збройних формувань і допомагає їм існувати тривалий час, що ускладнює припинення та попередження цього злочину [15].

Злочин, визначений ст. 260 КК України, не передбачає спеціального суб'єкта. Тому вказана кримінально-правова норма не враховує підвищений ступінь суспільної небезпеки службових осіб у вчиненні цього злочину. Не випадково окремі зарубіжні вчені обґрунтовують доцільність введення до конструкції відповідного складу злочину кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки – «вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища» [3, с. 21–22; 15].

У зв'язку з цим актуальним є пошук оптимальної концепції врахування участі службових осіб, які, використовуючи владу або службове становище, долучаються до створення та функціонування злочинних об'єднань під час кваліфікації злочинів, диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання [79, с. 287].

Передусім постає питання стосовно того, як кваліфікувати дії службової особи, яка створювала це злочинне об'єднання чи брала в ньому участь використовуючи власне службове становище.

Участь службових осіб у вчиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України, необхідно кваліфікувати за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Однак не всі випадки участі службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, можна кваліфікувати за сукупністю, оскільки вони можуть не охоплюватись жодною з диспозицій статей розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». У таких випадках неможливо врахувати участь службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України. Адже навіть серед обставин, які обтяжують покарання, немає такої, що враховувала б участь службової особи, яка вчиняла злочин, зловживаючи владою або службовим становищем [113, с. 231–233].

А. А. Вознюк розв'язання проблеми кваліфікації злочинів, учинених учасниками злочинних об'єднань, які є службовими особами та вчиняють

злочин з використанням службового становища, вбачає в одному з чотирьох способів: 1) включення до складів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України, кваліфікуючої ознаки – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 2) удосконалення диспозицій статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне використання службовою особою влади чи службового становища (передусім ст. 364, 365 КК України); 3) доповнення ч. 1 ст. 67 КК України новою обставиною, яка обтяжує покарання, – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 4) відмова від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі [56, с. 105–108; 65, с. 543].

У подальшому, ураховуючи позицію М. І. Хавронюка [229, с. 242–243] та В. Я. Громко [88, с. 10, 196–198], найбільш прийнятним варіантом розв'язання проблеми вчений визнає відмову від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі [65, с. 543], з чим варто погодитися.

Таким чином, на сьогодні потребує розв'язання проблема кваліфікації дій службових осіб, які, використовуючи владу або службове становище, беруть участь у діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, оскільки не в усіх випадках такі дії одержують належну кваліфікацію, яка б повною мірою враховувала ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь. Варто погодитися з тим, що найбільш прийнятним варіантом її розв'язання є відмова від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі.

2.4. Суб'єктивна сторона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них

Вагоме значення у кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України, належить суб'єктивній стороні, передусім такій обов'язковій ознаці будь-якого складу кримінального правопорушення, як вина.

Одні вчені вважають, що злочину, передбаченому ст. 260 КК України (за винятком ч. 5 цієї статті), притаманний *умисел* [14, с. 8; 124, с. 426; 126, с. 197; 128, с. 400; 131, с. 457; 158, с. 801; 160, с. 597]. Натомість інші науковці обстоюють більш конкретну позицію з цього приводу, уточнюючи, що зазначений злочин вчиняється з *прямим умислом* [1, с. 15; 19, с. 32; 65, с. 640; 106, с. 74–65; 133, с. 492; 189, с. 124; 204, с. 12; 228, с. 288; 235, с. 145]. Вказівка на різновид умислу дає більш повне уявлення про форму вини в складі створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому, а тому варта схвалення.

Складнішою є ситуація із *формою вини в складі злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України*. Учені висловлюють дві позиції з цього приводу.

Перша полягає в тому, що цьому складу злочину притаманний *умисел щодо діяння та необережність щодо наслідків*. М. І. Хавронюк зазначає, що в такому разі наявний прямий умисел щодо діяння та необережність щодо наслідків [228, с. 288]. На думку В. А. Робака, кваліфікувати діяння особи за ч. 5 ст. 260 КК України можливо лише в тому разі, якщо наявна змішана форма вини, тобто вина у формі прямого умислу відносно суспільно небезпечного діяння та у формі необережності стосовно настання суспільно небезпечних наслідків [189, с. 127]. І. С. Шапкін зауважує, що із суб'єктивної сторони зазначений склад злочину означений змішаною формою вини. Діяння, передбачені ч. 4 ст. 260 КК України, що є причинами настання наслідків, визначених у ч. 5 ст. 260 КК України, характеризуються умисною формою вини, наслідки ж означені виключно виною у формі необережності [235, с. 147–148].

Відповідно до другої позиції, *ставлення до наслідків може бути як умисним, так і необережним*. П. С. Матишевський зазначає, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, означена виною у формі умислу або необережності [157, с. 611]. В. О. Навроцький зауважує, що ставлення до наслідків у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 5 ст. 260 КК України) характеризується необережністю. Частинами 4 та 5 ст. 260 КК України охоплюється вчинення учасниками не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК України, які полягають у нападі. Причому в ч. 5 ст. 260 КК України передбачено вчинення злочинів, ознакою складу яких є необережне заподіяння смерті кількох осіб, нанесення середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження з будь-якою формою вини [158, с. 801]. Схожу позицію обстоюють О. В. Смаглюк і Т. М. Приходько, стверджуючи, що ставлення до наслідків у вигляді загибелі людей (ч. 5 ст. 260 КК) характеризується непрямим умислом або необережністю, а до наслідків у вигляді заподіяння особі тяжкого тілесного ушкодження – прямим чи непрямим умислом або необережністю [160, с. 597]. А. А. Вознюк зазначає, що в контексті інших тяжких наслідків безпосередньо не йдеться ні про умисну, ні про необережну форму вини. Крім того, на практиці учасники не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, учиняючи напади на фізичних осіб, досить часто бажають або свідомо передбачають настання таких наслідків. Таким чином, учений вважає, що ставлення до таких наслідків може бути як умисним, так і необережним, а отже, вина в складі злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, залежно від виду наслідків може бути умисною або змішаною. Тобто злочин, передбачений ч. 5 ст. 260 КК України, може мати декілька форм вини¹.

¹ А. А. Вознюк слушно пропонує розмежовувати поняття декілька форм вини та змішана форма вини. Змішану форму вини він рекомендує визначити як ситуації, у яких наявний умисел стосовно діяння та необережність щодо наслідків або ж умисел відносно діяння та першого (найближчого) наслідку й необережність щодо іншого

Друга позиція видається найбільш прийнятною, так як законодавець дійсно в диспозиції ч. 5 ст. 260 КК України не конкретизує ставлення до інших тяжких наслідків, а тому цілком логічно припустити, що воно може бути як умисним, так і необережним.

Однак можливість учинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, з умисною формою вини зумовлює певні проблеми.

По-перше, за таких обставин участь у нападі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування складно відмежувати від участі в нападі банди. В. А. Робак слушно зауважує, що визнання за можливе умисного відношення до наслідків, передбачених у ч. 5 ст. 260 КК України, робить цей злочин зовсім іншим за суттю, таким, що спрямований на охорону інших суспільних відносин [189, с. 127].

По-друге, чи охоплюватимуться такі дії виключно ч. 5 ст. 260 КК України чи вони потребуватимуть кваліфікації за сукупністю злочинів? Слід погодитись з позицією дослідників цієї проблеми, що в разі встановлення умислу відносно зазначених наслідків діяння потрібно додатково кваліфікувати за іншими статтями: як злочини проти життя чи здоров'я або інші умисні злочини (В. А. Робак) [189, с. 127]; за відповідною статтею іншого розділу Особливої частини КК України (І. С. Шапкін) [235, с. 147–148].

Має рацію також А. А. Вознюк, зауважуючи, що в разі необережного ставлення до наслідків, передбачених ч. 5 ст. 260 КК України, дії винного слід кваліфікувати виключно за цією нормою. Натомість за умов умисного ставлення до означених наслідків наявна не лише сукупність злочинів, а й порушення принципу *non bis in idem*, оскільки в такому разі за одне й те саме діяння буде встановлено подвійну кримінальну відповідальність. Це підтверджує гіпотезу про доцільність виключення зі ст. 260 КК України

(кваліфікуючого) наслідку. Злочином з декількома формами вини, на його думку, варто вважати злочин, який може бути вчинений з різними формами вини, наприклад, з умисною та необережною, або умисною і змішаною [65, с. 547–548].

згадку про участь у злочинах, учинених цими злочинними об'єднаннями [65, с. 548].

Констатуючи прямий умисел у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України (за винятком ч. 5 цієї статті), слід розкрити його інтелектуальну та вольову ознаки.

Під час учинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, суб'єкт усвідомлює, що вчиняє діяння, спрямовані на створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, участь у його діяльності, керівництво ним, його фінансування, постачання йому зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, бере участь у складі цих злочинних об'єднань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян. У такому усвідомленні полягає зміст інтелектуальної ознаки прямого умислу. Натомість вольова ознака прямого умислу означена бажанням учинити вказані діяння. Подібним чином визначають інтелектуальну та вольову ознаку прямого умислу в складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України, дослідники цієї проблеми [189, с. 125–126; 235, с. 145–146].

Водночас існує й інша думка з цього приводу, пов'язана з *виокремленням у вказаному злочині суспільно небезпечних наслідків*. Окремі вчені хоча й вказують на наслідки в цьому злочині, однак не називають їх. Так, В. А. Абдухамітов зазначає, що організатори та керівники формування усвідомлюють, що організують незаконне збройне формування і керують ним, передбачають можливість або неминучість настання в результаті їх дій певних суспільно небезпечних наслідків і бажають їх настання. Учасник формування усвідомлює, що бере участь у діяльності незаконного збройного формування, унаслідок чого передбачає можливість чи неминучість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання [1, с. 15]. На думку А. Ч. Сигинбаєвої, крім усвідомлення фактичних і юридичних ознак, зміст умислу учасника незаконного збройного формування становить також передбачення суспільно небезпечних наслідків. Для визнання наслідків

умисними необхідно, щоб наслідок, який фактично настав, в основних юридичних рисах збігався з передбачуваним наслідком [204, с. 12].

Більш конкретну позицію з цього приводу висловлює Б. Ш. Бейбулатов, стверджуючи, що особи, які беруть участь як організатори (засновники) та керівники, передбачають, що внаслідок їхніх дій буде створено збройне формування, відбудеться керівництво ним, а особа, яка вступила до нього, стане його учасником. Вольове ставлення до цих наслідків саме й повинно становити зміст вольового моменту організатора, керівника та учасника незаконного збройного формування [14, с. 33]. Фактично вчений суспільно небезпечні наслідки пов'язав з моментом закінчення злочину в різних формах об'єктивної сторони його складу. Однак законодавець у ст. 260 КК України за винятком ч. 6 цієї статті не встановлює будь-яких вказівок на наслідки як ознаку об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину. Тому має рацію А. А. Вознюк, який стверджує, що складність встановлення наслідків у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, пов'язана з проблемами визначення вини в злочинах з усіченим чи формальним складом. Фактично вказівка на зазначені наслідки є зайвою в умисних злочинах з усіченим складом, на що неодноразово звертали увагу вчені [17, с. 725; 23, с. 202].

Варта уваги позиція стосовно того, що *свідомістю особи повинна охоплюватись кримінально-правова природа* не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. В. А. Абдухамітов з цього приводу зазначає, що свідомістю суб'єкта повинні охоплюватися незаконність і озброєність формування [1, с. 15]. На думку Б. Ш. Бейбулатова, у змісті умислу повинна відобразитися кількісна ознака групи, факт її незаконності, озброєності та мети створення [14, с. 8].

Більш комплексно до цього питання підійшов А. А. Вознюк, зазначаючи, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру діянь, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України, означає те, що свідомістю осіб, які їх учиняють, охоплюється розуміння таких моментів:

1) кримінально-правова природа злочинного об'єднання, тобто його належність до злочинної організації, банди, терористичної групи, терористичної організації, не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Особа принаймні в загальних рисах має усвідомлювати кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань;

2) належність до цього злочинного об'єднання. Особа має розуміти, що входить до певного злочинного об'єднання і діє не одна;

3) зміст учиненого нею діяння – створення злочинного об'єднання, керівництва ним, участі в ньому, участі в вчинюваних ним злочинах, сприяння йому тощо [65, с. 553–554].

Таким чином, для притягнення до кримінальної відповідальності за створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування необхідно, щоб особа усвідомлювала справжню кримінально-правову природу цього злочинного об'єднання, зокрема його незаконність, воєнізованість та озброєність.

Однак у певних випадках особа може помилятися, вважаючи, що: 1) воєнізоване або збройне формування є незаконним, тоді як насправді воно є законним; 2) воєнізоване або збройне формування є законним, однак насправді воно незаконне; 3) злочинне об'єднання, до якого вона належить і яке помилково вважає воєнізованим або збройним формуванням, насправді є бандою чи терористичною організацією.

У першому випадку помилка полягатиме в злочинності діяння, тобто особа помилково вважає, що її дії є злочином, хоча насправді вони правомірні. За таких обставин кримінальна відповідальність за ст. 260 КК України виключається.

У другому випадку наявна помилка в злочинності діяння, однак тут особа, навпаки, буде притягнута до кримінальної відповідальності за цією статтею, оскільки діє загальне правило – незнання закону не звільняє від кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин [144, с. 149].

О. О. Дудоров з цього приводу зазначає, що відповідно до ст. 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Вказана презумпція належить до спростовних (оспорюваних), тобто надає можливість у деяких ситуаціях урахувати не охоплену презумпцією специфіку конкретного випадку [96, с. 210].

Тому закономірним є те, що окремі вчені обстоюють іншу позицію щодо відповідальності осіб у зазначених випадках. Так, на думку А. Ч. Сигинбаєвої, у разі участі в діяльності незаконного збройного формування за відсутності усвідомлення його незаконності (добросовісної помилки в злочинності дій) з боку відповідної особи, її не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 229 КК Киргизії [204, с. 12–13]. Схожу позицію висловлює Б. Ш. Бейбулатов, зазначаючи, що в разі участі в діяльності формування за відсутності усвідомлення його незаконності (помиляння щодо законності дій) відповідними особами, вони не можуть притягуватися до кримінальної відповідальності за ст. 208 КК Росії [14, с. 34]. Крім того, учений наголошує, що організатори й учасники незаконних збройних формувань мають знати про наявність у членів формування зброї. Невстановлення цього факту в судовій практиці зумовлює кваліфікацію за іншими статтями КК [14, с. 32–33]. На думку Ю. В. Бірюкова, якщо особа сумлінно помилялася щодо незаконності збройного формування, у якому вона бере участь, вважаючи його законним, то наявна фактична помилка. Вона полягає в тому, що свідомістю особи не охоплюється розуміння участі в незаконному збройному формуванні, тому немає наміру брати участь у ньому. Якщо особа, вступивши в незаконне збройне формування, не вчинила інших діянь, які містять склад будь-якого злочину, вона не підлягатиме кримінальній відповідальності [19, с. 32].

А. А. Вознюк з цього приводу зауважує, що суд не може притягувати до кримінальної відповідальності осіб за злочин, передбачений ст. 260 КК України, якщо вони не усвідомлювали своєї належності до злочинних об'єднань, передбачених цією статтею. Водночас їм слід інкримінувати

фактично вчинені діяння, що охоплювались їхнім умислом. Якщо суб'єкт злочину спільно з іншими учасниками злочинного об'єднання вчинив злочин у його складі, однак не усвідомлював дійсної кримінально-правової природи злочинного об'єднання, то він має відповідати лише за конкретний злочин, учинений цим об'єднанням [65, с. 556–557].

Найбільш прийнятною виглядає остання позиція. Тому якщо особа бере участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні, однак не усвідомлює дійсної його кримінально-правової природи, то в її діях наявна юридична помилка в злочинності діяння, за наявності якої її не потрібно притягувати до кримінальної відповідальності за ст. 260 КК України. Однак якщо вона бере участь у складі цього об'єднання в нападах, то її слід притягувати до кримінальної відповідальності лише за злочин, що охоплювався змістом нападу.

У третьому випадку, очевидно, наявна помилка у кваліфікації діяння. У теорії кримінального права існує правило, згідно з яким кримінальна відповідальність у таких випадках настає за фактично вчинене [66, с. 97].

Наступною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину є *мета*¹. З цієї ознакою пов'язано чи не найбільше труднощів, що виникають у кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Це обумовлено відсутністю її чіткого визначення в законі про кримінальну відповідальність, а отже, можливістю різнопланового тлумачення та застосування в слідчій і судовій практиці. Від мети залежить кваліфікація злочину: виключно за ст. 260 КК України чи також додатково за сукупністю зі злочинами, передбаченими іншими статтями.

Оскільки в диспозиції ст. 260 КК України, за винятком ч. 4 та 5, відсутня вказівка на мету, то очевидно, що вона не є обов'язковою ознакою цього злочину. Однак постає питання стосовно того, чи може у створенні не

¹ Мета – це уявлення про результат, якого прагне досягти особа, що вчиняє злочин. Мета пов'язана з питаннями стосовно того, для чого вчинено злочин, чого особа прагнула досягти [66, с. 96].

передбаченого законом воєнізованого або збройного формування бути мета (якщо так, то якою вона є).

Значна частина вчених зазначає, що мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може бути різною [101, с. 133; 133, с. 492; 207, с. 17]. Водночас питання про її зміст є дискусійним у теорії кримінального права.

В. П. Тихий зазначає, що ці формування створюють зазвичай для виконання завдань, притаманних силовим структурам (забезпечення безпеки об'єктів або осіб – захист, оборона, охорона, примушення тощо) [133, с. 492]. Аналогічну позицію висловлюють О. Іщук та О. Богатирьова [101, с. 133]. Безперечно, учені мають рацію, однак постає питання стосовно того, наскільки коректно говорити про силові структури в злочинному світі. Здебільшого силовими структурами вважають легальні воєнізовані або збройні формування (наприклад, ЗСУ, НП та СБ України тощо), однак жодним чином не незаконні воєнізовані або збройні злочинні об'єднання.

Окремі науковці пов'язують таку мету з виконанням політичних завдань. Так, на думку М. Й. Коржанського, такі формування чи групи використовують для досягнення політичних цілей розв'язання політичних проблем із застосуванням військової сили [124, с. 426–427]. Схожу думку висловлює Ю. А. Кармазін, стверджуючи, що мета злочину – вирішення будь-яких політичних завдань шляхом застосування збройної сили [126, с. 197; 131, с. 457]. Однак така позиція видається занадто обмеженою та не дає змоги визначити весь спектр можливих інтересів не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Водночас слід зауважити, що до сфери інтересів таких злочинних об'єднань може належати виконання політичних завдань.

Існують твердження, у яких досить детально розкрито мету цих злочинних об'єднань. На думку В. А. Абдухамітова, цілі й мотиви створення незаконного військового формування можуть бути різними: боротьба з органами влади, встановлення контролю над іншими кримінальними,

політичними, соціальними, економічними, національними, релігійними, екстремістськими, сепаратистськими, націоналістичними групами [1, с. 8]. В. А. Робак стверджує, що детермінантами створення таких об'єднань є необхідність досягнення незаконними способами інтересів будь-яких груп населення (наприклад, надання земельних ділянок, надання будь-яких пільг тощо) або досягнення незаконними способами інтересів певних політичних сил (наприклад, збільшення місць членів будь-якої політичної сили в органах влади або місцевого самоврядування, прийняття органами влади або органами місцевого самоврядування будь-якого рішення на користь певної політичної сили тощо). Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть бути створені для силового впливу на органи влади або місцевого самоврядування; опору працівникам правоохоронних органів; забезпечення охорони (будь-кого або будь-чого) та вчинення будь-яких інших дій [189, с. 130].

Окремі вчені пропонують *класифікувати мету створення цих злочинних об'єднань*. Наприклад, В. А. Робак стверджує, що якщо детальніше розглянути суб'єктивні ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, то можна виокремити *початкову* та *кінцеву* мету злочину. Початкову мету доцільно виділяти розглядаючи такі форми об'єктивної сторони, як створення не передбаченого законом воєнізованого формування та створення не передбаченого законом збройного формування. У такому разі, незалежно від кінцевої мети, спочатку перед злочинцями постає мета створити зазначені формування. А вже потім за допомогою цих формувань досягати якихось інших цілей. Конкретний вияв кінцевої мети створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань незалежно від форми вчинення об'єктивної сторони буде знаходитись у площині досягнення завдань, подібних до військових. Воєнізованим формуванням притаманні два основні завдання: нападу або оборони. Відповідно до цього кінцева мета завжди буде пов'язана саме з виконанням функцій оборони чи нападу [189, с. 132–133]. Щодо початкової

мети особа, дійсно, прагне створити не передбачене законом воєнізоване або збройне формування. Однак чи є це насправді метою злочину. Зазначене прагнення майбутнього злочинця можна вважати лише наміром вчинити злочин. Натомість створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, участь у ньому чи інші суспільно небезпечні діяння складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, слід розглядати не як намір, а як результат, адже кримінальна відповідальність настає за власне факт створення, а не за бажання вчинити це діяння.

Найбільше значення в контексті дослідження мети як суб'єктивної ознаки аналізованого складу злочину має її *оцінка з точки зору позитивного та негативного спрямування*. Власне факт учинення злочину є негативним, однак мету такого злочину з моральної точки зору не завжди слід розглядати як негативну. Тому умовно її можна розділити на позитивну та негативну або злочинну та незлочинну. Саме так тлумачать мету не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування більшість учених.

Частина з них, визначаючи мету зазначених формувань, чітко не диференціює її на позитивну та негативну. А. В. Павлінов вважає, що організація незаконного збройного формування переслідує політичні, соціально-побутові (наприклад, «захистити» місто чи населений пункт від кримінальних посягань), націоналістичні й інші цілі [163, с. 108]. Схожу позицію обстоює А. Маякова, додаючи, що вони зазвичай звучать позитивно: «захист віри», «забезпечення безпеки на певній території» тощо [146].

Натомість більшість дослідників чітко розмежовує ймовірні варіанти злочинної та незлочинної мети.

Мету створення цих формувань, що має позитивну спрямованість, становлять: захист інтересів української держави, її суверенітету, територіальної цілісності, незалежності, прав і свобод громадян від цих злочинів (А. А. Вознюк) [57, с. 40–48; 65, с. 629–630]; охорону громадського порядку, самооборони тощо (А. М. Мондохонов) [152, с. 96–99]; охорону установ, патрулювання вулиць (Т. Д. Устінова) [219]; захист населення від

бандитських нападів (В. А. Конарєв) [106, с. 80], охорону поселень від злочинних виявів, захист інтересів держави, підтримання громадського порядку, боротьбу зі злочинністю; охорону установ і підприємств, громадян (Ю. С. Бірюков) [19, с. 33].

Різновидами злочинної мети є різноманітні протиправні діяння, спрямовані на насильницьку чи іншу протиправну зміну або повалення конституційного ладу чи на захоплення державної влади, зміну меж території або державного кордону України, порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення тощо (А. А. Вознюк) [57, с. 40–49; 65, с. 629–630]; учинення терористичних актів, насильницьку зміну основ конституційного ладу або порушення цілісності держави, інші злочинні цілі (Т. Д. Устінова) [219]; відторгнення частини території держави, повалення або насильницьку зміну конституційного ладу, бандитські напади на громадян та організації тощо (Ю. С. Бірюков) [19, с. 33], участь у збройних конфліктах, здійснення злочинної діяльності (В. А. Конарєв) [106, с. 80].

Слушним слід визнати положення про те, що мета не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування може бути як позитивною, так і негативною, або злочинною чи суспільно корисною. Таке твердження логічно впливає не лише з аналізу позицій учених, а й із буквального тлумачення диспозиції ст. 260 КК України, у якій вона не конкретизована. Водночас можна висловити припущення про те, що її слід тлумачити обмежено – виключно як злочинну.

Тому закономірною є протилежна позиція з цього приводу, відповідно до якої відсутність у диспозиції статті вказівок на характер мети є вказівкою кримінологам на те, що особи, винні у створенні й участі в незаконних збройних формуваннях, *здебільшого мають злочинну мету* [14, с. 33–34]. Такою її переважно визнано в судовій практиці. Суди вважають не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями злочинні об'єднання, що мають на меті вчинення злочинів, зокрема:

здійснення методами військових операцій силової підтримки незаконно створених структур «ДНР», придушення організованого опору населення на окупованій території, депортація населення Донецької області, встановлення режиму військового стану, протистояння правоохоронним органам України, знищення їх живої сили та матеріальних засобів, а також учинення інших тяжких й особливо тяжких кримінальних правопорушень [31; 37]; заволодіння окремими територіями та їх утримання, силова підтримка окремих владних структур, депортація населення з регіону знаходження цього збройного формування, знищення живої сили супротивника та його матеріальних коштів з використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин тощо [42].

Таким чином, одні вчені визначають мету створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування виключно як злочинну, а інші – як злочинну, так і незлочинну.

Чітка невизначеність мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування створює проблеми для правозастосувачів.

Для їх розв'язання можна висловити гіпотези про те, що мету створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід визначити:

- 1) як злочинну;
- 2) як незлочинну;
- 3) як злочинну, так і незлочинну.

Визначення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування як злочинної – єдиної чи альтернативної незлочинній – породжує певні проблеми. Адже за таких обставин виникає *конкуренція* злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими ст. 255, 257, 258³ КК України. Наприклад, якщо не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, маючи ознаки організованої групи чи злочинної організації, вчиняє збройні напади, то постає питання стосовно того, як кваліфікувати дії його учасників. По-перше, їм можна інкримінувати

ч. 4 чи ч. 5 ст. 260 КК України. По-друге, це об'єднання дуже схоже з бандою, а отже, дії таких суб'єктів можна кваліфікувати за ст. 257 КК України. Це спонукає до необхідності розгляду питання про доцільність існування в ст. 260 КК України такого діяння, як участь у складі цих формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян. Адже в разі появи такої мети після створення злочинного об'єднання доцільно говорити про трансформацію¹ не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування в банду. По-третє, якщо його учасники під час учинення нападів застосовують зброю, учиняють вибухи з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади, або привернення уваги громадськості до певних політичних поглядів, то чим тоді вони відрізняються від учасників терористичних об'єднань, дії яких необхідно кваліфікувати за ст. 258 та 258³ КК України? Наявність мети вчинення терористичних актів може свідчити про трансформацію не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування в терористичне об'єднання.

Можуть також виникати проблеми під час відмежування досліджуваного злочину від розбою в разі участі членів не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування в нападі на громадян. У зв'язку з цим відразу постає питання: чи можна злочин, передбачений ст. 260 КК України, додатково кваліфікувати за ст. 187 КК України? Вивчаючи Єдиний державний реєстр судових рішень, ми таких вироків не знайшли (додаток Б) [121, с. 148–150].

Тому закономірно, що участь у схожих, якщо не сказати тотожних, злочинних об'єднаннях, суди кваліфікують по-різному. *Наприклад, участь ОСОБА_2 в не передбаченому законом збройному формуванні «ДНР», яка*

¹ У цьому разі йдеться про трансформацію одного злочинного об'єднання в інше, тобто трансформацію форми співучасті [71; 81].

полягала в несенні служби на блокпосту, виконанні незаконних наказів, пов'язаних зі здійсненням пропускнуго контролю, регулюванням дорожнього руху, перевіркою осіб, перевіркою документів і багажу, кваліфіковано за ч. 2 ст. 260 КК України – як участь у не передбаченому законом збройному формуванні [37]. В іншому випадку дії ОСОБА_2, який вступив до не передбаченого законом збройного формування – підрозділу «Меч» терористичної організації «ДНР», а в подальшому перевівся до бригади народної міліції «Беркут» цієї організації, де здійснював постачання продуктів харчування та виконував функції озброєного вартового кваліфіковано як участь у терористичній організації «ДНР», тобто за ч. 1 ст. 258³ КК України [39]. Ще в одному випадку ОСОБА_3 вступив до так званого Семенівського батальйону не передбачених законом збройних формувань терористичної організації «ДНР», де ніс службу з вогнепальною зброєю на блокпостах. У подальшому після проходження відповідної військової підготовки він виконував функції командира танку, здійснюючи в складі екіпажу бойове чергування на території різних населених пунктів. ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК України, а його дії кваліфіковано як участь у діяльності терористичної організації [26]. Як видно з вироків, у всіх випадках особи брали участь у не передбаченому законом збройному формуванні, однак лише в першому випадку злочин кваліфіковано за ст. 260 КК України.

Таким чином, в одних випадках суди кваліфікують дії учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань як участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а в інших – як участь у терористичних організаціях [121, с. 148–150].

Це свідчить про складність відмежування злочину, передбаченого ст. 260 КК України, від злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, що обумовлює різну кваліфікацію тотожних або однорідних суспільно

небезпечних діянь, а отже, застосування різних заходів кримінально-правового впливу до їх суб'єктів у схожих ситуаціях.

На цьому наголошують й окремі вчені, зазначаючи, що відсутність у диспозиції статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за створення незаконного воєнізованого або збройного формування та участь у ньому, вказівки на характер мети є прогалиною в законі, яка істотно ускладнює відмежування зазначеного злочину від суміжних складів [1, с. 15–16; 19, с. 33; 169; 204, с. 12].

У КК окремих зарубіжних країн наявні певні уточнення в диспозиції статті з цього приводу. Так, у ст. 287 КК Білорусі криміналізовано створення незаконного збройного формування за відсутності ознак ст. 286 цього Кодексу, або керівництво таким формуванням, або участь у ньому [213].

З метою не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування пов'язана кваліфікація створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому за ст. 260 КК України або за іншими статтями, а також за сукупністю злочинів.

На думку О. Іщук та О. Богатирьової, особи, які не вчиняли терористичних злочинів і не сприяли цьому та не мали і не мають на меті вчинення таких злочинів, але є учасниками «ДНР», працюючи в структурах, не передбачених законами України, зокрема «МВС ДНР», інших військових чи збройних формуваннях «ДНР», створених зазвичай для виконання завдань, притаманних силовим структурам (забезпечення на не підконтрольній владі України території Донецької області громадського порядку, безпеки об'єктів або осіб – захисту, охорони, оборони тощо), несуть відповідальність за ст. 260 КК України [101, с. 133].

Кваліфікація за ст. 260 КК України дій учасників не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування теоретично можлива у випадках, коли така мета не охоплюється метою злочинної організації, банди чи терористичних об'єднань. Про це може йтися в разі створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань з метою

вчинення певної категорії злочинів середньої тяжкості, що не відносять до терористичних і не полягають у нападах.

Якщо злочинна мета не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування наявна на етапі його створення та підпадає під мету злочинних об'єднань, передбачених ст. 255, 257, 258³ КК України, то за наявності інших кримінально-правових ознак цих злочинних об'єднань, дії винних, на наш погляд, варто кваліфікувати виключно за вказаними статтями, без посилання на ст. 260 КК України. Схожу позицію обстоюють також окремі зарубіжні дослідники в межах кваліфікації аналогічних злочинів [3, с. 23–24; 146; 192, с. 20].

Сукупність злочинів, передбачених ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими іншими статтями КК України, буде наявна передусім у випадках, коли не передбачене законом воєнізоване або збройне формування створювалося із суспільно корисною метою, однак у подальшому з виникненням мети вчинення певних злочинів і здійсненням відповідних дій щодо їх реалізації трансформувалося в інше злочинне об'єднання, зокрема злочинну організацію, банду, терористичне об'єднання тощо. Аналогічну позицію обґрунтовують також інші вчені [3, с. 23–24; 19, с. 33; 101, с. 133].

Однак слід не погодитися з А. Ч. Сигинбаєвою, яка відмічає, що якщо незаконне збройне формування змінило мету свого створення, переорієнтувало учасників формування на вчинення злочинів іншої спрямованості, то їх дії достатньо кваліфікувати лише за ст. 230 КК КР як бандитизм [204, с. 16]. За цих обставин не одержує кримінально-правової оцінки попереднє діяння, що полягало у створенні таких формувань та участі в них.

Таким чином, визначення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування як злочинної породжує конкуренцію злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими ст. 255, 257, 258³ КК України. У такій ситуації розмежування вказаних злочинів є вкрай ускладненим та навіть неможливим. Це негативно впливає на забезпечення

кримінально-правової охорони громадської безпеки та інших пов'язаних з нею суспільних відносин від посягань злочинних об'єднань [116, с. 288–301].

У зв'язку з цим логічною виглядає гіпотеза про те, що мету не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід тлумачити обмежено, тобто лише як *суспільно корисну чи в позитивному аспекті*.

Наведену гіпотезу підтверджують аргументи, згідно з якими правомірність цілей є основою розмежування, по-перше, складу створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, а по-друге, інших злочинів [3, с. 8–9; 192, с. 20–22]. В іншому разі (якщо формування має на меті вчинення злочинів) це злочинне об'єднання за наявності відповідних ознак можна віднести до банди, злочинної організації, терористичного об'єднання тощо.

Кримінально-правовий потенціал складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, полягає в тому, що зазначена норма розрахована на випадки, коли суб'єкт злочину не усвідомлював дійсну мету певного злочинного об'єднання (наприклад терористичної групи чи терористичної організації), однак розумів інші його кримінально-правові ознаки, а також на випадки створення цих формувань із суспільно корисною метою, незважаючи на що дії його учасників усе одно залишаються за межами закону. Як слушно з цього приводу зазначає М. О. Акімов, створене ззовні для реалізації правомірної мети (скажімо, захисту держави, протидії злочинності), воєнізоване (збройне) формування в жодному разі не набуває законних рис [4, с. 21].

Навіть якщо не передбачене законом воєнізоване або збройне формування і створюється із суспільно корисною метою, то відсутність необхідного контролю з боку держави дозволяє досить легко йому трансформуватись у відповідне об'єднання зі злочинною метою. Причому в такий спосіб можна створювати цілі «кишенькові воєнізовані громадські

формування», які досить легко можуть перетворитись у «приватні збройні сили».

Має рацію Н. І. Сальнікова стосовно того, що висунення незаконними збройними формуваннями корисних цілей не усуває їх суспільної небезпеки, яка полягає не лише у функціонуванні різних за кількістю учасників груп, які мають зброю, придбану зазвичай незаконно, і діючих поза контролем з боку державних органів, а й в існуванні ймовірності перетворення таких об'єднань за визначених умов у банди або злочинні співтовариства, використання їх для вчинення інших злочинних діянь [192, с. 20–22].

Однак тлумачення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування виключно в позитивному аспекті неможливе через наявну конструкцію складу злочину, визначеного ст. 260 КК України, де мета цього злочинного об'єднання чітко не окреслена, а отже, вона потребує уточнення. Т. А. Бекботова доходить висновку про доцільність уточнення суб'єктивної сторони організації незаконного збройного формування та участі в ньому шляхом вказівки на *відсутність мети вчинення іншого злочину*. Практика засвідчує, що коли такі формування створюються з метою охорони громадського порядку, їх суспільна небезпека переважно пов'язана з незаконністю створення. Це не спричинить декриміналізації будь-яких нині протиправних діянь, а лише додатково деталізує питання їх кваліфікації [15].

Однак існує і протилежна позиція з цього приводу, з якою доцільно не погодитись. Так, І. С. Шапкіна зазначає, що *виокремлення будь-яких цілей як обов'язкових ознак суб'єктивної сторони є недоцільним і необґрунтованим фактом*, оскільки призведе до звуження дії кримінального закону, а іноді – до неможливості застосування вказаної норми. Так, наприклад, неможливо буде застосувати цю норму в разі створення зазначених угруповань або їх залучення для вчинення рейдерства, що набуває поширення останнім часом на території нашої держави [235, с. 148–149]. Навпаки, у цьому разі існує значна ймовірність конкуренції ст. 260 і ст. 257 КК України. Із залученням таких формувань до вчинення злочинів, що полягають у нападах, вони

трансформуються в банди. З огляду на зазначене, необґрунтованою видається позиція В. А. Абдухамітова, який вважає, що винні особи, створюючи незаконне збройне формування, більшою мірою переслідують злочинні цілі, оскільки інакше неможливо буде відмежувати аналізований злочин від збройного заколоту, насильницького захоплення влади або насильницького утримання влади, бандитизму й організації злочинного співтовариства (злочинної організації) тощо [1, с. 15–16]. Якщо вони переслідують злочинні цілі від самого початку, то відразу виникають проблеми з вибором кримінально-правової норми, яку слід застосовувати в разі такої конкуренції. Тому від самого початку мета, навпаки, має бути позитивною, інакше вчинене не можна кваліфікувати як створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Якщо воєнізоване або збройне формування здійснює напад з метою здобуття зброї – це вже банда.

У теорії кримінального права висловлено пропозицію щодо створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування з позитивною метою визнавати обставиною, що виключає кримінальну відповідальність.

А. М. Мондохонов стверджує, що в разі створення незаконних збройних формувань у соціально корисних цілях виникає конкуренція суспільної небезпеки «незаконності» збройного формування та соціальної корисності мети його створення і функціонування. Подібна ситуація може виникнути в місцях, де уповноважені державні органи не спроможні самотійно забезпечити правопорядок і безпеку, проте в цьому випадку діяльність незаконного збройного формування, спрямовану на досягнення соціально корисної мети, слід оцінювати з урахуванням положень про крайню необхідність [152, с. 96–99].

Ф. А. Узбеков пропонує в примітці до статті, що передбачає кримінальну відповідальність за організацію незаконного збройного формування чи участь у ньому, встановити положення про те, що не визнається незаконним збройне формування (об'єднання, загін, дружина або

інша група), не передбачене законом, але створене з метою відбиття акта зовнішньої агресії¹. Дії, учинені з метою відбиття нападу, слід розглядати як спеціальний вид необхідної оборони.

Б. Ш. Бейбулатов зауважує, що ідею закріплення в кримінальному законі прав громадян не лише на індивідуальну, а й на колективну необхідну оборону дійсно висували декілька років тому. Не суперечить така оборона й чинному кримінальному законодавству (ст. 37 КК Росії). Однак необхідно брати до уваги аксіому, згідно з якою питання забезпечення оборони та безпеки, зокрема в регіонах з гострою соціальною та міжетнічною напругою шляхом створення там недержавних збройних формувань (воєнізованих організацій, загонів самооборони, ополчення, дружин тощо) можуть бути позитивно вирішені лише в межах Конституції Росії та на рівні федерального законодавства [14, с. 33–35]. Дійсно, питання забезпечення оборони й безпеки завжди повинно вирішуватись у межах чинного законодавства.

А. А. Вознюк вважає, що це може бути спеціальний вид необхідної оборони, передбачений окремою частиною ст. 260 КК України. Водночас зазначена норма може бути сформульована таким чином, щоб не визнавались протиправними діяння учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, визначені ст. 260 КК України, спрямовані на захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України від суспільно небезпечного посягання шляхом

¹ Зовнішньою агресією дослідник пропонує вважати альтернативне вчинення будь-якого з таких діянь: а) вторгнення або напад збройних сил іншої держави на територію Російської Федерації; б) будь-яку військову окупацію, який би тимчасовий характер вона не мала, що є результатом вторгнення, або напад збройних сил іншої держави на територію Російської Федерації; в) будь-яку анексію території Російської Федерації або її частини, учинену із застосуванням військової сили іншої держави; г) бомбардування збройними силами іншої держави території Російської Федерації або застосування іншою державою будь-якої зброї проти території Росії; д) блокаду портів або берегів Російської Федерації збройними силами іншої держави; е) напад збройними силами іншої держави на сухопутні, морські або повітряні сили або морські й повітряні флоти Російської Федерації; ж) застосування збройних сил іншої держави, що знаходяться на території Російської Федерації за згодою з приймаючою державою, у порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди [217, с. 175].

заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної та достатньої за певних обставин для негайного відвернення чи припинення посягання [78, с. 45–48].

Безперечно, ідея вчених виглядає досить слушною. Серед позитивних аспектів цієї норми є важливий факт: її пропонують поширити лише на незаконні воєнізовані або збройні формування, що мають на меті захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України.

Однак у такій нормі існує й певна небезпека зловживання нею з метою уникнення кримінальної відповідальності учасниками не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Для того, щоб визнаватись обставиною, що виключає кримінальну відповідальність, таке формування повинно створюватись для негайного відвернення чи припинення посягання, а також припиняти свою діяльність на вимогу правоохоронних органів чи ЗС України або ж входити до складу останніх.

Тому лише окремі види позитивної мети (за безумовного дотримання встановлених законодавством вимог) можна визнавати обставиною, що виключає злочинність діяння, наприклад, спеціальним видом необхідної оборони.

З метою уточнення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід додати в диспозицію ст. 260 КК України або у визначення цих злочинних об'єднань вказівку на те, що це злочинне об'єднання не має на меті вчинення злочинів.

Аналіз диспозиції ст. 260 КК України свідчить про те, що *мотив* не є обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого вказаною статтею. Попри це, його встановлення має вагоме значення передусім для призначення покарання. Слушною є позиція Д. В. Каменського стосовно того, що встановлення судом мотивації є доречним під час призначення конкретного покарання [102, с. 443].

Більшість учених наголошують на тому, що мотиви створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування можуть

бути різними [101, с. 133; 133, с. 492; 189, с. 136–137; 207, с. 17]. З цією позицією варто погодитись, однак вона не дає повного уявлення про мотиви діяльності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Тому більш виваженою видається позиція тих дослідників, які конкретизують мотиви цих злочинів. На думку В. А. Абдухамітова, зміст мотиву цього злочину становить бажання продемонструвати грубу силу, протиставити себе суспільству [1, с. 16]. В. А. Робак вважає, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть бути створені для силового впливу на органи влади або місцевого самоврядування, опору працівникам правоохоронних органів; забезпечення охорони (будь-кого або будь-чого) та вчинення будь-яких інших дій [189, с. 136–137]. Б. Ш. Бейбулатов зазначає, що мотивація організації та участі в незаконному збройному формуванні з психоаналітичних позицій представлена комплексом раціональних та ірраціональних спонукань, серед яких чільне місце посідають самоствердження, самоідентифікація, «ідейний абсолютизм», молодіжна романтика, потяг до смерті, користі [14, с. 9]. Ю. С. Бірюков стверджує, що серед мотивів організації та участі в незаконному збройному формуванні наявні мотиви, зумовлені ідеями релігійного екстремізму, національної нетерпимості, переконаннями у володінні рецептом порятунку власного народу, у пізнанні вищої істини за відмови від загальнолюдських цінностей [14, с. 34–35]. З-поміж мотивів створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них учені виокремлюють передусім політичні [124, с. 426–427; 126, с. 197].

Аналіз позицій учених засвідчує, що мотиви створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них переважно є негативними (бажання продемонструвати грубу силу, протиставити себе суспільству, здійснити силовий вплив на органи влади або місцевого самоврядування, опір працівникам правоохоронних органів;

мотиви, породжені ідеями релігійного екстремізму, національної нетерпимості, переконаннями у володінні рецептом порятунку свого народу, у пізнанні вищої істини в разі відмови від загальнолюдських цінностей), хоча в певних випадках можуть бути й позитивними (забезпечення охорони будь-кого або будь-чого). Невипадково Т. А. Бекботова поділяє їх на злочинні та незлочинні [15]. Причому інколи негативний чи злочинний мотив у свідомості учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування може бути позитивним.

Окремі науковці диференційовано підходять до визначення мотивів різних учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Ю. С. Бірюков стверджує, що пересічним учасникам найчастіше притаманні більш прості, доступні мотиви: самоствердження, бажання домінувати, придушувати «невірних»; прикрити небажання працювати ідеями порятунку нації, звільнення народу; прагнення надати своєму життю особливої гостроти; молодіжна романтика й героїзм; потреба в ризику, небезпеці, потягу до смерті; можливість безкарно виявити свої садистські нахили. Таким особам властиві високий рівень агресивності, жорстокість, цілковита байдужість до долі жертв, відсутність співчуття до них, їхніх родин і дітей. Саме ці властивості особистості впливають на формування мотивів участі в незаконному збройному формуванні [19, с. 34–35].

Загалом погоджуючись з позицією вченого, варто зауважити, що високий рівень агресивності, жорстокість притаманні не всім учасникам таких злочинних об'єднань. Підтвердженням цього є той факт, що в певних випадках осіб втягують у діяльність не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Практика засвідчує, що не всі учасники цих злочинних об'єднань беруть участь у нападах на фізичних та юридичних осіб, а тому інколи навіть не мають контакту з потерпілими від таких нападів (додаток Б). Існують випадки, коли участь учасників не передбачених законом збройних формувань полягала в лагодженні бойової техніки [33],

приготуванні їжі, прибиранні приміщення та його охороні [46], веденні обліку біженців [32].

У судовій практиці трапляються різні мотиви вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Так, одні беруть участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях мотивуючи свої дії необхідністю захисту власної «землі» [42], інші – з корисливих мотивів, переслідуючи мету отримання грошової винагороди [45; 48].

Як слушно зауважує Ю. С. Бірюков, варті уваги мотиви, зумовлені соціальними чинниками: низькими культурою та рівнем освіти; відсутністю роботи, житла; впливом пропагандистів фундаментальних релігійних течій тощо. У сукупності ці обставини також впливають на процеси «визрівання» мотивів участі в незаконному збройному формуванні та є додатковим криміногенним фактором [19, с. 34–35].

Варто погодитись з позицією вчених про недоцільність конкретизації в диспозиції ст. 260 КК України мотиву цього злочину. Має рацію В. А. Робак стосовно того, що *виокремлення будь-якого мотиву* створення цих об'єднань як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу злочину *є недоцільним*, адже встановлення будь-якого мотиву, зокрема суспільно-політичного, надзвичайно ускладнить або навіть унеможливить доказування вини особи, а отже, і кваліфікацію її дій за цієї статтею КК України [189, с. 130]. Це сприятиме уникненню окремими учасниками не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань кримінальної відповідальності.

Більшість учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань мають спільні мотиви. Однак у певних випадках учасники цих злочинних об'єднань керуються різними мотивами, на чому також наголошують учені [65, с. 639].

Висновки до розділу 2

1. Створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може призвести до таких негативних наслідків: 1) подальшого їх використання в учиненні злочинів; 2) трансформації цих формувань в інші злочинні об'єднання – банди, злочинні організації, терористичні групи та організації тощо; 3) дестабілізації соціально-політичної обстановки в країні; 4) перешкоджання ефективному функціонуванню державного механізму; 5) виникнення загрози для існування держави чи окремих її територій; 6) створення загрози спричинення шкоди правам і свободам громадян у зв'язку з високою ймовірністю застосування силових методів під час нейтралізації таких формувань; 7) створення атмосфери невпевненості громадян у своїй безпеці, захищеності прав і свобод; 8) неконституційному, насильницькому вирішенні соціальних, економічних, політичних та інших проблем.

Родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 260 КК України, визнають громадську безпеку. Водночас розміщення статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, у КК України саме серед злочинів проти громадської безпеки відповідає тенденціям розвитку кримінального законодавства тих зарубіжних країн, які мають з Україною спільне історичне минуле та схожу систему кримінально-правових норм.

Безпосереднім основним об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері забезпечення громадської безпеки від загрози створення та діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Безпосереднім додатковим факультативним об'єктом є життя, здоров'я, власність тощо.

У злочині, передбаченому ст. 260 КК України, до обов'язкових ознак слід віднести і предмет злочину – зброю, боєприпаси, вибухові речовини та військову техніку. Він характерний лише для випадків учинення злочину у

формі забезпечення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань цими предметами.

Якщо визнавати потерпілим лише фізичних чи юридичних осіб, то потерпілими можуть ставати зазначені суб'єкти лише в разі вчинення стосовно них окремих суспільно небезпечних діянь. Так, потерпілі притаманні складам злочинів, передбачених ч. 4 і 5 ст. 260 КК України.

2. Створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування включає такі обов'язкові діяння: 1) вербування учасників; 2) встановлення їм певних завдань і правил поведінки; 3) матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення. Решта діянь щодо створення цих формувань слід визнати факультативними. Тобто для доказування факту створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування пропонуємо встановлювати принаймні обов'язкові діяння, а за можливості – також додаткові.

Створення не передбаченого законом воєнізованого формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, та в якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Натомість створення не передбаченого законом збройного формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, у якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка та яке має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням – це управління ним, що полягає в різних за характером і змістом діях з організації його діяльності, які охоплюють розподіл функцій

між учасниками, планування відповідних заходів, організацію матеріально-технічного (передусім зброєю) або будь-якого іншого забезпечення діяльності формування, керівництво підготовкою і вчиненням окремих злочинів його учасниками, організацію та безпосереднє здійснення різних видів підготовки таких суб'єктів, встановлення їм певних завдань і контроль за їх виконанням.

Виокремлення цієї форми об'єктивної сторони є необхідним для встановлення окремих функцій осіб, які виконують роль організатора, а отже, більш детальної диференціації кримінальної відповідальності. Так, якщо особа створила не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, а в подальшому керує ним, то у вину їй потрібно ставити обидва діяння.

Участь в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні є вступ до цього злочинного об'єднання та подальше виконання будь-яких дій в його інтересах. Вступ до не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування полягає в тому, що особа надає згоду на свою участь у ньому. Її можуть призначити на певну посаду, видати їй зброю, пропуск, військову форму, надати позивний, роз'яснити функціональні обов'язки в складі формування, вона може прийняти присягу, дати підписку.

Вивчення судової практики дає підстави стверджувати, що участь у не передбаченому законом збройному формуванні на Сході України здебільшого полягає в таких діях: здійснення чергування на блокпосту; проходження навчання з вогневої підготовки; спостереження за переміщенням військовослужбовців ЗС України; агітація щодо вступу до не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; висвітлення в соціальних мережах позитивних моментів діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; зупинка транспортних засобів, перевірка документів водія, пасажирів, вантажу; охорона будівель.

Участю в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні слід визнавати й таку участь, яка безпосередньо не пов'язана з учиненням окремих злочинів у складі цих злочинних об'єднань.

Участю є випадки, коли особа долучається до виконання поставлених завдань спільно з іншими учасниками, тобто діє разом з ними. Натомість сприяння – це допомога учасникам не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (знаряддями, засобами, фінансами, інформацією). Тобто фактично це пособницькі дії.

Щоб усунути підґрунтя для дискусій, попередити неоднозначне тлумачення та застосування цих форм об'єктивної сторони злочину, варто закріпити визначення участі та сприяння злочинному об'єднанню в ст. 28 КК України.

Злочин у цій формі об'єктивної сторони слід вважати закінченим з моменту виконання будь-яких дій в інтересах не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

За участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян можуть відповідати як члени, так й інші учасники таких формувань.

З огляду на проблеми, які створює ця форма об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, цілком закономірним є те, що в теорії кримінального права висловлюють пропозиції вилучити зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5.

Окремі злочини, учинені в складі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, потребують кваліфікації за сукупністю злочинів.

Фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки необхідно трансформувати в сприяння таким формуванням з визначенням у примітці до ст. 260 КК України переліку відповідних дій.

Для диференціації кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них необхідно використати модель, запропоновану А. А. Вознюком, відповідно до якої найменш небезпечними діями є участь у злочинному об'єднанні, різноманітні варіанти її вияву, а також сприяння йому. Їх слід розмістити в першій частині ст. 260 КК України. Натомість найбільш небезпечні дії організаторів злочинних об'єднань – створення злочинних об'єднань і керівництво ними – варто розмістити в другій частині ст. 260 КК України.

3. Для підвищення ефективності притягнення до відповідальності осіб, причетних до діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в Україні, слід упровадити модель маркування-реєстрації злочинних об'єднань. Такий порядок значно спрощує притягнення до відповідальності учасників цих злочинних об'єднань. Якщо відповідно до цього порядку є рішення про визнання певного злочинного об'єднання не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням, то будь-яка особа, яка бере в ньому участь чи сприяє йому, повинна притягатись до кримінальної відповідальності. Причому не потрібно в кожному випадку притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи кожен раз доводити кримінально-правові ознаки злочинного об'єднання, оскільки вони вже доведені та відображені в рішенні суду. Спрощується доведення суб'єктивної сторони складу злочину, оскільки можливим буде встановлення усвідомлення суб'єктом кримінально-правової природи злочинного об'єднання через його ознаки або через знання того факту, що певна об'єднання визнано злочинним. На наш погляд, такий порядок слід розробити і в КК України.

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, доцільно знизити до 14 років. Це зумовлено здатністю особи такого віку усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому,

умисним його характером, значним ступенем суспільної небезпеки, активізацією цих злочинів протягом останніх років, досвідом окремих зарубіжних країн, а також результатами досліджень українських і зарубіжних учених.

Участь службових осіб у вчиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України, необхідно кваліфікувати за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Однак не всі випадки участі службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, можна кваліфікувати за сукупністю, оскільки вони можуть не охоплюватись жодною з диспозицій статей розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». У таких випадках неможливо врахувати участь службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України. Адже навіть серед обставин, які обтяжують покарання, немає такої, що враховувала б участь службової особи, яка вчиняла злочин, зловживаючи владою або службовим становищем.

Таким чином, на сьогодні потребує розв'язання проблема кваліфікації дій службових осіб, які, використовуючи владу або службове становище, беруть участь у діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, оскільки не в усіх випадках такі дії одержують належну кваліфікацію, яка б повною мірою враховувала ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь. Варто погодитися з тим, що найбільш прийнятним варіантом її розв'язання є відмова від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі.

4. Для злочину, передбаченого ст. 260 КК України (за винятком ч. 5 цієї статті), характерний прямий умисел. Натомість складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, притаманні декілька форм вини – умисна або змішана, оскільки ставлення до наслідків нападів учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може бути як

умисним, так і необережним. Причому умисел може бути як прямим, так і не прямим.

Однак можливість учинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 260 КК України, з умисною формою вини зумовлює певні проблеми. По-перше, за таких обставин участь у нападі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування складно відмежувати від участі в нападі банди. По-друге, чи охоплюватимуться такі дії виключно ч. 5 ст. 260 КК України чи вони потребуватимуть кваліфікації за сукупністю злочинів? Це підтверджує логічність пропозицій про доцільність виключення зі ст. 260 КК України згадки про участь у нападах учасниками зазначених формувань.

Для притягнення до кримінальної відповідальності за створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування необхідно, щоб особа усвідомлювала справжню кримінально-правову природу цього злочинного об'єднання, зокрема його незаконність, воєнізованість та озброєність.

У певних випадках особа може помилятися, вважаючи, що: 1) воєнізоване або збройне формування є незаконним, тоді як насправді воно є законним; 2) воєнізоване або збройне формування є законним, однак насправді воно незаконне; 3) злочинне об'єднання, до якого вона належить і яке помилково вважає воєнізованим або збройним формуванням, насправді є бандою чи терористичною організацією.

Мета не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, з огляду на буквальне тлумачення ст. 260 КК України, може бути різною – злочинною (негативною) чи незлочинною (позитивною або суспільно корисною). Однак визначення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування як злочинної спричиняє конкуренцію злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими ст. 255, 257, 258³ КК України, ускладнює їх розмежування. Це негативно позначається на забезпеченні кримінально-правової охорони

громадської безпеки й інших пов'язаних з нею суспільних відносин від посягань злочинних об'єднань.

У зв'язку з цим необхідно уточнити мету не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, додавши в диспозицію ст. 260 КК України або у визначення цих злочинних об'єднань вказівку на те, що вони не мають на меті вчинення злочинів.

За таких обставин більшість сучасних випадків участі у воєнізованих або збройних формуваннях, що наявні в зоні ООС, буде кваліфіковано за іншими статтями, зокрема ст. 258-3, 257 КК України, якщо особа брала в них участь й усвідомлювала їх кримінально-протиправну мету.

Кримінально-правова норма, передбачена ст. 260 України, очевидно має бути розрахована на ті випадки, коли створюється незаконне об'єднання з невідомою метою, або злочинну мету такого об'єднання не можна довести. Вона орієнтована на недопущення створення приватних воєнізованих або збройних формувань, зокрема так званих кишенькових армій, які можуть фактично створювати загрозу не лише громадській, а й національній безпеці України.

Будь-яке воєнізоване або збройне формування, навіть з позитивною метою, мають створюватися лише під наглядом держави й контролюватися її органами. У протилежному випадку під такою позитивною метою, наприклад, задля охорони громадського порядку, можна створити збройні об'єднання, здатні здійснити конституційний переворот, змінити конституційний лад. Для цього держава повинна сприяти участі громадян в охороні громадського порядку, підготовці до війни тощо.

Водночас кримінально-правова оцінка позитивної мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування має бути диференційованою. Зокрема, створення таких злочинних об'єднань з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України за певних умов варто визнавати

обставиною, що виключає злочинність діяння, – спеціальним видом необхідної оборони.

Мотиви створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в них є різними (корисливий, захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави), навіть у межах одного й того самого не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

РОЗДІЛ 3

ПОКАРАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА УЧАСТЬ У НИХ

3.1. Покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

З-поміж усіх заходів кримінально-правового впливу на фізичних осіб найсуворішим є покарання, оскільки воно застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною в учиненні злочину, та полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Сьогодні реальна чи потенційна можливість застосування покарання залишається одним з найважливіших засобів протидії створенню злочинних об'єднань та участі в них [65, с. 644].

2020 року загальна кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили за ст. 260 КК України, становила 246. З них 13 % засуджено, а щодо 87 % осіб кримінальні провадження закрито, зокрема щодо 0,5 % – у зв'язку зі зміною обстановки, щодо 1,9 % – у зв'язку зі смертю, щодо 95,7 % – з інших підстав.

Серед засуджених осіб 21,9 % призначено покарання, зокрема для 18,8 % – позбавлення волі на певний строк (6,2 % – від двох до трьох років, 9,3 % – понад три до п'яти років, 3,1 % – понад п'ять до десяти років включно), для 3,1 % – арешт, для 3,1 % – конфіскацію майна. Водночас 78,1 % засуджених звільнено від покарання.

За сукупністю злочинів покарання призначено 9,3 % засуджених. За сукупністю вироків покарання призначено теж для 9,3 % засуджених.

6,3 % засуджених призначено покарання із застосуванням статті 69 КК України (додаток А.3).

Важливими є результати вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 р. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України. З вивчених 696 вироків 3 було виправдувальних (0,4 %) та 693 – обвинувальних (99,6 %). До 692 (99,9 %) засуджених застосовано основне покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Одного засуджено до покарання у виді арешту на 6 місяців (0,1 %). За ч. 1 ст. 260 КК України 13 (1,9 %) учасників незаконних воєнізованих формувань засуджено до позбавлення волі строком на: 2 р. – 9 осіб (1,3 %), 2 р. 2 міс. – 2 осіб (0,3 %), 2 р. 5 міс. – 2 осіб (0,3 %).

За ч. 2 ст. 260 КК України (без сукупності злочинів) 679 учасників незаконних збройних формувань засуджено до позбавлення волі строком на: 1 рік – 4 особи (0,6 %), 1 рік 2 місяці – 1 особу (0,15 %), 1 рік 3 місяці 3 дні – 1 особу (0,15 %), 1 рік 4 місяці – 1 особу (0,15 %), 1 рік 6 місяців – 2 особи (0,3 %), 1 рік 8 місяців – 1 особу (0,15 %), 2 роки – 3 особи (0,4 %), 2 роки 1 місяць – 1 особу (0,15 %), 2 роки 4 місяці – 2 особи (0,3 %), 2 роки 5 місяців – 1 особу (0,15 %), 3 роки – 148 осіб (21,8 %), 3 роки 1 місяць – 7 осіб (1 %), 3 роки 2 місяці – 3 особи (0,4 %), 3 роки 3 місяці – 3 особи (0,4 %), 3 роки 6 місяців – 8 осіб (1,2 %), 4 роки – 80 осіб (11,8 %), 4 роки 6 місяців – 1 особу (0,15 %), 5 років – 408 осіб (60,4 %), 5 років 6 місяців – 1 особу (0,15 %), 6 років – 1 особу (0,15 %). Додаткове покарання у вигляді конфіскації майна призначено лише в одному вирокі (щодо однієї особи), що становить 0,15 % (додаток Б).

Міра покарання за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них визначається з урахуванням санкцій ст. 260 КК України, які є відносно визначеними (містять лише мінімальні й максимальні межі одного покарання – позбавлення волі) та кумулятивними

(містять конфіскацію майна як додаткове необов'язкове покарання) [108, с. 100].

Для оптимального аналізу цього елементу кримінально-правової норми санкції ст. 260 КК України відповідні дані доцільно представити у вигляді таблиці.

Санкції ст. 260 КК України

Стаття	Частина статті	Покарання		
		Основне	Додаткове	
Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	1	Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності	Позбавлення волі від 2 до 5 років	З конфіскацією майна або без неї
	2	Створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності	Позбавлення волі від 3 до 8 років	З конфіскацією майна або без неї
	3	Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки	Позбавлення волі від 5 до 10 років	З конфіскацією майна або без неї
	4	Участь у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян	Позбавлення волі від 7 до 12 років	З конфіскацією майна або без неї
	5	Діяння, передбачене частиною четвертою цієї статті, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків	Позбавлення волі від 10 до 15 років	З конфіскацією майна або без неї

Вивчення санкцій ст. 260 КК України та їх порівняння із санкціями суміжних кримінально-правових норм, передбачених ст. 255 (ч. 1 –

позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна; ч. 2 – позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна; ч. 3 – позбавлення волі на строк від восьми до тринадцяти років з конфіскацією майна; ч. 4 – позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна; ч. 5 – позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна), 257 (позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна), 258-3 (позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої) КК України, дозволяє зробити декілька важливих висновків.

За характером суспільної небезпеки законодавець не передбачене законом воєнізоване або збройне формування визнає менш небезпечним за злочинну організацію, банду, терористичні об'єднання. Цей факт є важливим аргументом, який орієнтований на спростування твердження про те, що не передбачене законом воєнізоване або збройне формування є виключно спеціальними видами злочинних організацій [16, с. 343; 92, с. 128; 127, с. 362; 159, с. 758], оскільки за створення загальних та спеціальних злочинних організацій, визначених ст. 255, 257, 258-3 КК України, передбачено значно суворіші санкції.

Суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 260 КК України, певною мірою визначається кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

Якщо визнавати не передбачене законом воєнізоване або збройне формування злочинною організацією, то санкції за вказаний злочин слід посилювати, оскільки це спеціальний вид злочинної організації, що характеризується додатковими ознаками воєнізованості та озброєності.

Якщо ж визнавати не передбачене законом воєнізоване або збройне формування менш небезпечним злочинним об'єднанням, то, з огляду на відсутність у нього обов'язкової мети вчинення злочинів, санкції ст. 260 КК

України мають бути найбільш м'якими з-поміж однорідних злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3 КК України [108, с. 100].

Конструювання більш м'якої санкції можливо декількома шляхами, зокрема зменшенням як мінімальних, так і максимальних меж покарання, а також шляхом введення додаткових альтернативних основних покарань.

Дослідження санкцій ст. 260 КК України дало змогу А. А. Вознюку дійти слушного висновку про те, що законодавець лише в цій статті, на відміну від інших випадків створення злочинних об'єднань та участі в них, диференціював кримінальну відповідальність за злочин залежно від ступеня суспільної небезпеки окремих форм його об'єктивної сторони. З огляду на особливості побудови санкцій цієї статті, можна стверджувати, що за ступенем суспільної небезпеки (від найменш до найбільш небезпечних) на перше місце законодавець ставить створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності (карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією майна або без неї), на друге – створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності (карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без неї), на третє – керівництво зазначеними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без неї), на четверте – участь у складі цих формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без неї), на п'яте – участь у зазначених нападах, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків (караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без неї) [65, с. 652–653].

Передумовою розроблення ефективної системи санкцій за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є вдосконалення цієї кримінально-правової норми в контексті диференціації кримінальної

відповідальності. Адже нелогічність запропонованої законодавцем диференціації є очевидною. Він прирівняв за характером суспільної небезпеки, з одного боку, керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями з участю в них, а з іншого – керівництво ними та сприяння їм у формі їх фінансування та постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.

У зв'язку з цим слушною видається позиція А. А. Вознюка, який вважає, що найбільш небезпечними та близькими за ступенем суспільної небезпеки є діяння організаторів злочинних об'єднань – створення злочинних об'єднань і керівництво ними. Тому їх можна розмістити в одній частині певної статті. Водночас найменш небезпечним діянням є участь у злочинному об'єднанні, різноманітні варіанти її вияву, а також сприяння йому.

Оскільки в КК України існують певні правила щодо побудови статей Особливої частини (частина перша певної статті передбачає кримінальну відповідальність за найменш небезпечне діяння, а кожна наступна – за більш небезпечні діяння), то доцільно взяти їх за основу. У зв'язку з цим у перших частинах відповідних статей слід передбачити кримінальну відповідальність за участь у злочинному об'єднанні або сприяння йому, а в других частинах – відповідальність за їх створення та керівництво ними [65, с. 486].

Міра покарання за аналогічні діяння в кримінальному законодавстві зарубіжних країн є різною. А. А. Вознюк зазначає, що за створення *не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань* у КК зарубіжних країн середня нижня межа позбавлення волі становить 4,2 року, верхня – 9,1, а діапазон – 4,9 року. Майже тотожними є показники, встановлені за керівництво цими злочинними об'єднаннями (середня нижня межа позбавлення волі – 4,3 року, верхня – 9,2, а діапазон – 4,9 року). Дещо нижчими є межі цього покарання за участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях (середня нижня межа позбавлення волі – 3 роки, верхня – 8,4, а діапазон – 5,4 року) та сприяння їм (середня нижня межа позбавлення волі –

3,7 року, верхня – 8,1, а діапазон – 4,4 року) [65, с. 678]. Однак слід ураховувати, що в зарубіжних країнах ці злочинні об'єднання мають відмінну юридичну природу і дійсно можуть існувати у формі озброєної організованої групи чи злочинної організації, що свідчить про значно більший ступінь суспільної небезпеки цих злочинних об'єднань.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що санкції ст. 260 КК України потребують удосконалення. У зв'язку з цим слід звернутися до доктрини кримінального права і звернути увагу на пропозиції вчених. Причому слід відразу не погодитися із позицією І. С. Шапкіна, який стверджує, що передбачені законодавцем основні покарання за злочини, відповідальність за вчинення яких встановлено в 260 КК України, є доцільними, обґрунтованими та не потребують коригування [235, с. 191].

А. А. Вознюк пропонує внести певні корективи в санкції ст. 260 КК України: 1) максимальну межу покарання за створення та керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням встановити на рівні десяти років; 2) мінімальну межу покарання за ці діяння встановити на рівні чотирьох років; 3) покарання у виді позбавлення волі за участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях і сприяння їм встановити від двох до шести років [65, с. 679].

Деякі вчені пропонують досить суворі види й розміри покарань за такі злочини. Наприклад, В. А. Абдухамітов висловлює пропозицію про посилення санкцій ст. 185 КК Таджикистану [1, с. 16–17] (нині відповідні дії караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років). Крім того, він вважає за доцільне передбачити за організацію незаконного збройного формування та участь у ньому конфіскацію майна як додаткове необов'язкове покарання [1, с. 9].

А. В. Дмитренко з метою забезпечення співрозмірності покарання характеру та ступеню розглянутого суспільно небезпечного діяння, ст. 208 КК РФ «Організація незаконного збройного формування чи участь у ньому» пропонує змінити санкції ч. 1 і 2 ст. 208 УК РФ, встановивши за створення та

керівництво незаконними збройними формуваннями покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 10 років з конфіскацією майна або без такої, і відповідно – за участь у таких формуваннях, у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 8 років [91, с. 13].

В. А. Робак пропонує за ч. 2 ст. 260 КК України встановити покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. На його думку, установлення такого виду та строку покарання є обґрунтованим, відповідно до порівняння санкції ч. 2 ст. 260 КК України та санкцій інших подібних злочинів, передбачених кримінальним законодавством України і санкцій, що передбачають відповідальність за аналогічні діяння в законодавстві інших країн. Запропоноване нововведення узгоджується також і з результатами проведеного анкетування практичних працівників і науковців, більшість з яких висловились за необхідність перегляду системи санкцій за ст. 260 КК України з метою підвищення розміру покарання [189, с. 158–159].

Учений вважає за доцільне підвищити нижчу межу покарання за діяння, передбачене ч. 4 ст. 260 КК України, і встановити за нього покарання у виді позбавлення волі на строк від 8 до 12 років. Цей крок узгоджується також з результатами проведеного анкетування співробітників правоохоронних органів і науковців, більшість з яких висловились за необхідність перегляду системи санкцій за ст. 260 КК України з метою підвищення розміру покарання. Натомість санкцію ч. 5 ст. 260 КК України він вважає доцільною та обґрунтованою. Крім того, слід зауважити, що зазначений у санкції ч. 5 ст. 260 КК України вид і розмір покарання відповідає історичному досвіду боротьби з не передбаченими законом воєнізованим та збройними формуваннями. Так, у КК 1960 року за подібні злочинні дії теж передбачалось покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років [189, с. 161–162].

Для зручності аналізу зазначених положень позиції вчених та законодавця слід подати у вигляді таблиці.

**Позбавлення волі в санкціях ст. 260 КК України та пропозиції
щодо вдосконалення його розмірів**

Діяння	Чинні санкції	Пропозиції вчених			
		Вознюка А.А.	Шапкіна І. С.	Робака В. А.	Дмитренка А.В.
Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань	від 2 до 5 років	від 4 до 10 років	від 2 до 5 років	від 5 до 8 років	від 5 до 10 років
Участь у діяльності не передбачених законами України воєнізованих формувань	від 2 до 5 років	від 2 до 6 років	від 2 до 5 років	від 5 до 8 років	від 4 до 8 років
Створення не передбачених законом збройних формувань	від 3 до 8 років	від 4 до 10 років	від 3 до 8 років	від 5 до 8 років	від 5 до 10 років
Участь у діяльності не передбачених законами України збройних формувань	від 3 до 8 років	від 2 до 6 років	від 3 до 8 років	від 5 до 8 років	від 4 до 8 років
Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями	від 5 до 10 років	від 4 до 10 років	від 5 до 10 років	від 5 до 10 років	від 5 до 10 років
Їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки	від 5 до 10 років		від 5 до 10 років	від 5 до 10 років	
Сприяння не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні		від 2 до 6 років			
Участь у складі передбачених частинами	від 7 до 12 років		від 7 до 12 років	від 8 до 12 років	

першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян					
Участь у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян, що призвела до загибелі людей чи інших тяжких наслідків	від 10 до 15 років		від 10 до 15 років	від 10 до 15 років	

На підставі аналізу зазначених вище позицій, ураховуючи санкції суміжних кримінально-протиправних діянь, а також відсутність мети вчинення кримінальних правопорушень, пропонуємо визначити такі санкції: за створення незаконних збройних формувань і керівництво ними має бути передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років, а за участь у таких формуваннях та сприяння їм – на строк від двох до шести років.

Вивчаючи покарання за цей злочин слід зазначити, що на відміну від ст. 260 КК України, де передбачено лише два види покарання – позбавлення волі на певний строк та конфіскацію майна, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн таких покарань набагато більше. Санкції схожих та аналогічних норм у кримінальному законодавстві зарубіжних країн також містять обмеження волі, штраф, арешт, виправні роботи, довічне позбавлення волі.

Довічне позбавлення волі за вчинення зазначених діянь видається необґрунтованим покаранням з огляду на його надмірну суворість. Натомість

виправні роботи також не варто встановлювати за ці діяння з огляду на те, що це занадто м'який вид покарань за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань чи участь у них.

Однак, з огляду на доцільність пом'якшення санкції, доцільно включити до відповідних санкцій обмеження волі й арешт.

Важливо звернути увагу також на додаткові покарання за вчинення злочинів, передбачених ст. 260 КК України. Нині серед таких покарань встановлено конфіскацію майна як необов'язкове покарання. Історичний досвід засвідчує, що таке саме покарання було передбачено в ст. 187-6 КК 1960 року. Якщо взяти до уваги пропозиції щодо зміни кримінально-правової природи не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, передусім виключення зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5, а також урахувати результати вивчення судової практики (свідчать про те, що ці злочини не завжди вчиняються з корисливих мотивів), то визнання конфіскації майна саме необов'язковим додатковим покаранням видається цілком обґрунтованим. З цих самих міркувань видається необґрунтованою позиція В. А. Робака, який вважає за доцільне відмовитися від цього покарання в санкції ст. 260 КК України [189, с. 162].

Водночас з огляду на специфіку злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зокрема враховуючи той факт, що до нього можуть бути причетні представники влади або особи, які займаються певним видом господарської діяльності (наприклад, надають послуги щодо охорони осіб чи майна), доцільно в санкціях відповідних статей передбачити додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Такі покарання встановлено за вчинення аналогічних злочинів у законодавстві окремих зарубіжних держав. Наприклад, у ч. 3 ст. 224 КК Вірменії в разі вчинення цього злочину службовою особою санкція включає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [212]. Позбавлення права обіймати відповідні посади або

державні посади на строк від одного до чотирьох років передбачено також у ст. 518 КК Іспанії [245].

На доцільність встановлення такого покарання звертають увагу й окремі вчені. На думку Ф. А. Узбекова, з урахуванням високої суспільної небезпеки організації та участі в незаконному військовому формуванні, необхідно в ст. 47 КК РФ включити частину п'яту такого змісту: «Особа, яка створила, керувала незаконним збройним формуванням, а також брала участь у ньому, не може в майбутньому обіймати державну або військову посаду на службі Російської Федерації, суб'єкта Російської Федерації, якщо вона, ставши депутатом або службовою особою або членом законодавчого органу або службовою особою виконавчої або судової влади суб'єкта Російської Федерації, згодом взяла участь у діяльності незаконних збройних формувань або надала їм допомогу, а також взяла участь у втягненні в учинення злочинів терористичного характеру або іншим чином сприяла їх здійсненню, а також учинила злочин терористичного характеру» [217, с. 173–174].

3.2. Звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Притягнення до кримінальної відповідальності – не єдиний інструмент кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У кримінальному законодавстві як України, так й інших країн існує низка норм, що передбачають кримінально-правове заохочення¹. Серед них найбільш вагомим для учасників цих та інших злочинних об'єднань є звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до статистичної інформації Офісу Генерального прокурора,

¹ В окремих країнах ці норми застосовують досить часто. Наприклад, у США розглядають дуже мало справ щодо представників організованої злочинності за законом РІКО з огляду на досить часте використання судового компромісу [193, с. 33].

2020 року звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, застосовано у 81,7 % випадків (додаток А.2). Водночас лише в 0,4 % випадків ішлося про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (додаток А.3).

У теорії кримінального права серед учених немає одностайності в поглядах стосовно звільнення від кримінальної відповідальності [13, с. 58; 68; 75; 76; 83; 105, с. 59; 123, с. 63–64; 182, с. 13–16; 199, с. 57; 218, с. 572]. Слід підтримати пропозицію, згідно з якою звільнення від кримінальної відповідальності полягає в здійсненні судом від імені держави відмови від офіційного осуду, призначення покарання та визнання судимою особи, яка вчинила злочин, у випадках та в порядку, передбаченому законом. Воно має такі ознаки: 1) здійснюється судом від імені держави; 2) застосовується до особи, яка вчинила злочин; 3) полягає у відмові від офіційного осуду, призначення покарання та визнання особи судимою [77, с. 27]. Водночас слід уточнити, що воно стосується не лише злочину, а й кримінального проступку.

Для кримінально-правової характеристики звільнення від кримінальної відповідальності використовують такі терміни, як «підстава», «умова» та «передумова». Погляди науковців щодо співвідношення цих категорій неоднозначні [77, с. 49–65; 132, с. 708; 156, с. 535; 159, с. 746; 160, с. 135; 161, с. 14]. Однією з найбільш логічних вважаємо позицію, відповідно до якої підставою спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності є відповідність фактичних обставин злочину та позитивної післязлочинної поведінки умовам, описаним у заохочувальній кримінально-правовій нормі. У теорії кримінального права виокремлюють юридичні, фактичні та соціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Матеріально-правовою (юридичною) підставою звільнення від кримінальної відповідальності, є заохочувальна кримінально-правова норма Особливої частини КК України, а фактичною – наявність визначених правовою підставою умов звільнення від кримінальної відповідальності (учинення

злочину, наявність у діях особи позитивної післязлочинної поведінки). Головною складовою фактичної підстави звільнення від кримінальної відповідальності є позитивна післязлочинна поведінка. Соціальними ж підставами є доцільність та обґрунтованість звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин (злочини), у зв'язку з важливістю та необхідністю результатів її позитивної післязлочинної поведінки як для держави загалом, так і для окремих її громадян. Умова звільнення від кримінальної відповідальності – це вимога, що висувається для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин. Умовами спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності є сукупність передбачених юридичною підставою вимог, що висуваються для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин. Передумовою спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності є наявність у діяннях особи ознак відповідного складу злочину [77, с. 187–188].

До учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можуть застосовуватись як загальні, так і спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.

Оскільки лише ч. 1 ст. 260 КК України є умисним нетяжким злочином, то до учасників не передбачених законом воєнізованих формувань може бути застосоване звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України), а також звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК України). Крім того, до учасників не передбачених законом як воєнізованих, так і збройних формувань може бути застосоване звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України).

Натомість підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань містяться в ч. 6 ст. 260 КК України. Як зазначає В. П. Ковальчук, тривалий час інститут звільнення від кримінальної

відповідальності учасника злочинної організації не діяв [103, с. 216], однак з початком подій на Сході України його почали активно застосовувати, про що свідчать відповідні судові рішення [220–226]. Водночас нині він не забезпечує диференційований і справедливий підхід до кримінально-правового заохочення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань [254, с. 127].

Згідно із зазначеною нормою, від кримінальної відповідальності за ст. 260 КК України звільняється особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

Подібні заохочувальні норми містяться в кримінальному законодавстві країн СНД, зокрема Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, а також Грузії. Водночас відповідно до КК Австрії така заохочувальна норма стосується звільнення від покарання. Тобто приклади іноземних держав свідчать, що в разі позитивної післязлочинної поведінки учасника незаконного воєнізованого або збройного формування до нього застосовують звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання [107, с. 111–116].

У зв'язку з цим А. А. Вознюк слушно зазначає, що до учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можна застосовувати такі заходи кримінально-правового впливу, як притягнення до кримінальної відповідальності, виключення її, звільнення від неї, а також пом'якшення покарання в разі його призначення [57, с. 44–49]. Однак не слід забувати про можливість застосування до вказаних осіб узгодженого покарання та звільнення від покарання.

Передумовами звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України можуть бути лише:

- 1) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

2) участь у їх діяльності.

Вивчення судової практики засвідчує, що здебільшого звільняють за участь у таких формуваннях. *Наприклад, відповідно до ухвали Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 28 лютого 2018 р., ОСОБА_1 звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України за участь у незаконному збройному формуванні, яка полягала у виконанні таких обов'язків: здійснення активних дій, спрямованих на благоустрій і життєздатність блокпосту; отримання продуктів харчування та приготування їжі для учасників формування; періодичне здійснення перепускного режиму та перевірка документів в осіб, які перетинали блокпост, а також участь у нарадах представників формування, де доводилася оперативна обстановка [226].*

Водночас не можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності учасники не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, які здійснювали керівництво зазначеними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, а також брали участь у складі цих формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи громадян.

На наш погляд, така позиція законодавця щодо передумов для звільнення від кримінальної відповідальності є суперечливою. Таким чином, особа, яка створила не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, а яка надала такому формуванню зброю чи керувала ним – ні.

За ступенем суспільної небезпеки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань найбільш близьке до керівництва ними. Таке визначено й у законодавстві, наприклад, у ч. 3 ст. 27 КК України, відповідно до якої організатором є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею.

Очевидно, або слід заборонити звільнення від кримінальної відповідальності за будь-які організаторські дії, зокрема створення цих

злочинних об'єднань (тим паче, що в подібних кримінально-правових нормах, передбачених ч. 2 ст. 255 та ч. 2 ст. 258-3 КК України, встановлена заборона на звільнення організаторів і керівників злочинних об'єднань), або, навпаки, варто дозволити звільнення від кримінальної відповідальності за обидва діяння [107, с. 112].

У теорії кримінального права України А. А. Вознюк, О. А. Єрмак, Р. Л. Чорний, І. О. Хитров аргументують доцільність звільнення від кримінальної відповідальності організаторів і керівників злочинних об'єднань [67; 97; 231; 234, с. 6–7].

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн це питання вирішується неоднозначно. Так, у кримінальних кодексах Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Таджикистану, Туркменістану передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності за участь у незаконних воєнізованих або збройних формуваннях. Однак постає питання стосовно того, як у цьому разі слід тлумачити категорію «участь». Чи охоплює така участь інші діяння відповідних складів злочинів, зокрема створення цих об'єднань, керівництво ними тощо? Очевидно, що ні. Це підтверджується такими фактами. По-перше, у коментарі до КК Туркменістану вчені зауважують, що примітка ст. 273, яка передбачає відповідну заохочувальну кримінально-правову норму, поширюється лише на рядових учасників незаконного збройного формування [197]. По-друге, у кримінальному законодавстві Грузії та РФ передумови звільнення від кримінальної відповідальності визначено трохи ширше. Наприклад, згідно з КК Грузії такою передумовою є припинення особою діяння, передбаченого ст. 223. Зауважимо, що в зазначеній статті встановлено кримінальну відповідальність за створення незаконного формування, керівництво ним (ч. 1 ст. 223), членство, участь у ньому, проходження навчань, організованих таким формуванням, вербування, навчання або збір осіб з метою вступу в члени, інше сприяння його діяльності (ч. 2 ст. 223), розповсюдження або використання інформаційних матеріалів та (або) символіки, пов'язаних із

членством та (або) участю в незаконному формуванні (ч. 3 ст. 223), фінансування незаконного формування (ч. 4 ст. 223), публічні заклики до вчинення злочину, передбаченого ч. 1, 2, 3 або 4 ст. 223 (ч. 6 ст. 223) [210]. Очевидно, припинення в цьому разі може стосуватися будь-яких діянь, зокрема керівництва таким формуванням, окрім його створення. Водночас у ст. 208 КК РФ йдеться про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, передбачений цією статтею. Тобто особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за всі діяння, вказані в цій статті, зокрема створення збройного формування, не передбаченого федеральним законом, керівництво таким формуванням, його фінансування, участь у збройному формуванні, не передбаченому федеральним законом, а також участь на території іноземної держави в збройному формуванні, не передбаченому законодавством цієї держави, в цілях, що суперечать інтересам Російської Федерації [216]. Водночас Т. А. Бекботова не підтримує позицію законодавця та вважає, що це звільнення не має поширюватися на організаторів незаконних збройних формувань [15].

Стосовно КК Австрії, то відповідно до абз. 2 ст. 279 цього Кодексу не підлягає покаранню той, хто незаконно організовує збройне формування або озброює вже існуюче формування, керує таким формуванням, вербує членів для такого формування, набирає їх або навчає військовій справі або іншим чином готує їх до збройних дій, або надає такому формуванню засоби озброєння, транспортні засоби або передавальні пристрої, або підтримує діяльність цього формування фінансовими коштами або іншим суттєвим чином [256].

Таким чином, у кримінальному законодавстві одних країн допускається кримінально-правове заохочення у формі звільнення від кримінальної відповідальності за всі діяння учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, а в інших – лише за участь у ньому.

Таким чином, не лише в кримінальному законодавстві України існують умови обмеження щодо застосування кримінально-правового заохочення до учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *На нашу думку, доцільно дозволити звільнення від кримінальної відповідальності лише за участь у діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Водночас до особи, яка вчинила інші діяння, передбачені ст. 260 КК України, слід застосовувати інші заходи кримінально-правового заохочення, зокрема призначення узгодженого покарання за результатами укладання угоди про визнання винуватості, звільнення від покарання та його відбування, однак не звільнення від кримінальної відповідальності на підставі зазначеної норми.*

Для звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України необхідним є одночасне виконання таких умов:

- 1) добровільний вихід з такого формування;
- 2) добровільне повідомлення про його існування органам державної влади чи місцевого самоврядування.

Отже, однією з ознак зазначених умов є їх добровільність, яку в теорії кримінального права тлумачать по-різному [133, с. 493; 189, с. 169–170; 204, с. 14]. Так, В. П. Тихий зауважує, що добровільність означає остаточний вихід особи з різних мотивів зі злочинного формування з власної волі, усвідомлення нею можливості й надалі брати участь у ньому. Тут наявна не добровільна відмова від злочину, а добровільне припинення участі в злочині, що триває [133, с. 493].

На думку В. А. Робака добровільність виходу означає свідоме волевиявлення особи щодо припинення будь-яких зв'язків з діяльністю цих об'єднань без жодного примусу з боку інших осіб. Причому таке припинення повинно бути безповоротним. Мотиви, якими керувалася особа під час виходу зі складу об'єднання, не повинні впливати на застосування цієї норми [189, с. 169].

Водночас добровільність повідомлення, на думку вченого, полягає в діях зазначеної особи, спрямованих на інформування відповідних органів про існування та діяльність об'єднань. Слід зауважити, що це повідомлення повинно містити не лише заяву про наявність того чи іншого об'єднання, а й іншу достовірну інформацію (місце розташування, склад, мета діяльності тощо). Мотиви, які спонукали особу до такої заяви, не враховують під час застосування цієї заохочувальної норми [189, с. 170].

А. Ч. Сигинбаєва зазначає, що законодавець не надає правового значення мотиву, який спонукав до виходу з незаконного збройного формування. Такими мотивами можуть бути не лише внутрішній осуд винним свого суспільно небезпечного діяння, а й бажання в такий спосіб пом'якшити свою відповідальність, усвідомлення безперспективності або невігідності подальшої участі в такому формуванні, побоювання за долю близьких тощо. Рішення про такий посткримінальний вчинок може бути прийняте винним як самостійно, так і під впливом порад та умовлянь інших осіб, головне не повинно бути обставин, які безпосередньо змушують учасника незаконного збройного формування йти проти своєї волі (наприклад, реальної загрози позбавлення життя або фізичного захоплення, безвихідного становища в результаті оточення тощо) [204, с. 14].

На думку Ю. С. Бірюкова, добровільне припинення участі в незаконному збройному формуванні передбачає:

а) прийняття рішення з власної волі за відсутності обставин, що змушують до цього (наприклад, реальної загрози життю, безвихідного становища в результаті оточення, загрози полону тощо);

б) остаточність ухваленого рішення (але не тимчасове призупинення власної діяльності без наміру остаточно вийти зі складу незаконного збройного формування).

Мотиви, які спонукали особу на такий крок, значення не мають. Зокрема, на добровільний вихід з незаконного збройного формування особу можуть спонукати: усвідомлення безперспективності подальшої участі в

незаконному збройному формуванні; боязнь відповідальності; усвідомлення помилки; страх за долю дітей і сім'ї; каяття; переоцінка цінностей; бажання зайнятися мирною діяльністю [19, с. 35–36].

Найбільш докладно вказану ознаку розкрив А. А. Вознюк. Проаналізувавши й узагальнивши погляди криміналістів з цього питання, учений дійшов висновку, що добровільність передбачає те, що повідомлення вчинене з власної волі (з власної ініціативи чи з ініціативи інших осіб), з будь-яких мотивів, у будь-який спосіб, незалежно від того, чи відомо про цю організовану групу або злочинну організацію органам влади і чи знає про таку їх поінформованість винний, та з усвідомленням реальної можливості не повідомляти названу інформацію і брати участь в організованому злочинному об'єднанні ще протягом певного часу. Якщо ж повідомлення здійснено під впливом примусу, то воно не може бути умовою звільнення від кримінальної відповідальності [77, с. 155].

Прикладом добровільного виходу можна вважати такий випадок із судової практики. *В ухвалі Лисичанського міськрайонного суду Луганської області від 27 лютого 2018 р. зазначено, що учасник не передбаченого законом збройного формування добровільно, з власної волі, з усвідомленням можливості й надалі брати участь у незаконному збройному формуванні, вийшов з такого формування, про що поінформував правоохоронний орган* [222].

У разі здійснення відповідного повідомлення логічно, що воно повинно бути добровільним. Однак у певних випадках постає питання щодо добровільності виходу зі складу такого формування. Якщо особу виключено зі складу формування поза її волею – чи не виникне тут питань, пов'язаних з тим, що такий вихід є недобровільним? Крім того, якщо особа, яка хоче бути звільненою від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, погодиться на співпрацю з правоохоронними органами, зокрема виконувати спеціальне завдання з

попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, – чи доцільним є тоді такий вихід?

Натомість у кримінальному законодавстві зарубіжних країн умови для звільнення від кримінальної відповідальності за такі злочини дещо відрізняються: аналогом виходу з не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, визначеного в ч. 6 ст. 260 КК України, є припинення діяння або участі в таких формуваннях.

Крім того, необхідно зазначити, що в українському кримінальному законодавстві наявна така умова, як добровільне повідомлення про існування формування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування. Ця норма має вагомим значення для виявлення та припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, однак не в такому варіанті, який існує на сьогодні, коли держава фактично «пробачає» особі її суспільно небезпечні діяння лише взамін на їх припинення та повідомлення про них. На наш погляд, для звільнення від кримінальної відповідальності вчинення таких позитивних післязлочинних дій замало.

До речі, у КК Австрії закріплено значно більше вимог до поведінки особи, яка може бути звільнена від покарання на підставі подібних норм. Так, в абзаці 2 ст. 279 КК Австрії зазначено, що відповідно до абзацу 1 не підлягає покаранню той, хто добровільно, перш ніж відповідним органам (абзац 3 ст. 151) стане відомо про його злочинну діяльність, доводить до відома цих органів усе те, що йому відомо про таке формування та його плани, у тому разі, якщо ці факти поки що зберігаються в таємниці [256].

Зауважимо, що у вітчизняній судовій практиці трапляються випадки, коли учасники не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування повідомляють не лише про існування такого формування. *Так, в ухвалі Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 27 квітня 2015 року зазначено, що ОСОБА_1 добровільно повідомив працівників міліції про його вихід із незаконного збройного формування та розповів про існування такого збройного формування, умови перебування, організаційну*

структуру, механізм вступу, порядок проходження служби [225]. В іншому випадку – в Ухвалі Лисичанського міськрайонного суду Луганської області від 27 лютого 2018 р. зазначено, що учасник не передбаченого законом збройного формування сприяв розкриттю його незаконної діяльності шляхом надання інформації, що використовується правоохоронними органами для подальшого документування протиправної діяльності цього злочинного об'єднання [222].

Тобто учасник не передбаченого законом збройного формування додатково надав інформацію про діяльність такого формування, чим фактично сприяв у розкритті й розслідуванні злочину.

Також варта уваги наявна в кримінальному законодавстві зарубіжних країн умова, що стосується *добровільної здачі зброї*. Її пропонували передбачити у відповідних заохочувальних кримінально-правових нормах й окремі вчені [217, с. 174–175; 231]. Найбільш ґрунтовно її сформульовано в КК Грузії. По-перше, відповідно до положень грузинського кримінального законодавства необхідно, щоб особа здала не лише вогнепальну зброю, а й боєприпаси, вибухові або легкозаймисті речовини, вибухові пристрої, речовини сльозоточивої, радіоактивної, нервово-паралітичної дії або отруйні речовини, холодну зброю, або такі пристрої чи предмети, які можуть бути використані для ураження або знищення живих або інших об'єктів. По-друге, задача зазначених предметів необхідна лише в разі володіння ними. Водночас у КК України будь-який аналог такої умови відсутній. Тому В. А. Робак, порівнюючи ч. 6 ст. 260 КК України з аналогічними нормами зарубіжних країн, сформулював помилковий, на наш погляд, висновок про те, що задача зброї державним органам насправді є нічим іншим, як повідомленням їм про існування зазначених злочинних об'єднань [189, с. 170].

Натомість Т. А. Бекботова має рацію стосовно того, що задача зброї не є обов'язковою умовою звільнення учасників формування в тому разі, якщо вони нею не володіють [15].

Ю. С. Бірюков слушно наголошує на тому, що йдеться про здачу всієї наявної в особи зброї, боєприпасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. Якщо особа здає не всю зброю, то звільненню від кримінальної відповідальності вона не підлягає [19, с. 36–37].

Ще однією умовою кримінально-правового заохочення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є *відсутність у їхніх діях ознак іншого складу злочину*. Однак така умова обмежує досліджувані види звільнення від кримінальної відповідальності. У разі її встановлення, якщо в діях учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування буде наявний склад іншого злочину, наприклад, визначеного в ст. 262, 263, 263-1 КК України тощо, така особа не може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України. У зв'язку з цим вважаємо зазначену умову зайвою. Таку саму позицію обстоює відомий дослідник цієї проблематики П. В. Хряпінський [232, с. 211–216].

Водночас В. П. Тихий з цього приводу слушно зауважує, що в разі, якщо особа, яка перебувала в складі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, добровільно вийшла з нього та повідомила про його існування, органи державної влади чи місцевого самоврядування, але добровільно не здала органам влади зброю, вона звільняється від кримінальної відповідальності за ст. 260 КК, але несе відповідальність за ст. 263 КК України [133, с. 493].

Умови й передумови, які на сьогодні закріплені в ч. 6 ст. 260 КК України, на наш погляд, є недостатніми для того, щоб звільнити особу від кримінальної відповідальності. За наявності таких умов варто було б порушувати питання про звільнення від покарання, але жодним чином не від кримінальної відповідальності, оскільки для цього виду кримінально-правового заохочення повинні висуватися більш серйозні вимоги.

У межах дослідження цього виду звільнення від кримінальної відповідальності важливе значення має його порівняння з кримінальним

процесуальним інститутом угод у кримінальному провадженні¹. Слід передусім з'ясувати, які види угод можуть бути застосовані до осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 260 КК України.

До учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань не може бути застосовано угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, оскільки такі угоди укладаються за наявності потерпілого та максимум у нетяжких злочинах. Водночас потерпілим у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України, може бути фізична особа лише в разі вчинення злочину, передбаченого ч. 4 і 5 цієї статті, які є особливо тяжкими злочинами.

Тому цілком очевидно, що це лише угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим, оскільки внаслідок цих злочинів шкода може бути завдана державним чи суспільним інтересам.

Відповідно до ч. 4 ст. 469 КПК України, угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена в провадженні щодо: 1) кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів; 2) особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами; 3) особливо тяжких злочинів, учинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови *викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, учинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами*. Отже, така угода щодо учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може бути

¹ Угоду про визнання винуватості було укладено в 68,7 % кримінальних проваджень (щодо 476 засуджених із 693) (додаток Б).

застосована лише в першому та третьому випадках. Крім того, у третьому випадку висувається вимога викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, учинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Прокурор на підставі ч. 1 ст. 470 КПК України під час вирішення питання щодо укладення угоди про визнання винуватості має враховувати такі обставини: 1) ступінь і характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого в проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; 2) характер і тяжкість обвинувачення (підозри); 3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування та судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; 4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень.

Зміст угоди про визнання винуватості відповідно до ч. 1 ст. 472 КПК України охоплює обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, учиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням¹ тощо.

Поряд з цим згідно з ч. 1 ст. 476 КПК України в разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор має право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом

¹ Звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовано у 75,9 % винесених вироків (до 526 засуджених з 693) (додаток Б).

встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Згідно з ч. 2 ст. 75 КК України, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням в разі затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Для звільнення від покарання з випробуванням чи його пом'якшення у зв'язку з укладанням угоди про визнання винуватості учасник не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, якого визнано підозрюваним, повинен здійснити викриття злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. Отже, можна дійти висновку, що умови для звільнення від кримінальної відповідальності є більш м'якими порівняно з умовами укладення угоди про визнання вини, тобто наявне порушення принципу справедливості.

Натомість для звільнення від кримінальної відповідальності учасник зазначених злочинних об'єднань не повинен активно допомагати правоохоронним органам у припиненні діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та притягненні до кримінальної відповідальності його членів.

З огляду на зазначене, необхідним є введення додаткових умов звільнення від кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. На такій необхідності неодноразового наголошували вчені. В. О. Навроцький слушно наголошує на відсутності серед умов звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених ч. 6 ст. 260 КК України, активного сприяння розкриттю організації [158, с. 801]. В. А. Абдухамітов у примітці до ст. 185 КК

Таджикистану пропонував передбачити таку умову, як активне сприяння розкриттю і припиненню злочину [1, с. 20], а Т. А. Бекботова в примітці до ст. 208 КК РФ – надання допомоги в розкритті злочину [15]. А. В. Дмитренко пропонував розширити коло умов звільнення від кримінальної відповідальності, включивши до них як альтернативу зачі зброї інші суспільно корисні діяння, а також передбачити можливість звільнення від відповідальності осіб, що припинили участь у незаконному збройному формуванні, однак не здали предмети, передбачені в ст. 222 КК РФ, у зв'язку з їх відсутністю, але надали допомогу слідству в інший спосіб [91, с. 13–14]. А. А. Вознюк зазначає, що застосування до учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань будь-якого виду кримінально-правового заохочення має бути корисним для держави та її громадян, передбачати надання необхідної інформації чи вчинення певних дій, що не лише свідчать про виправлення поведінки особи, а й сприятимуть протидії злочинності загалом. Має рацію вчений і стосовно того, що в такому вигляді умови зазначеної норми потребують удосконалення, оскільки недоцільним є звільнення від кримінальної відповідальності лише за вихід із формування й повідомлення про нього. Принаймні однією з умов заохочення має бути активне сприяння виявленню, припиненню, розкриттю, розслідуванню злочинів, учинених у зв'язку зі створенням і діяльністю таких об'єднань, а також запобіганню їм [57, с. 45]. Запропоноване дослідником формулювання позитивного післязлочинного діяння, на наш погляд, є найбільш повним. Однак цю умову слід визначити як активне сприяння припиненню діяльності таких формувань, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених їх учасниками.

Також вартий уваги той факт, що особа може необмежену кількість разів звільнятися від кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим необхідно запровадити обмеження на повторне звільнення від кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або

збройного формування, яке слід поширити й на суміжні підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3).

Висновки до розділу 3

1. Встановлено залежність санкції ст. 260 КК України від кримінально-правової природи не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. З огляду на зазначене, а також урахуваючи результати вивчення зарубіжного досвіду, розробок учених, можна стверджувати, що санкції ст. 260 КК України потребують удосконалення, зокрема шляхом:

- 1) доповнення санкції цієї статті позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, обмеженням волі й арештом;
- 2) встановлення за створення незаконних збройних формувань і керівництвом ними позбавлення волі на строк від 4 до 8 років, а за участь у таких формуваннях та сприяння їм – позбавлення волі на строк від двох до шести років. Визнання конфіскації майна саме необов'язковим додатковим покаранням видається цілком обґрунтованим.

2. Доцільно дозволити звільнення від кримінальної відповідальності лише за участь у діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Водночас до особи, яка вчинила інші діяння, передбачені ст. 260 КК України, слід застосовувати інші заходи кримінально-правового заохочення, зокрема призначення узгодженого покарання за результатами укладання угоди про визнання винуватості, звільнення від покарання та його відбування, однак не звільнення від кримінальної відповідальності на підставі зазначеної норми.

Визнано зайвою такою умову звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, як відсутність у їхніх діях ознак іншого складу злочину, з огляду на те, що в разі кваліфікації участі в таких формуваннях за

сукупністю зі ст. 262, 263, 263-1 КК України звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України буде неможливим.

Умови та передумови, які на сьогодні закріплені в ч. 6 ст. 260 КК України, є недостатніми для того, щоб звільнити особу від кримінальної відповідальності. За наявності таких умов варто було б порушувати питання про звільнення від покарання, але жодним чином не від кримінальної відповідальності, оскільки для цього виду кримінально-правового заохочення повинні висуватися більш серйозні вимоги.

Умови для звільнення від кримінальної відповідальності є більш м'якими порівняно з умовами укладення угоди про визнання вини, тобто наявне порушення принципу справедливості. Тому однією з таких умов має стати активне сприяння припиненню діяльності таких формувань, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених їх учасниками.

Особа може необмежену кількість разів звільнитися від кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим необхідно запровадити обмеження на повторне звільнення від кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, яке слід поширити й на суміжні підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження та вирішення актуального науково-прикладного завдання, яке полягає в удосконаленні кримінально-правового забезпечення ефективної охорони громадської безпеки від не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. До основних результатів проведеного дослідження належать, зокрема, такі положення.

1. Встановлено, що сучасний стан доктринального опрацювання проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них не повною мірою відповідає потребам правозастосовної діяльності. З'ясовано, що це певною мірою обумовлено наявністю різних концепцій щодо побудови наукової моделі заборонної та заохочувальної кримінально-правових норм для учасників цих злочинних об'єднань, розробленням розрізнених та/або суперечливих пропозицій щодо вдосконалення конструкцій цих норм, а також необґрунтованістю окремих правил кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

2. Попри те, що підстави кримінальної відповідальності учасників незаконних воєнізованих, збройних, бойових, військових, а також інших подібних злочинних об'єднань передбачено в кримінальному законодавстві низки зарубіжних держав (Австрії, Азербайджану, Аргентини, Білорусі, Вірменії, Грузії, Данії, Іспанії, Ізраїлю, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Норвегії, Таджикистану, Туркменістану, Німеччини, Росії, Франції, Швеції тощо), констатовано, що у світі не існує єдиних стандартів кримінально-правової природи цих формувань, а тому вона обумовлена особливостями системи норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них.

Аргументовано, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою, однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України. Це дає підстави для висновку про те, що вони утворюють самостійну форму співучасті.

3. На підставі всебічного та поглибленого аналізу кримінально-правових ознак не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, вивчення зарубіжного досвіду та матеріалів практики розроблено низку пропозицій, які включають:

1) визнання обов'язковими кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування лише його незаконності, озброєності та наявності керівника;

2) віднесення решти ознак цих злочинних об'єднань до факультативних (це може бути наявність знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), правил поведінки, дисципліни, проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, наявність інших ознак організації військового типу);

3) визнання незаконними тих воєнізованих або збройних формувань, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного з легальних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати будь-якої нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування);

4) тлумачення озброєності не передбаченого законом збройного формування як наявності придатної для використання зброї хоча б частини учасників та усвідомлення ними цього факту та можливість її використання для виконання поставлених завдань;

5) виключення з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівки на те, що зброєю ці формування володіють незаконно (суспільну небезпеку утворюють незаконні збройні формування, учасники якого мають зброю як за наявності передбаченого законом дозволу, так і без нього);

б) доцільність будь-які незаконні дії зі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, бойовою технікою додатково кваліфікувати за сукупністю, зокрема за ст. 262, 263, 263-1, 410 КК України;

7) необхідність розгляду озброєності в широкому значенні: вона має включати наявність будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки (це може бути зброя як заводського, так і кустарного виробництва, як заборонена, так і дозволена в цивільному обігу);

8) визнання оптимальним кількісним складом учасників незаконних воєнізованих або збройних формувань трьох і більше осіб;

9) закріплення в примітці до ст. 260 КК України визначення понять «незаконне збройне формування» та «озброєність».

4. Створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може призвести до таких негативних наслідків: 1) подальшого їх використання в учиненні злочинів; 2) трансформації цих формувань в інші злочинні об'єднання – банди, злочинні організації, терористичні групи та організації тощо; 3) дестабілізації соціально-політичної обстановки в країні; 4) перешкоджання ефективному функціонуванню державного механізму; 5) виникнення загрози для існування держави чи окремих її територій; 6) створення загрози спричинення шкоди правам і свободам громадян у зв'язку з високою ймовірністю застосування силових методів під час нейтралізації таких формувань; 7) створення атмосфери невпевненості громадян у своїй безпеці, захищеності прав і свобод; 8) неконституційному, насильницькому вирішенні соціальних, економічних, політичних та інших проблем.

Наведено аргументи стосовно доцільності розміщення ст. 260 КК України в розділі IX Особливої частини цього кодексу (відповідність

тенденціям розвитку кримінального законодавства тих зарубіжних держав, які мають з Україною спільне історичне минуле та відносно подібну систему кримінально-правових норм).

Безпосереднім основним об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері забезпечення громадської безпеки від загрози створення та діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Безпосереднім додатковим факультативним об'єктом є життя, здоров'я, власність тощо.

Розкрито ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, надано пропозиції щодо її вдосконалення, зокрема:

1) уточнено визначення створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування шляхом диференціації його ознак на обов'язкові (вербування учасників; встановлення їм певних завдань чи правил поведінки; матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення) та факультативні (інші діяння), а також момент закінчення злочину в цій формі залежно від виду незаконного формування;

2) керівництво не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням визначено як управління ним, що полягає в різних за характером і змістом діях з організації його діяльності, які охоплюють розподіл функцій між учасниками, планування відповідних заходів, організацію матеріально-технічного (передусім зброєю) або будь-якого іншого забезпечення діяльності формування, керівництво підготовкою і вчиненням окремих злочинів його учасниками, організацію та безпосереднє здійснення різних видів підготовки таких суб'єктів, встановлення їм певних завдань і контроль за їх виконанням;

3) встановлено, що виокремлення керівництва не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням є необхідним для встановлення окремих функцій осіб, які виконують роль організаторів, а отже, більш детальної диференціації кримінальної відповідальності;

4) участю в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні запропоновано вважати вступ до цього злочинного об'єднання та подальше виконання будь-яких дій у його інтересах;

5) аргументовано, що вступ до не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування полягає в тому, що особа надає згоду на свою участь у ньому (її можуть призначити на певну посаду, видати їй зброю, пропуск, військову форму, надати позивний, роз'яснити функціональні обов'язки в складі формування, вона може прийняти присягу, дати підписку);

6) уточнено критерії розмежування участі в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні від сприяння йому (участь охоплює випадки, коли особа бере участь у виконанні поставлених завдань спільно з іншими учасниками, тобто діє разом з ними, а сприяння – допомогу їм, зокрема знаряддями, засобами, фінансами, інформацією);

7) доведено доцільність вилучення зі ст. 260 КК України ч. 4 та 5;

8) підтримано ідею щодо трансформації фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки в сприяння таким формуванням, а також щодо розміщення участі та сприяння вказаним формуванням в ч. 1 ст. 260 КК України, а створення та керівництва – у ч. 2 цієї статті.

5. Додатково обґрунтовано доцільність упровадження в законодавство України моделі маркування-реєстрації злочинних об'єднань (такий порядок значно полегшує притягнення до відповідальності, оскільки спрощує доведення кримінально-правових ознак цих формувань і суб'єктивної сторони відповідного складу злочину).

Підтримано ідею зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, до 14 років (це зумовлено здатністю особи такого віку усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому,

умисним його характером, значним ступенем суспільної небезпеки, активізацією цих злочинів протягом останніх років, досвідом окремих зарубіжних країн, а також результатами досліджень українських і зарубіжних учених).

Аргументовано положення, згідно з яким участь службових осіб у вчиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України, слід кваліфікувати за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

б. Обґрунтовано необхідність дотримання правил кваліфікації дій осіб, які вчинили діяння, пов'язані зі створенням воєнізованих або збройних формувань, у разі помилки. У певних випадках особа може помилятися, вважаючи, що: 1) воєнізоване або збройне формування є незаконним, тоді як насправді воно є законним (кримінальна відповідальність за ст. 260 КК України виключається); 2) воєнізоване або збройне формування є законним, однак насправді воно незаконне (особу буде притягнуто до кримінальної відповідальності за цією статтею); 3) злочинне об'єднання, до якого вона належить і яке помилково вважає воєнізованим або збройним формуванням, насправді є бандою чи терористичною організацією (кримінальна відповідальність у таких випадках настає за фактично вчинене діяння).

Встановлено, що мета не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, з огляду на буквальне тлумачення ст. 260 КК України, може бути різною – злочинною (негативною) чи незлочинною (позитивною або суспільно корисною). Однак визначення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування як злочинної спричиняє конкуренцію злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими ст. 255, 257, 258³ КК України, ускладнює їх розмежування. Це негативно позначається на забезпеченні кримінально-правової охорони громадської безпеки й інших пов'язаних з нею суспільних відносин від посягань злочинних об'єднань. У зв'язку з цим запропоновано уточнити мету не передбаченого законом воєнізованого або

збройного формування шляхом додавання вказівки про те, що вони не мають на меті вчинення злочинів (це сприятиме недопущенню створення приватних воєнізованих або збройних формувань).

Констатовано доцільність визнання за певних умов створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України та участі в них спеціальним видом необхідної оборони.

7. Встановлено залежність санкції ст. 260 КК України від кримінально-правової природи не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. З огляду на зазначене, а також ураховуючи результати вивчення зарубіжного досвіду, розробок учених, можна стверджувати, що санкції ст. 260 КК України потребують удосконалення, зокрема шляхом:

- 1) доповнення санкції цієї статті позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, обмеженням волі й арештом;
- 2) встановлення за створення незаконних збройних формувань та керівництво ними покаранням у виді позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми, а за участь у таких формуваннях та сприяння їм – покаранням у виді позбавлення волі на строк від двох до шести років. Визнання конфіскації майна саме необов'язковим додатковим покаранням визнано цілком обґрунтованим.

8. Сформульовано пропозиції щодо оптимізації підстави кримінально-правового заохочення, передбаченої ч. 6 ст. 260 КК України, шляхом:

- 1) визнання передумовою цього виду звільнення від кримінальної відповідальності лише участі в не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях;
- 2) включення такої умови, як активне сприяння припиненню діяльності таких формувань, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених їх учасниками;
- 3) введення обмеження на повторне звільнення від кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

З урахуванням викладеного ст. 260 КК України, запропоновано викласти в такій редакції:

«Стаття 260. Створення не передбаченого законом України збройного формування, керівництво ним, участь у ньому чи сприяння йому

1. Участь у не передбаченому законом України збройному формуванні чи сприяння йому –

караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого, з конфіскацією майна або без такої.

2. Створення не передбаченого законом України збройного формування чи керівництво ним –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого, з конфіскацією майна або без такої.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа за участь у не передбаченому законом України збройному формуванні чи сприяння йому, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності (до повідомлення їй про підозру у вчиненні кримінального правопорушення) добровільно повідомила про свою участь у формуванні, добровільно здала зброю, вибухові речовини, вибухові пристрої, бойову/військову техніку, інший предмет чи речовину, які спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людей (у разі наявності в неї таких знарядь) та активно сприяла припиненню діяльності таких формувань, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених їх учасниками.

Особа не може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі цієї статті, якщо вона раніше вже звільнялася від кримінальної

відповідальності на підставі ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 3 ст. 260 КК України.

Примітка. 1. Незаконним збройним формуванням слід вважати незаконне озброєне об'єднання трьох і більше осіб, яке має керівника, не має на меті вчинення кримінальних правопорушень та може характеризуватися в певних випадках наявністю знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, іншими ознаками організації воєнізованого або військового типу.

2. Озброєністю в цій статті слід вважати наявність у його учасників придатних для використання будь-яких видів зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової/військової техніки, іншого предмета чи речовини, які спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людей».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдухамитов В. А. Уголовная ответственность за организацию незаконного вооруженного формирования: на материалах Республики Таджикистан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Бишкек, 2009. 24 с.
2. Агапов П. В. Политико-правовой анализ организации незаконного вооруженного формирования и участия в нем. *Юридический аналитический журнал*. 2004. № 2–3. С. 20–29.
3. Аджиев А. Д. Организация незаконного вооруженного формирования или участие в нем: уголовно-правовые аспекты противодействия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Краснодар, 2009. 26 с.
4. Акімов М. О. Не передбачене законом воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК України): проблеми визначення. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 верес. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 20–22.
5. Акімов М. О. Предмет злочину за ст. 260 КК України: проблеми та вирішення. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2016. С. 51–53.
6. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 560 с.
7. Анисимов Г. Н. Проблемы квалификации и наказания за преступления против общественной безопасности, совершаемые должностными лицами. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали

Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 76–80.

8. Апелляционное определение Суда апелляционной инстанции по уголовным делам Верховного суда Республики Дагестан от 27 февраля 2018 г. Дело № 22-265/2018. URL: <https://rospravosudie.com/court-verhovnyj-sud-respubliki-dagestan-respublika-dagestan-s/act-580863281/>.

9. Апелляционное определение Судебная коллегия по уголовным делам Верховного Суда Кабардино-Балкарской Республики от 19 декабря 2017 г. Дело № 22-962/17г. URL: <https://rospravosudie.com/court-verhovnyj-sud-kabardino-balkarskoj-respubliki-kabardino-balkarskaya-respublika-s/act-575750248/>.

10. Апелляционное постановление Суда апелляционной инстанции по уголовным делам Верховного Суда Республики Дагестан от 5 февраля 2018 г. Дело № 22К-234/2018. URL: <https://rospravosudie.com/court-verhovnyj-sud-respubliki-dagestan-respublika-dagestan-s/act-580422694/>.

11. Бадушева Д. А. Уголовно-правовая характеристика преступлений против общественной безопасности, связанных с устрашением населения и оказанием воздействия на принятие решения органами власти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов н/Д, 2010. 28 с.

12. Батюкова В. Е. Потерпевший в уголовном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1995. 23 с.

13. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

14. Бейбулатов Б. Ш. Уголовно-правовые и криминологические аспекты организации и участия в незаконных вооруженных формированиях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ставрополь, 2001. 190 с.

15. Бекботова Т. А. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика организации незаконного вооруженного формирования или участия в нем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2011. 186 с.

16. Беніцький А. С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності : монографія. Луганськ : ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 552 с.

17. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення : монографія. Київ : Дакор, 2009. 736 с.

18. Бехоева Х. Л.-А. Об уголовно-правовой характеристике организации незаконного вооруженного формирования. Общество и право. 2010. № 4 (31). С. 168–170.

19. Бирюков Ю. С. Особенности расследования преступлений об организации незаконного вооруженного формирования или участия в нем (по материалам республик Северного Кавказа) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2002. 201 с.

20. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 181–182.

21. Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2014. 414 с.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

23. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 279 с.

24. Вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 9 серп. 2016 р. Справа № 219/7484/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59577723>.

25. Вирок Біловодського районного суду Луганської області від 18 жовт. 2018 р. Справа № 408/3472/18. Провадження № 1-кп/408/396/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78262784>.

26. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 1 груд. 2015 р. Справа № 221/1877/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53951876>.

27. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 19 лют. 2018 р. Справа № 221/873/18. Провадження № 1-кп/221/325/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72326265>.

28. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 19 лют. 2018 р. Справа № 221/6459/17. Провадження № 1-кп/221/223/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71553166>.

29. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 22 берез. 2018 р. Справа № 221/1182/18. Провадження 1-кп/221/357/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72902052>.

30. Вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 7 лип. 2020 р. Справа № 619/3174/20. Провадження № 1-кп/619/298/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90247872>.

31. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 29 груд. 2017 р. Справа № 219/7789/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71349517>.

32. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 29 квіт. 2015 р. Справа № 1-кп/225/200/15. Провадження 225/2420/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43868552>.

33. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 7 трав. 2015 р. Справа № 225/2419/15-к. Провадження № 1-кп/225/199/2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44057309>.

34. Вирок Держинського міського суду Донецької області від 8 жовт. 2015 р. Справа № 225/5478/15-к. Провадження № 1-кп/225/387/2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52215335>.

35. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 18 лют. 2019 р. Справа № 229/478/19. Провадження № 1-кп/229/291/2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79975495>.

36. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 23 листоп. 2018 р. Справа № 229/4671/18. Провадження № 1-кп/229/523/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78050129>.

37. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 30 трав. 2018 р. ЄУН 229/2115/18. 1-кп/229/360/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74754598>.

38. Вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 6 лют. 2019 р. Справа № 264/921/19. Провадження № 1-кп/264/311/2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79642560>.

39. Вирок Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 27 берез. 2018 р. Справа № 229/3626/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73024703>.

40. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 31 жовт. 2018 р. Справа № 234/8606/18. Провадження № 1-кп/234/757/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77530019>.

41. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 4 серп. 2020 р. Справа № 236/1946/20. Провадження № 1-кп/236/203/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90831484>.

42. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 15 берез. 2016 р. Справа № 415/447/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56473216>.

43. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 4 берез. 2019 р. Справа № 415/1714/19. Провадження № 1-кп/415/549/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80260124>.

44. Вирок Мар'їнського районного суду Донецької області від 23 січ. 2019 р. Справа № 237/5279/18. Провадження № 1-кп/237/413/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79499819>.

45. Вирок Марківського районного суду Луганської області від 9 черв. 2016 р. Справа № 417/1921/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58233594>.

46. Вирок Новопокровського районного суду Луганської області від 7 жовт. 2015 р. Справа № 420/576/15-к. Провадження № 1-кп/420/49/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52418272>.

47. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 5 листоп. 2015 р. Справа № 185/8384/15-к. Провадження № 1-кп/185/495/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54687653>.

48. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 24 трав. 2016 р. Справа № 185/4354/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57884340>.

49. Вирок Селидівського міського суду Донецької області від 22 лют. 2019 р. Справа № 242/5495/16-к. Провадження № 1-кп/242/34/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80026696>.

50. Вирок Северодонецького міського суду Луганської області від 13 листоп. 2015 р. Справа № 428/5721/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54806206>.

51. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 20 серп. 2020 р. Справа № 243/6774/20. Провадження № 1-кп/243/795/2020. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91144061>.

52. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 22 верес. 2020 р. Справа № 243/7435/20. Провадження № 1-кп/243/836/2020. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91696365>.

53. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 5 берез. 2015 р. Справа № 243/7183/14. Провадження № 1-кп/243/63/2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42999959>.

54. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 8 трав. 2015 р. Справа № 243/3034/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44058355>.

55. Вирок Токмацького районного суду Запорізької області від 2 жовт. 2018 р. Справа № 573/951/17. Провадження № 1-кп/328/60/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76851681>.

56. Вознюк А. А. Актуальні питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 255, 257, 258-3, 260 Кримінального кодексу України, учинених службовою особою з використанням влади або службового становища. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–108.

57. Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних

формувань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 40–49.

58. Вознюк А. А. Банди, терористичні об'єднання, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування – спеціальні види злочинних об'єднань чи самостійні форми співучасті? *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 51–53.

59. Вознюк А. А. Видовий об'єкт злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 262–275.

60. Вознюк А. А. Відповідальність юридичних осіб за створення злочинних об'єднань та участь у них за законодавством України та інших країн. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. С. 163–169.

61. Вознюк А. А. До питання про зміст поняття «кримінально-правова природа». *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 405–410.

62. Вознюк А. А. Додатковий об'єкт злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 21–32.

63. Вознюк А. А. Зарубіжний досвід диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 107–113.

64. Вознюк А. А. Конструкції одиничних складів злочинів, передбачених ст.ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (12). С. 35–44. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/voznuk.pdf>.

65. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

66. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

67. Вознюк А. А. Кримінально-правова доцільність звільнення від кримінальної відповідальності організаторів та керівників злочинних об'єднань. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 1 (145). С. 105–109.

68. Вознюк А. А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань ч. 3 ст. 2 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 144–147.

69. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

70. Вознюк А. А. Напад як обов'язкова ознака бандитизму. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики* : зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 275–279.

71. Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 51–59.

72. Вознюк А. А. Осудність як ознака суб'єктів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 100–105.

73. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (86). С. 154–160.

74. Вознюк А. А. Призначення покарання, узгодженого сторонами угоди, учасникам злочинних об'єднань (ст. 255, 257, 258³, 260 КК України). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 20–30.

75. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.

76. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 266 с.

77. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

78. Вознюк А. А. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: актуальні проблеми кримінальної відповідальності. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства* : матеріали круглого столу (Київ, 5 листоп. 2015 р.). Київ : Ін-т кримін.-виконав. служби, 2015. С. 45–48.

79. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

80. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 38 с.

81. Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1 (32). С. 68–71.

82. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2, кн. 2. С. 63–67.

83. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Стадії кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 2, ч. 2. С. 164–172. (Серія «Юридичні науки»).

84. Вознюк А. А., Кучмено С. В. Концептуальні заходи запобігання створенню та діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Сучасна університетська правова освіта і*

наука : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лют. 2018 р.). Тернопіль : НАУ; Вектор, 2018. С. 300–302.

85. Вознюк А. А., Пиняга Р. О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59), ч. 1. С. 96–102.

86. Гавриш С. Б. Проблема застосування кримінальної відповідальності за співучасть у воєнізованих або збройних формуваннях, терористичних групах та інших злочинних організаціях. *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 жовт. 2001 р.). Київ ; Харків : Юрінком Інтер, 2002. С. 38–42.

87. Грачева Ю. В. Незаконное вооруженное формирование: состояние и перспективы уголовно-правового регулирования. *Lex Russica*. 2018. № 7 (140). С. 82–91. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nezakonnoe-vooruzhennoe-formirovanie-sostoyanie-i-perspektivy-ugolovno-pravovogo-regulirovaniya>.

88. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.

89. Демидова Л. М. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України): проблеми кваліфікації. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 27 лист. 2015 р.). Харків : Право, 2015. Вип. 7. С. 192–197.

90. Дикаев С. У. Терроризм: феномен, обусловленность и меры противодействия: уголовно-правовое и криминологическое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. СПб., 2004. 345 с.

91. Дмитренко А. В. Уголовно-правовой и криминологический аспекты организации незаконного вооруженного формирования или участия в нем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов н/Д, 2003. 168 с.

92. Дорош Л. В. Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки, вчинені організованою групою. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 126–131.

93. Дударець Р. М. Аналіз понять «воєнізовані формування» та «збройні формування» за законодавством України. *Протидія злочинності: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 215–218.

94. Дударець Р. М. Сутність та ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті криміналістичної методики їх розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 189–197.

95. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2015/50.pdf.

96. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

97. Єрмак О.А. Умови звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації (порівняльно-правовий аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 9. С. 88–91.

98. Єфремов С. Створення організованого злочинного угруповання: кримінологічні та кримінально-правові аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 93. С. 30–33. (Серія «Юридичні науки»).

99. Закон об уголовном праве Израиля / предисл., пер. с иврита: М. Дорфман; науч. ред. канд. юрид. наук Н. И. Мацнев. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. 412 с.

100. Изменения и дополнения к модельному Уголовному кодексу для государств – участников СНГ по вопросам, касающимся борьбы с терроризмом от 16 ноября 2006 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902050859>.

101. Іщук О., Богатирьова О. Проблеми кримінально-правової кваліфікації дій осіб за створення терористичної групи, терористичної організації або не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (30 верес. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 132–133.

102. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини в Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : Дакор, 2020. 1128 с.

103. Ковальчук В. П. Правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 2. С. 212–216.

104. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

105. Козак О. С. Правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності. *Наше право*. 2004. № 4. С. 59–62.

106. Конарев В. А. Организованные преступные формирования: вопросы квалификации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2002. 204 с.

107. Конончук А. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 4 (50). 2017. С. 111–117.

108. Конончук А. О. Аналіз санкцій статті 260 Кримінального кодексу України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 9 листоп. 2018 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2018. С. 100.

109. Конончук А. О. Вина як ознака суб'єктивної сторони створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 4. V. 1. С. 71–75.

110. Конончук А. О. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 319–328.

111. Конончук А. О. Керівництво не передбаченим законом України воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 217–219.

112. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3 (9). Т. 2. 2015. С. 203–207.

113. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за участь службової особи в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 231–233.

114. Конончук А. О. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг: Геліос-Принт, 2017. С. 159–161.

115. Конончук А. О. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та інших країн. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. № 2 (49). 2014. С. 172–183.

116. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.

117. Конончук А. О. Об'єкти злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. № 2 (60). 2017. С. 113–120.

118. Конончук А. О. Озброєність як кримінально-правова ознака незаконного збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2019. С. 224–226.

119. Конончук А. О. Потерпілий у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.). Тернопіль : Вектор, 2017. Т. 1. С. 303–304.

120. Конончук А. О. Предмет, як ознака складу злочину, передбачена ст. 260 КК України. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку* : матеріали IX Всеукр. наук. конф. молод. уч., присвяч. Дню прийняття Декларації прав людини (Одеса, 09 груд. 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 57–58.

121. Конончук А. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь в них. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 148–150.

122. Конончук А. О. Участие в не предусмотренном законом военизированном или вооруженном формировании по УК Украины. *Право и политика*. 2016. № 3. С. 115–118.

123. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Загальна частина : курс лекцій. Київ : Наук. думка, 1996. 336 с.
124. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атіка : Ельга-Н, 2001. 656 с.
125. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.
126. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [А. П. Бабій, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазін та ін.] ; за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Харків : Одіссей, 2009. 496 с.
127. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2008. 712 с.
128. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. 786 с.
129. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 2. 780 с.
130. Кримінальний кодекс України : Закон України від 28 груд. 1960 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/page2>.
131. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [О. М. Алієва, А. П. Бабій, Л. К. Гаврильченко та ін.] ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. 5-те вид., переробл. та доповн. Харків : Одіссей, 2008. 800 с.
132. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. В. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Ін Юре, 2003. 1196 с.
133. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 1040 с.

134. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458025168631931>.

135. Кучменко С. В. Причини та умови створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 145–152.

136. Кучменко С. В. Проблеми кримінально-правового регулювання створення та функціонування добровільних військових формувань. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства* : зб. тез доп. круглого столу (Київ, 2015 р.). Київ, 2015. С. 168–171.

137. Кучменко С. В. Реалізація заходів загальносоціального запобігання щодо осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України та учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.) Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 114–117.

138. Кучменко С. В. Типологія учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 94–108.

139. Луценко Ю. В. Доктринальні положення кримінально-правової політики держави у сфері забезпечення воєнної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 84–96.

140. Луценко Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму в Україні. *Право.иа*. 2016. № 1. С. 118–121.

141. Магомедов Т. М.-С. Уголовно-правовые и криминологические проблемы незаконных вооруженных формирований: по материалам Республики Дагестан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Махачкала, 2004. 197 с.

142. Мальцев В. Ответственность за организацию незаконного вооруженного формирования или участия в нем. *Российская юстиция*. 1999. № 2. С. 44–45.

143. Маслак Н. В. Щодо можливості готування до злочинів проти громадської безпеки. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 85–88.

144. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.

145. Маякова А. С. Специальные преступные объединения : монография. М. : РИО Российской таможенной академии, 2017. 184 с

146. Маякова А. С. Уголовно-правовые основы борьбы с организованной преступностью. *Научно-аналитический журнал Обозреватель-Observer*. 2011. №. 9. С. 60–68.

147. Міжнародний досвід участі спеціальних служб у протидії організованій злочинності та корупції / Ю. В. Луценко, Ю. Р. Гавдьо, І. М. Гриненко та ін. *НВЦНА*. Київ, 2018. 216 с.

148. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія / Р. О. Мовчан. Вінниця : Твори, 2020. 1152 с.

149. Мовчан Р. О., Незнайко С. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : монографія. Вінниця : Донец. нац. ун-т імені Василя Стуса, 2018. 224 с.

150. Модельный Уголовный Кодекс для государств – участников Содружества Независимых Государств то 17 февраля 1996 г. URL: <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/crim.pdf>.

151. Мондохонов А. Н. Ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) или участие в нем (ней) : науч.-практ. комментарий. М. : Волтере Клувер, 2011. 176 с.

152. Мондохонов А. Н. Цель организации незаконного вооруженного формирования. *Сибирский юридический вестник*. 2010. № 4. С. 96–99. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsel-organizatsii-nezakonnogo-vooruzhennogo-formirovaniya>.

153. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

154. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

155. Навроцький В. О. Кваліфікація злочинів, вчинених у складі злочинних організацій. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 160–163.

156. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.] ; відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., переробл. та доповн. Київ : А.С.К., 2006. 848 с.

157. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. 968 с.

158. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.

159. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2008. 1216 с.

160. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

161. Ніколаєнко Т. Б. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 20 с.

162. Павленко С. О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії злодіїв у законі в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6 (3). С. 77. (Серія «Юридичні науки»).

163. Павлинов А. В. Уголовно-правовые средства борьбы с организацией незаконного вооруженного формирования или участием в нем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1998. 173 с.

164. Панов М. І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали круглого столу* (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 5–8.

165. Панов Н. И. Способы совершения преступлений против общественной безопасности: типология и общая характеристика. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару* (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 19–24.

166. Панченко В. Ю. Військові аспекти сутності та розмежування понять непередбачені законом збройні формування, непередбачені законом воєнізовані формування. *Наука і техніка Повітряних сил Збройних сил України*. 2017. №. 2. С. 158–161.

167. Письменський Є., Грудзур О. Сучасна парадигма кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5 (267). С. 292–294.

168. Під Северодонецьком затримали неповнолітніх бойовиків. 2014. *Тиждень.ua* : [сайт]. URL: <http://tyzhden.ua/News/125981>.

169. Полный курс уголовного права: преступления против общественной безопасности : в 5 т. Т. 4 / под ред. А. И. Коробеева СПб. : Юрид. центр Пресс, 2008. 674 с.

170. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О некоторых вопросах судебной практики по уголовным делам о преступлениях террористической направленности» от 9 февраля 2012 года № 1. URL: <http://xn--b1azaj.xn--p1ai/2012/postanovlenie-plenuma-vs-rf/N01-ot-09.02.2012.html>.

171. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо визнання організацій терористичними» від 26 січ. 2015 р. № 1840 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53690.

172. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом» від 13 лют. 2015 р. № 2139. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54044.

173. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

174. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

175. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

176. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 берез. 1998 р. № 160/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

177. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

178. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

179. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

180. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

181. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

182. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 12. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 2 (66). С. 13–16.

183. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 1. С. 2–6.

184. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

185. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

186. Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 17.01.2021 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

187. Ральченко І. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 16 с.

188. Раскрытие и расследование преступлений террористического характера / под ред. М. : ВНИИ МВД России, 2000. 72 с.

189. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 259 с.

190. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 20 с.

191. Розенко С. В. О признаке вооруженности незаконного вооруженного формирования. *Вестник Югорского государственного университета*. 2009. №. 4 (15). С. 68–73.

192. Сальникова Н. И. Незаконное вооруженное формирование не является разновидностью преступного сообщества. *Российский следователь*. 2005. № 3. С. 20–22.

193. Свирский-Бергер И. Краткий обзор федеральных законов по борьбе с организованной преступностью в Соединенных Штатах Америки. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 29–34.

194. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.

195. Серватюк В. М., Поліщук М. М. Структура незаконних збройних формувань та особливості їхньої тактики дій на південному сході України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. № 1. С. 131–146. (Серія «Військові та технічні науки»).

196. Смаглюк О. В., Павловська А. А. Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього суб'єкта злочину. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 181–186.

197. Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Комментарий к Уголовному кодексу Туркменистана (постатейный) / под общ. ред. А. В. Смирнова. Ашхабад, 2013. 663 с. URL: <http://www.osce.org/ru/ashgabat/117369?download=true>.

198. Смирнов И. О. Уголовно-правовая характеристика организации незаконного вооруженного формирования или участия в нем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Екатеринбург, 2015. 176 с.

199. Сокира Л. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник прокуратури*. 2002. № 1 (13). С. 57–59.

200. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

201. Стрюковатый В. В. Особенности определения признаков объективной стороны состава преступления при квалификации преступного деяния по ст. 208 УК РФ «Создание незаконного вооруженного формирования или участие в нем». *Вопросы российского и международного права*. 2016. Т. 6. № 12. С. 220–230.

202. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

203. Судова статистика. № 7. Звіт про склад засуджених за 2020 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

204. Сыгынбаева А. Ч. Уголовная ответственность за организацию незаконного вооруженного формирования или участие в нем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Бишкек, 2011. 25 с.

205. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному управі : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

206. Тимчук Д. Бойовики «ДНР» залучають неповнолітніх до створення воєнізованих формувань. *Гордон*. 20 берез. 2014 р. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/war/bojoviki-dnr-zaluchajut-nepovnlitnih-do-stvorennya-vojenizovanih-formuvan-timchuk-179147.html>.

207. Тихий В. П. Поняття злочинів проти громадської безпеки. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. С. 15–18.

208. Трофименко Р. В. Актуальні питання протидії організованим злочинності. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару 27 листоп. 2015 р. Харків : Право, 2015. Вип. 7. С. 150–155.

209. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 дек. 1999 г. по состоянию на 29 июня 2020 г. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353#pos=386;-60.

210. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. № 2287-вс по состоянию на 19 сентября 2020 г. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8847/file/Georgia_Criminal_Code_am2020_ru.pdf.

211. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 2 февраля 2020 г. № 19. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>.

212. Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апр. 2003 г. № ЗР-528 по состоянию на 7 июня 2020 г. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472.

213. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 6 января 2021 г. URL: https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900275&q_id=1721394.

214. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2020 г. № 226-V по состоянию на 6 октября 2020 г. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=38;-50.

215. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985-XV по состоянию на 24 мая 2020 г. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.

216. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ по состоянию на 27 октября 2020 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/9017477>.

217. Узбеков Ф. А. Уголовно-правовые аспекты ответственности за организацию незаконного вооруженного формирования или участие в нем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 2005. 229 с.

218. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

219. Устинова Т. Д. Квалификация преступлений против общественной безопасности : учеб. пособие. М. : Проспект, 2015. 102 с.

220. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 22 вересня 2015 р. Справа 640/16437/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51093541>.

221. Ухвала Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 27 лютого 2018 р. Справа № 233/192/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72436571>.

222. Ухвала Лисичанського міськрайонного суду Луганської області від 27 лютого 2018 р. Справа № 415/672/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72549705>.

223. Ухвала Сватівського районного суду Луганської області від 21 лют. 2018 р. Справа № 426/2291/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72343277>.

224. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 2 березня 2018 р. Справа № 243/1636/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72540103>.

225. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 27 квітня 2015 року. Справа № 243/3603/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://www.reyestr court.gov.ua/Review/43784843>.

226. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 28 лют. 2018 р. Справа № 243/1542/18. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72505729>.

227. Фріс П. Л. Актуальне дослідження проблем кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 423–426.

228. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.

229. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 552 с.

230. Хаитжанов А., Карасёва Т. Незаконные вооруженные формирования и рецидивная преступность. *Ника*. 2009. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nezakonnye-vooruzhennye-formirovaniya-i-retsdivnaya-prestupnost>.

231. Хитров И. А. Институт соучастия: проблемы конструирования норм и дифференциации уголовной ответственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ярославль, 2007. 228 с.

232. Хряпінський П. В. Склад іншого злочину, що унеможливорює звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 211–216.

233. Чеховська М., Ничитайло І. Правові аспекти втягнення неповнолітніх до участі у бойових діях. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 150–154.

234. Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 27 с.

235. Шапкін І. С. Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 247 с.

236. Шеслер А. В., Смирнов И. О. Характеристика объекта как элемента состава преступления, предусмотренного статьей 208 Уголовного кодекса Российской Федерации. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2013. №. 3 (25). С. 61–67.

237. Энциклопедия уголовного права. Преступления против общественной безопасности и общественного порядка / под ред. А. Малинина. СПб. : ГКА, 2013. 1072 с.

238. Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) Norge. 19 juni 2015 nr. URL: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/*#KAPITTEL_2.

239. Barash Y. Y., Samosionok A. O., Riabchenko O. P., Zarubei V. V., Minchenko S. I. Issues related to increasing the upper limit of the Criminal penalties for serious crimes: Social and legal research. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. 22 (3). P. 1–20.

240. Boister N. An Introduction to Transnational Criminal Law. 2012. 352 p.

241. Brasil.Código Penal [1940] e Código de Processo Penal [1941] – 6.ed. atual. Porto Alegre : Tribunal de Justiça do Estado do Rio Grande do Sul, Departamento de ArtesGráficas, 2013. 221 p.

242. Brottsbalk (1962:700). Svensk författningssamling 1962:700, t.o.m. SFS 2017: 497 URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700.

243. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB). Fassung vom 15.10.2018. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.

244. Code pénal France. 22 Juillet, 1992. Version en vigueur au 07 décembre 2020. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2020-12-07/.

245. Código Penal de España (Ley Orgánica 10/1995, de 23 denoviembre, de 1995, del Código Penal). Estare visión vigentedes de 28 deOctubrede 2015. URL: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

246. Codigo Penal De La Nacion Argentina. LEY 11.179 (T.O. 1984 actualizado). 15/01/2021. URL: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm>.

247. Counter Terrorism and Transnational Organised Crime Act 2013 Tonga. URL: http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=98656&p_country=TON&p_count=99.

248. Crimes (Criminal Organisations Control) Act 2012 No 9 New South Wales URL: <https://www.legislation.nsw.gov.au/#/view/act/2012/9/part1/sec3>.

249. Deutsch Strafgesetzbuch : Deutsch, 15 Mai, 1871, In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322). Stand: 03.01.2018 aufgrund Gesetzes vom 23.06.2017 (BGBl. I S. 1693) URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB>.

250. Fair Work (Registered Organisations) Act 2009 Australian URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2017C00147>.

251. Karahioz R. S., Lehka O. V., Minchenko S. I. Public administration of legal education in the practice of the European court of human rights. *Asia Life Sciences*.2019 (2). P. 493–504.

252. Kodi Penal I Republikës Së Shqipërisë. URL: <http://komentarielektronik.magjistratura.edu.al/sq/eli/fz/1995/7895>.

253. Kolomiets V. В Україні існує вільний ринок зброї але мало хто про це знає. URL: https://protocol.ua/ua/v_ukraini_isnue_vilniy_rinok_zbroi/.

254. Kononchuk A. Conceptual Problems of Criminal Liability for the Creation of Illegal Militarized or Armed Formations and Participation in them. *Scientific journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2017. № 4 (105). P. 120–128.

255. Krivični Zakonik Republike Srpske 15. jun 2017 («Sl. glasnik RS», br. 64/2017). URL: <http://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html>.

256. Langtitel Bundesgesetz über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB): Fassung vom 04.10.2016. URL: <http://www.legislationline.org/documents/section>.

257. Lov om straff (straffeloven). LOV-2020-12-04-135 fra 01.01.2021. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.

258. Lutsenko Y. V., Kravchuk O. V., Tsyganyuk Y. V., Klymenko S. V. Legal Regulation of State Security: a Review of Modern Trends in Foreign Legislation. Russian Journal of Criminology. 2019. Vol. 13. № 4. P. 680–690.

259. Rikoslaki, 19.12.1889/39. Ajantasainen säädös, Muutokset 11.05/2017 URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

260. Schloenhardt A. Palermo on the Pacific Rim: Organised Crime Offences in the Asia Pacific Region. 1st ed. Bangkok : Study Report, 2009. 317 p.

261. Serious and Organised Crime (Control) Act 2008. South Australia. URL: [https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/SERIOUS%20AND%20ORGANISED%20CRIME%20\(CONTROL\)%20ACT%202008/CURRENT/2008.13.UN.PDF](https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/SERIOUS%20AND%20ORGANISED%20CRIME%20(CONTROL)%20ACT%202008/CURRENT/2008.13.UN.PDF).

262. Straffeloven. LBK nr 1650 af 17/11/2020. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/1650>.

263. Trestný zákon Slovenskej republiky. Zákon z 20. mája 2005. v znení č. 161/2018 Z. z. URL: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

264. Von Lampe K. Organized crime: analyzing illegal activities, criminal structures, and extra-legal governance. Sage Publications, 2015. 488 p.

265. Vozniuk A., Dudorov O., Tytko A., Movchan R. Implementation of UN and EU recommendations on criminalization of organized crimes. Amazonia Investiga. 2020. Vol. 9, Issue 28 April. P. 234–240. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.26>.

266. Ποινικός Κώδικας Ελλάδα [Ηλεκτρονική πηγή] : Αθηνα 31 Μαΐου, 1985. – Τρόπος πρόσβασης : <http://www.c00.org/p/blog-page.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

**Динаміка зареєстрованих злочинів,
передбачених ст. 260 КК України, у 2014–2020 рр.¹**

Роки	Обліковано кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України	Темп зростання (ланцюговий) %	Темп приросту	
			%	Коефіцієнт
2014	457			
2015	543	118,8	+18,8	0,18
2016	536	98,7	-1,3	-0,01
2017	431	80,4	-19,6	-0,19
2018	396	91,8	-8,2	-0,08
2019	305	77,0	-23	-0,23
2020	376	123,2	+23,2	0,23

У 2014 р. зареєстровано 457 злочинів, передбачених ст. 260 КК України, 2015 р. – 543 (+18,8 %), 2016 р. – 536 (-1,3 %), 2017 р. – 431 (-19,6 %), 2018 р. – 396 (-8,2 %), 2019 р. – 305 (-23 %), 2020 р. – 376 (+23,2 %).

Темп зростання (приросту) у 2015 р. становив 118,8 % (+18,8), у 2016 р. – 98,7 % (-1,3), у 2017 р. – 80,4 % (-19,6), у 2018 р. – 91,8 % (-8,2), у 2019 р. – 77 % (-23), у 2020 р. – 123,2 % (+23,2 %).

¹ Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

**Зареєстровані злочини, передбачені ст. 260 КК України,
та результати їх досудового розслідування у 2020 р.¹**

Обліковано кримінальних правопорушень		376
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру		291 (77,4 %)
Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	з обвинувальним актом	48 (17,9 %)
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	219 (81,7 %)
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	1 (0,4 %)
	усього	268 (71,2 %)
Особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення		26 (6,9 %)
Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	26 (6,9 %)
	за п. 10, абзацом 14 ч. 1 ст. 284 КПК України	1 (0,2 %)
	усього	27 (7,1 %)

Усього за 2020 р. обліковано 376 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України. З них кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, складають 77,4 %.

У 71,2 % кримінальних правопорушень провадження направлені до суду та у 7,1 % кримінальних правопорушень провадження закрито.

Серед кримінальних правопорушень провадження у яких направлено до суду, 81,7 % складають провадження з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, 17,9 % – провадження з обвинувальним актом та 0,4 % – провадження з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

Серед притягнутих до відповідальності осіб 6,9 % раніше вже вчиняли кримінальні правопорушення.

¹ Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

**Інформація стосовно осіб, судові рішення щодо яких набрали
законної сили за ст. 260 КК України у 2020 р.¹**

Найменування показника		ст. 260 КК				
		ч. 1	ч. 2	ч. 4	ч. 5	Всього
Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили (усього)		2 (0,8 %)	242 (98,3 %)	1 (0,4 %)	1 (0,4 %)	246
із них:	Засуджено осіб		31 (96,9 %)		1 (3,1%)	32 (13 %)
	Виправдано осіб					
Закрито кримінальних проваджень (усього)		2 (0,9 %)	211 (98,5 %)	1 (0,4 %)		214 (87 %)
із них:	у зв'язку зі зміною обстановки		1 (0,4 %)			1 (0,4 %)
	у зв'язку з відмовою прокурора або потерпілого, його представника від обвинувачення в кримінальному провадженні		4 (1,8 %)			4 (1,8 %)
	у зв'язку зі смертю		3(1,4 %)	1 (0,4%)		4 (1,8 %)
	з інших підстав	2 (0,9%)	203 (94,8 %)			205 (95,7 %)
Призначено покарання (усього)						7 (21,9 %) ²
Із них застосовано:	позбавлення волі на певний	усього	5 (15,6 %)		1 (3,1%)	6 (18,8 %)
		понад 2 р. до 3 р. включно	1 (3,1 %)		1 (3,1%)	2 (6,2 %)

¹ Судова статистика. № 6. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

² Покарання призначено для 7 осіб, хоча кількість покарань 8 (7 основних та 1 додаткове).

	строк	понад 3 р. до 5 р. включно		3 (9,3 %)			3 (9,3 %)
		понад 5 р. до 10 р. включно		1 (3,1 %)			1 (3,1 %)
	арешт			1 (3,1 %)			1 (3,1 %)
	конфіскація майна			1 (3,1 %)			1 (3,1 %)
Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання				25 (78,1%)			25 (78,1 %)
Кількість осіб, яким призначено покарання за сукупністю злочинів				2 (6,2 %)		1 (3,1%)	3 (9,3 %)
Кількість осіб, яким призначено покарання за сукупністю вироків				3 (9,3%)			3 (9,3 %)
Кількість осіб, яким призначено покарання із застосуванням статті 69 КК України				1 (3,1 %)		1 (3,1%)	2 (6,3 %)

У 2020 р. загальна кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили за ст. 260 КК України склала 246. З них 13 % засуджено, а щодо 87 % осіб кримінальні провадження закрито, зокрема щодо 0,5 % – у зв'язку зі зміною обстановки, щодо 1,9 % – у зв'язку зі смертю, щодо 95,7 % – з інших підстав.

Серед засуджених осіб 21,9 % призначено покарання, зокрема для 18,8 % – позбавлення волі на певний строк (6,2 % – понад 2 р. до 3 р., 9,3 % – понад 3 р. до 5 р. включно, 3,1 % – понад 5 р. до 10 р. включно), для 3,1 % – арешт, для 3,1 % – конфіскацію майна. Водночас 78,1 % засуджених звільнено від покарання.

За сукупністю злочинів покарання призначено 9,3 % засуджених. За сукупністю вироків покарання призначено теж для 9,3 % засуджених.

6,3 % засуджених призначено покарання із застосуванням статті 69 КК України.

**Інформація щодо складу засуджених осіб за ст. 260 КК України у
2020 р.¹**

		Стаття 260 КК		
		ч. 2	ч. 5	Усього
Кількість засуджених осіб		31 (96,8%)	1 (3,1 %)	32
Характеристика виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення	громадян України	31 (96,8 %)	1 (3,1 %)	32 (100 %)
	громадян іншої держави			
	жінок	1 (3,1 %)		1 (3,1 %)
Вік засуджених на момент вчинення злочину	від 16 до 18 років	1 (3,1 %)		1 (3,1 %)
	від 18 до 25 років	2 (6,2 %)		2 (6,2 %)
	від 25 до 30 років	9 (28,1 %)		9 (28,1 %)
	від 30 до 50 років	16 (50 %)		16 (50%)
	від 50 до 65 років	2(6,2 %)	1 (3,1 %)	3 (9,3 %)
	від 65 років і старше	1 (3,1 %)		1 (3,1 %)

З 32 осіб, засуджених у 2020 р. за ст. 260 КК України, 100 % становили громадяни України, 3,1 % – жінки. На момент учинення злочину 3,1 % було 16–18 років, 6,2 % – 18–25 років, 28,1 % – 25–30 років, 50 % – 30–50 років, 9,3 % – 50–65 років, 3,1 % – 65 років і старші.

¹ Судова статистика. № 7. Звіт про склад засуджених за 2020 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

Аналітична довідка

за результатами вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 р. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України

1. Вивчено 696 вироків, зокрема 3 виправдувальних (0,4 %) та 693 – обвинувальних (99,6 %).

2. У 98,1 % обвинувальних вироків вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, кваліфіковано за ч. 2 цієї статті. Натомість за ч. 1 ст. 260 КК України мала місце кваліфікація лише у 1,9 % обвинувальних вироків.

3. В окремих випадках злочин, передбачений ст. 260 КК України, кваліфікується за сукупністю зі злочинами, передбаченими:

ст. 110 КК України (0,1 %)

ст. 146 КК України (0,3 %)

ст. 185 КК України (0,7 %)

ст. 186 КК України (0,1 %)

ст. 263 КК України (4,3 %)

ст. 309 КК України (0,3 %)

ст. 358 КК України (0,3 %)

ст. 437 КК України (0,6 %)

4. Дії всіх засуджених учасників не передбачених законом воєнізованих і збройних формувань кваліфіковано як участь у їх діяльності.

Як участь у не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні на Сході України здебільшого кваліфікували такі дії: чергування

на блокпосту; патрулювання міста; супровід автомобілів; перевезення учасників незаконних формувань, зброї, бойових припасів, військової техніки, продуктів харчування тощо; приготування їжі для учасників незаконних формувань; облаштування та укріплення окопів, бліндажів, блокпостів; ремонт військової техніки; проходження навчання з вогневої підготовки; здійснення розвідувальних заходів; спостереження за переміщенням військовослужбовців ЗС України; вербування та набір учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; висвітлення в соціальних мережах позитивних моментів діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (здійснення агітаційних заходів); зупинка транспортних засобів, перевірка документів водія, пасажирів, вантажу; охорона будівель, військової техніки; чищення зброї; виявлення та залякування осіб, які підтримують діючу владу в Україні; збір і передача інформації щодо дислокацію та переміщення військової техніки, військовослужбовців Збройних Сил і Національної гвардії України та інші дані, необхідні для успішного функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; проведення занять з фізичної, вогневої, бойової та спеціальної підготовки тощо.

5. У вивчених вироках 68,1 % учасників не передбачених законом збройних формувань володіли вогнепальною зброєю (автоматами, гвинтівками, карабінами, гранатометами, кулеметами, рушницями, пістолетами), а 5,5 % іншими знаряддями (дерев'яними та резиновими палицями, битами, металевими трубами, коктейлями «Молотова»).

6. До 692 (99,9 %) засуджених застосовано основне покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Одного засуджено до покарання у виді арешту на 6 місяців (0,1 %).

За ч. 1 ст. 260 КК України 13 (1,9 %) учасників незаконних воєнізованих формувань засуджено до позбавлення волі строком на:

- 2 роки – 9 осіб (1,3 %)
- 2 роки 2 місяці – 2 особи (0,3 %)
- 2 роки 5 місяців – 2 особи (0,3 %)

За ч. 2 ст. 260 КК України (без сукупності злочинів) 679 учасників незаконних збройних формувань засуджено до позбавлення волі строком на:

- 1 рік – 4 особи (0,6 %)
- 1 рік 2 місяці – 1 особу (0,15 %)
- 1 рік 3 місяці 3 дні – 1 особу (0,15 %)
- 1 рік 4 місяці – 1 особу (0,15 %)
- 1 рік 6 місяці – 2 особи (0,3 %)
- 1 рік 8 місяців – 1 особу (0,15 %)
- 2 роки – 3 особи (0,4 %)
- 2 роки 1 місяць – 1 особу (0,15 %)
- 2 роки 4 місяці – 2 особи (0,3 %)
- 2 роки 5 місяців – 1 особу (0,15 %)
- 3 роки – 148 осіб (21,8 %)**
- 3 роки 1 місяць – 7 осіб (1 %)
- 3 роки 2 місяці – 3 особи (0,4 %)
- 3 роки 3 місяці – 3 особи (0,4 %)
- 3 роки 6 місяців – 8 осіб (1,2 %)
- 4 роки – 80 осіб (11,8 %)**
- 4 роки 6 місяців – 1 особу (0,15 %)
- 5 років – 408 осіб (60,4 %)**
- 5 років 6 місяців – 1 особу (0,15 %)
- 6 років – 1 особу (0,15 %)

Додаткове покарання у вигляді конфіскації майна призначено лише в одному вирокі (щодо однієї особи), що становить 0,15 %.

7. Звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовано в 75,9 % винесених вироків (до 526 засуджених із 693).

8. Угоду про визнання винуватості було укладено в 68,7 % кримінальних проваджень (щодо 476 засуджених із 693).

9. Під час вивчення судової практики виявлено низку проблемних питань у кваліфікації досліджуваних злочинів, призначенні покарання за його вчинення, а також звільнення від відбування покарання з випробуванням. Відповідні приклади цих проблем детально розкриті та проаналізовані в різних підрозділах цього дослідження.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Конончук А. О. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та інших країн. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 2 (49). С. 172–183.

2. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). Т. 2. С. 203–207.

3. Конончук А. О. Участие в не предусмотренном законом военизированном или вооруженном формировании по УК Украины. *Право и политика*. 2016. № 3. С. 115–118.

4. Конончук А. О. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 319–328.

5. Конончук А. О. Об'єкти злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. № 2 (60). 2017. С. 113–120.

6. Конончук А. О. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 4 (50). 2017. С. 111–117.

7. Kononchuk A. Conceptual Problems of Criminal Liability for the Creation of Illegal Militarized or Armed Formations and Participation in them.

Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 4 (105). С. 120–128.

8. Конончук А. О. Вина як ознака суб'єктивної сторони створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 4. Vol. 1. С. 71–75.

9. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Конончук А. О. Предмет як ознака складу злочину, передбачена ст. 260 КК України. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку* : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. (Одеса, 9 груд. 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 57–58.

11. Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за участь службової особи в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 231–233.

12. Конончук А. О. Потерпілий у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.) : в 2 т. Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 303–304.

13. Конончук А. О. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 159–161.

14. Конончук А. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь в них. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали

VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 148–150.

15. Конончук А. О. Аналіз санкцій статті 260 Кримінального кодексу України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 9 листоп. 2018 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2018. С. 100.

16. Конончук А. О. Озброєність як кримінально-правова ознака незаконного збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2019. С. 224–226.

17. Конончук А. О. Керівництво не передбаченим законом України воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 217–219.

**Акти впровадженнь
результатів дисертаційного дослідження
Конончука А. О. «Кримінально-правова характеристика створення
не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі
в них»**

1. У діяльність ГСУ НП України (акт від 15 лютого 2021 р.).
2. У науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ (акт від 23 лютого 2021 р.).
3. В освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт від 23 лютого 2021 р.).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

2021 року

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта Національної академії внутрішніх справ Конончука Артура
Олеговича на тему: «Кримінально-правова характеристика створення
не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі
в них» в діяльність органів досудового розслідування НП України**

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України Бурлаки В. В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Карпенко Н.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Дубівки І.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича на тему: «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів НП України, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Начальник відділу
Головного слідчого управління
Національної поліції України**

Владислав БУРЛАКА

**Старший слідчий в ОВС відділу
організаційно-аналітичної роботи
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук**

Наталія КАРПЕНКО

**Старший слідчий в ОВС
відділу зонального контролю
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук**

Ірина ДУБІВКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Акт

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Конончука Артура Олеговича на тему
«Кримінально-правова характеристика створення не передбачених
законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них»
у науково-дослідну діяльність
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності кандидат юридичних наук, старшого наукового співробітника, підполковника поліції Калиновського О.В. (голова комісії), провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, професора Скулиша Є.Д., завідувача науково-дослідної лабораторії, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Патики А.А. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича на тему: «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» впроваджені в науково-дослідну діяльність академії.

1. Наукові праці Конончука Артура Олеговича, присвячені питанням кримінальної відповідальності учасників злочинних об'єднань, застосовуються у дослідженнях проблем кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, та протидії організованій злочинності.

2. Матеріали дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін у нормативно-правові акти.

Голова комісії:

Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ

Члени комісії:

Євген СКУЛИШ

Андрій ПАТИК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

Акт

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ Конончука Артура Олеговича на
тему: «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених
законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них»
в освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: в.о. завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління, майора поліції Матюшенко О.І. (голова комісії), завідувача кафедри криминології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Левченка Ю.О., заступника начальника навчально-методичного відділу капітан поліції Бистрицького Б.Ю., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича на тему: «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» впроваджені в освітній процес академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Конончука А.О. застосовуються в освітньому процесі для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять з кримінального права та криминології.

2. Результати дисертаційного дослідження Конончука А.О. відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

– Конончук А. О. Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та інших країн. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. № 2 (49). 2014. С. 172–183.

– Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3 (9). Т. 2. 2015. С. 203–207.

– Конончук А. О. Участие в не предусмотренном законом военизированном или вооруженном формировании по УК Украины. *Право и политика*. 2016. № 3. С. 115–118.

– Конончук А. О. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 319–328.

– Конончук А. О. Об'єкти злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. № 2 (60). 2017. С. 113–120.

– Конончук А. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 4 (50). 2017. С. 111–117.

– Kononchuk A. Conceptual Problems of Criminal Liability for the Creation of Illegal Militarized or Armed Formations and Participation in them. *Scientific journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2017. № 4 (105). P. 120–128.

– Конончук А. О. Вина як ознака суб'єктивної сторони створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 4. V. 1. С. 71–75.

– Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 288–302.

– Конончук А. О. Предмет, як ознака складу злочину, передбачена ст. 260 КК України. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку*: матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. молод. уч., присвяч. Дню прийняття Декларації прав людини (Одеса, 09 груд. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 57–58.

– Конончук А. О. Кримінальна відповідальність за участь службової особи в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 231–233.

– Конончук А. О. Потерпілий у складі злочину, передбаченого ст. 260 КК України. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.). Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 303–304.

– Конончук А. О. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 159–161.

– Конончук А. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь в них. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 148–150.

– Конончук А. О. Аналіз санкцій статті 260 Кримінального кодексу України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*:

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 9 листоп. 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 100.

– Конончук А. О. Озброєність як кримінально-правова ознака незаконного збройного формування. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 224–226.

– Конончук А. О. Керівництво не передбаченим законом України воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 217–219.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять в освітньому процесі академії.

Голова комісії:

Олена МАТЮШЕНКО

Члени комісії:

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ